

SERIES IX - THEFT

CM9-01 Using Someone's Membership	חמס וגזל
CM9-02 The Rav's Matzos	לא תחמוד
CM9-03 Switching Tape Deck	גזל ע"מ לשלם
CM9-04 Extenuating Circumstances	גזילה להציל את עצמו
CM9-05 Practical Jokes	גזל ע"מ למיקט
CM9-06 Rubber Bands	פחות משהו פרוטה
CM9-07 Borrowing without Permission	שואל שלא מדעת
CM9-08 Sting Operations	לנסות פועלים: לפני עוור
CM9-09 Stealing from an Akum	גזל עכו"ם
CM9-10 Unauthorized Parking	שואל שלא מדעת העכו"ם
CM9-11 Withholding Payments Due	עושק
CM9-12 Not Paying Credit Card	עושק עכו"ם
CM9-13 Keeping a Deposit	הפקעת הלואה
CM9-14 Receiving Extra Change	טעות עכו"ם
CM9-15 Walking Out Without Paying	הטעיית עכו"ם
CM9-16 Tax Evasion	הברחת מכס
CM9-17 The Law of the Land	דינא דמלכותא דינא
CM9-18 Buying Hot Items	קניית דבר הגזול
CM9-19 Polishing Stolen Diamond	שינוי קונה
CM9-20 Tefillin on E-Bay	תקנת השוק
CM9-21 Stolen Car	יאוש ושינוי רשות
CM9-22 Obligation to Purchase for Owner	סתם גניבה יאוש בעלים
CM9-23 Teshuvah from Stealing	תקנת השבים
CM9-24 Encroaching House	תקנת מריש

Yisro (20:14)

You shall not covet your fellow's house. You shall not covet your fellow's wife, his manservant, his maidservant, his ox, his donkey, nor anything that belongs to your fellow.

Va'Eschanan (5:18)

And you shall not covet your fellow's wife. You shall not desire your fellow's house, his field, his slave, his maidservant, his ox, his donkey, or anything that belongs to your fellow.

Bava Kamma (62a)

Rav Adda the son of Rav Avya said to Rav Ashi: — **What is the difference between a gazlan and a chamsan?** — **[Rav Ashi] said to him:** — **A chamsan gives money for the object he is taking, while a gazlan does not give money.**

[Rav Avya] responded to [Rav Ashi]: — **If he gives money for the object, would you call him a chamsan?** — **But Rav Huna has said:** — **If they hung [someone] up until he relented and he sold to them what they demanded, his sale is a valid sale.** Thus we see that even a forced sale is valid and not a form of thievery!

That refers to a case **where [the victim] said, "I am willing to sell the object,"** while **this** refers to a case **where he did not say, "I am willing to sell the object."**

Bava Metzia (5b)

But you must account for **that which Rav Huna said** regarding a custodian who prefers to pay rather than swear: — **"We make him swear that [the deposit] is not in his possession."** For we are concerned that he has the deposit and wishes to pay and keep it for himself. Now, if that is the concern, **let us say: Since he is suspect in monetary matters, he is also suspect in regard to swearing.** Yet, Rav Huna rules that he must swear!

There, too, [the custodian] is not considered to be suspect in monetary matters, for he **rationalizes his actions and says:** "After all, I am willing to **give him money** for what I am taking from him."

Rav Acha of Difti said to Ravina: — **But [the custodian]** thereby knowingly **transgresses the prohibition of "do not covet your fellow's property."** He should therefore be suspect in monetary matters!

Many **people** wrongly **assume that** even the prohibition **"do not covet"** applies only **where no money** is given in exchange for the coveted object. Therefore, the custodian who pays the depositor for the article the custodian wishes to keep for himself is not considered an outright thief. Accordingly, he can be made to swear the oath imposed by Rav Huna's ruling.

יהיב דמי

תוספות (סהנדרין כה): - משמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת.
תוספות (בבא מציעא ה; וע' מהרש"א ומהר"ם שי"ף) - וא"ת והא כי יהיב דמי נמי חמסן הוה כדמוכח שלהי הכונס (סב). וחמסן פסול לעדות כדכתיב "אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס" והפסול לעדות פסול לשבועה... וי"ל דחמסן לא פסול לעדות אלא מדרבנן.

סמ"ע (לד, לב) - וכל הנותנים דמים אינם עוברים בלאו דלא תחמוד כי לא תחמוד בלא דמי משמע (וכן האמת כ"כ התוספות). [וע"ע אולם המשפט (שנט, י).]

שער משפט (לד, ז) - עסמ"ע... ודבריו תמוהים שהרי הרמב"ם והמחבר בסי' שנט ס"י כתבו להדיא דעובר בלאו דלא תחמוד ע"ש, אך דמ"מ אינו פסול אלא מדרבנן כיון דלא משמע להו לאינשי איסורא בהכי. [וע"ע סמ"ע שנט, יד ובאר היטב שם.]

אמר רוצה אני

רמב"ם (הל' גזלה א, ט וש"ע שנט, י) - כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו... אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר "לא תחמוד".
ראב"ד - ולא אמר רוצה אני.

טור (חושן משפט שנט) - ואפילו אם כופהו שמוכר לו משלו ומקבל דמיו אם הוא שלא מרצונו אסור אבל אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא אלא מדרבנן.
שלחן ערוך (שנט, ט) - הכופה את חברו למכור את שלו ונותן לו דמיו אסור, אבל אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא אלא מדרבנן.

חשן אהרן (רה, א) - למסקנא לענין איסורא דלא תחמוד לא מהני גם אם אמר רוצה אני דמה יוכל להועיל אמירתו רוצה להצילו מאיסור זה כיון דסו"ס הרבה אליו רעים עד שאמר רוצה ועבר בלא תחמוד.
אבני החושן (רה, א) - ע"כ הרמב"ם סובר דלא תחמוד וחמסן הם שני דברים, דחמסן נקרא החוטף בזרוע אבל לא תחמוד עובר אף בהרבה רעים והפציר בו, והראב"ד סובר דלא תחמוד וחמסן חדא הוא ומשום הכי השיג על הרמב"ם שם וסיים דאמר רוצה אני.

לא תתאוה

רמב"ם (הל' גזלה א, י) כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לכו בדבר עבר בלא תעשה שנאמר "לא תתאוה" ואין תאוה אלא בלב בלבד.
(א, יב) - הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפצר שהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין, לכך נאמר לא תחמד ולא תתאוה. ואם גזל עבר בשלשה לאוין.

מגיד משנה - ונ"ל שדעת הר"א ז"ל שחיוב התאוה זו היא שיתאוה לקנות בדמים שלא ברצון הבעלים. [וכ"כ מנחת פתים.]

מנחת פתים - היינו בדבר שאין רצון חברו למכור אותו חפץ כ"כ בחינוך מ"ע תט"ז... וגוף הדין דכאן שהיא מרמב"ם דלא תתאוה היא בלב הסמ"ג חולק על זה דגם לא תתאוה היא כלאו דלא תחמוד ואינו עובר רק כשעשה מעשה, ועי' בזה"ק מבואר כדברי הרמב"ם וש"ע. [ועי' בב"ח בביאור מחלוקת הסמ"ג ורמב"ם.]
פתחי חושן (א, סקכ"ח) - לא אסרה תורה אלא כגון אלו המנויים בפסוק שאינם עומדים למכירה.

כרטיס חבר

משפטי התורה (ב"ק סי' צה) - אפילו אם בעלי כרטיס מועדון הנ"ל לא היו מקבלים הנחה עבור המוצרים שהם קונים בחנות הנ"ל, אולם אם בעל החנות מודיע ברבים שאינו מסכים למכור סחורה בחנותו לאף אדם מלבד לאותם לקוחות שיש ברשותם כרטיס מועדון דבר השכיח בחנויות דבעליהם מוכרים לאנשים המשתייכים לחוג מסויים בלבד וכדו' במקרה זה אסור לאף אדם שאין לו כרטיס מועדון לקנות שם... דינו כחמסן שעובר על לאו מהתורה.

Berachos (11a)

"בשבתך בביתך" — The Baraisa cites the *pasuk* stating that you must recite the *Shema* **During your sitting in your house.** פָּרַט לְעוֹסֵק בְּמִצְוָה — **This excludes one who is occupied with performance of a mitzvah.** "ובלכתך בדרך" — The *pasuk* states further: **And during your going upon the road.** פָּרַט לְחַתָּן — **This excludes a bridegroom,** who is preoccupied with the thought of performing a mitzvah. מִכָּאן אָמְרוּ — **From here they said:** הַכּוֹנֵס אֶת הַיָּתוּמָה — **One who is marrying a virgin is exempt** from reciting the *Shema*; וְאֶת הַיָּתוּמָה — **however,** one who is marrying a **widow is obligated** to recite it. מאי משמע — **How does [the *pasuk*] imply** that one who engaged in performing a mitzvah does not recite the *Shema*?

אָמַר רַב פָּפָא כִּי דְרָדַר — **Rav Pappa said:** The implication is from the words *upon the road*, which obligate one only in a situation **comparable to "the road."** מַה דְרָדַר רְשׁוּת — **Just as** one's travels upon **the road** are for **discretionary** purposes, אַף כָּל רְשׁוּת — **so too** with regard to **any** activity — it is interrupted for recitation of the *Shema* only if performed for **discretionary** purposes. One engaged in a non-discretionary act, however (i.e. a mitzvah), does not interrupt it to recite the *Shema*.

מִי לֹא עֹסֵקִין דְּקָא אַזִּיל לְדַבֵּר מִצְוָה — **But are we not dealing** with a *pasuk* that can also imply **that he is going** on the way for a **mitzvah matter?** Since the *pasuk* does not specify one traveling for discretionary reasons, it may well be discussing even one who travels for the purpose of a mitzvah! וְאַפִּילוּ הֵכִי אָמַר רַחֲמָנָא לְקָרִי — **And even so, the Merciful One stated that he must recite** the *Shema*! How then can this *pasuk* be used to teach that one does not interrupt a mitzvah to recite the *Shema*? — ? —

The Gemara answers:

אִם כֵּן — **If** it is **so** (i.e. that the *pasuk* refers even to one traveling to perform a mitzvah), לְכַתּוּב רַחֲמָנָא בְּשֵׁבֶת וּבְלִכְתָּהּ — **then let the Merciful One write** simply: **"while sitting and while walking."** מאי "בשבתך בדרך", "ובלכתך בדרך" — **Why** does the *pasuk* instead say: **during "your" sitting ... and during "your" going?** — **To teach** that when occupied **with your sitting and with your going, you are obligated** to pause and recite the *Shema*, הָא דְמִצְוָה פְּטִירַת — **but** when occupied **with an obligatory** sitting or going, **you are exempt** from reciting the *Shema*. Thus, this *pasuk* does in fact teach that one occupied with a mitzvah is exempt from recitation of the *Shema*.

Menachos (72a)

קוֹצְרִין מִפְּנֵי הַנְּטִיעוֹת וּמִפְּנֵי בֵּית הָאֵבֶל וּמִפְּנֵי בֵּית הַמְדֻרָשׁ — **We may harvest** new grain before harvesting the *omer* **because of saplings, because of a place of mourning, or because of a curtailment of** attendance at **the study hall.** מאי טעמא — **What is the reason** to permit these harvestings? "קוצירכם" אמר רחמנא — **It is** because **the Merciful One**, in describing the *omer* as the first of the harvest, **stated: the first of "your" harvest,** which implies: וְלֹא קוֹצֵר מִצְוָה — **but not** the first of a **harvest of mitzvah.**

חמדה לדבר מצוה

בצל החכמה (ח"ג מג, א) - איתא במס' ברכות... מבוואר דאי לאו דכתיב מיעוטא היו מחייבין עוסק במצוה בקריאת שמע והוי אסרינן לפני קצירת העומר אפילו קציר לצורך מצוה, מעתה לענין לאו דלא תתאוה ולא תחמוד דכתיב "לא תחמוד בית רעך" וגו' "אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמורו" ועוד כתיב "ולא תתאוה בית רעך שדהו" וגו' ומי לא עסקינן דחומד ומתאוה לדברים אלו לצורך מצוה כגון ביתו לצורך בית המדרש או בית יתומים, עבד ואמתו לחוטבי עצים ולשואבי מים לצורך בית הכנסת ובית המדרש וכי האי גוונא, שורו להקריבו לקרבן... ואפילו הכי אמרה תורה לא תחמוד ולא תתאוה וכיון דלא כתיב בהו מיעוט למעט חימוד לצורך מצוה גם לקושטא דמילתא שייכי גם בצורכי מצוה. [וע"ע דברי יציב ו, סה.]

דבר העומד למכירה

מנחת פתים - וכן לא תחמוד בכי האי גוונא מיירי שאין בדעת חברו למוכרו, ולהראב"ד אין לאו דלא תחמוד רק בקנה בעל כרחו ולא אמרו הבעלים רוצים אנו.

פתחי חושן (א, סק"ח) - ואפשר שאפילו אינו בטוח שעומד למכירה מותר לשאלו אם רוצה למכרו, ואילו בלא תתאוה אינו עובר שלא אסרה תורה אלא כגון אלו המנויים בפסוק שאין עומדים למכירה.

שבת הלוי (ה, קונטרס מהצות סי' יט) - אפילו בסוחר שיש לו סחורה שדרכו למכור אותה אלא שעכשיו אינו רוצה למכור משום טעם והקונה הפציר עד שהסכים הרי זה עובר בלא תחמוד.

הפציר בו

רמב"ם (הל' גולה א, ט וש"ע שנט, י) - כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו... והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו...

(א, יב) - והקונה דבר שהתאוה בהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני לאוין, לכך נאמר לא תחמד ולא תתאוה.

בצל החכמה (ח"ג מג, ט-י) - אפילו לא נתן להם מיד עד שחזרו לבקש ממנו פעם שניה נלענ"ד שאין בו משום לא תחמוד דהמבקש שתי פעמים בודאי אינו עדיין בכלל מפציר כדמוכח ממש"כ הסמ"ע (רכח, ח) לענינו [של גניבת דעת]... ולכן בנד"ד שבודאי לא החליטו הבעלי בתים בדעתם שאם לא רצה הרב ליתן להם ממצות מצות שלו ישתדלו בכל עוז להשיג ממנו, וממילא דלא שייך בזה לאסור משום לאו דלא תתאוה.

מתנה

שערי תשובה (ג, מג) - החומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתנת בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חפיצה ולא ירע לבבו בתתו לו.

שו"ת ארץ צבי (סי' ד) - לענין הלכה כיון שכ"ק שליט"א [האדמו"ר מגור] הביע חוות דעתו הרמה שהוא רק מדת חסידות וכ"כ עוד בשם כ"ק אביו אור ישראל שוב אין להסתפק בזה כלל ובודאי דבריהם הקדושים דברי אלקים חיים הם.

חפץ חיים (ספר מצות הקצר ל"ת מ') - שלא לחמוד דבר של חברו וכו' ומצוי זה בחתן שמכביד על חותנו קודם החתונה שיתן לו דבר פלוני ופלוני מה שלא התנה על זה בשעת כתיבת התנאים ואף על פי שחותנו ממלא מבוקשתו אף על פי כן עובר החתן על לאו זה דלא תחמוד.

בצל החכמה (ח"ג מד, ה) - ולהנ"ל אף שמכביד עליו "שיתן" לו אין כאן משום לא תחמוד דלא שייך לא תחמוד במתנה ואין קפידה רק משום מדת חסידות לדעת רבינו יונה.

פתחי חושן (א, כח) - לענ"ד אפשר שזה אינו בגדר מתנה אלא כעין מקח, ועוד נראה שכשדוחק את חברו לתת לו מתנה אפשר שיש בו מעין חמס, וכל שכן כשאין ביכולת המחותר או ההורים ליתן.

היתרים אחרים

שו"ת ארץ צבי (סי' ד') - מותר לשאול על פתחי נדיבים שהרי כופין על הצדקה... ורבינו יונה לא מיירי אלא בעשיר דליכא מצוה.

בצל החכמה (ח"ג מד, יב) - על כל אחד מישראל לדאוג שחברו יוכל לקיים המצות המוטלות עליו.

דברי יציב (ו, סה) - לגבי צדקה לא שייך כלל הלאו דאינו חומד חפץ מסויים של חברו.

Bava Kamma (60b)

— מי ישקני מים מבאר בית-לחם אשר בשער — *David had a craving and said, "If only someone could give me water to drink from the well of Bethlehem, which is in the city gate!"* — ויבקעו שלשת הגברים במחנה פלשתים — *So the three mighty men [of David] broke into the camp of the Philistines and drew water from the well of Bethlehem, which is at the gate, and they carried it and brought it to David.*

The Gemara understands this passage to be speaking of David's wish for halachic guidance from the Sanhedrin. Therefore, the Gemara asks:

— מאי קא מיבעיא ליה — **Regarding what halachic issue did [David] inquire?**

— טמון באש קמיבעיא ליה — **Rava said in the name of Rav Nachman:** — אי כרבאי — It was regarding the liability for **hidden** items destroyed by fire that he inquired:

— Is the halachah in accordance with R' Yehudah — אי כרבנן — or is it in accordance with the Rabbis? — ופשוטו ליה מאי דפשוטו ליה — **And [the Sanhedrin] answered him what they answered him.**

— גדישים דשעורים דישראל הוו — **Rav Huna said:** — רב הונא אמר — **There were stacks of barley belonging to the Jews** — ודהוו מטמרי פלשתים בהו — **in which Philistines were hiding.** David wanted to set fire to the stacks to root out the enemy, — וקא מיבעיא ליה — **so he asked as follows:** — מהו להציל עצמו במקוון חבירו — **Is it permissible to save oneself through the destruction of someone else's property?** — שלחו ליה — **[The Sanhedrin] sent back to him**

the following decision: — אסור להציל עצמו במקוון חבירו — **It is normally prohibited** for a person to save himself through the destruction of someone else's property; — אכל אתה מלך אתה — **but you, you are a king!** — [ומלך] פורץ לעשות לו דרך — **[And a king] may break through** fences around another's property to make a path for himself and his armies — ואין מוחין בידו — **and no one may protest against him.** Thus you are permitted to burn the stacks of barley.

— ורבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרו — **And the Rabbis, and some say it was Rabbah bar Mari, said:** — **There were stacks of barley belonging to the Jews** where David's men stood — וגדישין דעדשים דפלשתים — **and stacks of lentils belonging to the Philistines** in the Philistine controlled area. — וקא מיבעיא ליה — **And [David] asked [the Sanhedrin] as follows:** — מהו ליטול גדישין של שעורין דישראל ליתן לפני בהמתו — **Is it permissible to take the Jewish-owned stacks of barley so as to place the barley before one's animal as feed** על

— מנת לשלם גדישין של עדשים דפלשתים — **on condition to repay** this loss with the Philistine-owned piles of lentils later? — שלחו ליה — **[The Sanhedrin] sent him** the following decision:

— „חבל ישיב רשע גזלה ישלם” — *The wicked person returns a pledge, repays for [his] theft;* This verse indicates that — אף על פי שגזילה משלם — **even though a person repays his theft** — רשע הוא — **he is still considered a wicked person** for having stolen it in the first place. Thus, for most people it is prohibited to take the stacks of barley even if they will pay for them later, — אכל אתה מלך אתה — **but you, you are a king!** — [ומלך] פורץ לעשות לו דרך ואין מוחין בידו — **[And a king] may break through** fences around another's property to make a path for himself and no one may protest against him.

רא"ש (בבא קמא ס:) - ויראה דמיירי שעדיין לא היו מזומנן אלא רצו ליקח גדישים של שעורים דישאל ולכשיזדמן להם גדישים דעדשים דפלשתים יחזירו להם, אבל אם היו גדישין דעדשים מזומנן אפילו אין בעלי גדישין שעורים לפנינו מותר לזכות להן גדישין של עדשים על ידי אחר וליקח גדישין של שעורים דזכות הוא לו דעדשים עדיפי טפי, וכן משמע לישנא דקרא "חבול ישיב רשע גזילה ישלם" דמשלם אחר שכבר גזלו.

שלחן ערוך (שנט, ב) - אסור לגזול אפילו על מנת לשלם דבר יפה ממנו, ויש מי שאומר דהיינו אם אין התשלומין בעין שאם הם בעין כיון שהם יפים מהדבר שלקח זכות הוא להם ויזכה אותם לבעלים על ידי אחר.

ים של שלמה (ב"ק ו, כז) - ולא נהירא לי כלל, וכי שרי להסתחר בממון חבירו שלא מדעתו דילמא חביב עליו יותר שעורים או צריכים לו לבהמתו ולא ימצא לקנות שעורים, או דילמא לא ניחא ליה למכור את שלו והלא מסקינן בסוף פרקין דחמסן אפילו יהיב דמי ומסתמא אין חילוק בין שילם לו דמיו או יותר מדמיו, ולא אמרינן זכין לאדם אלא במידי דאית ליה זכיה ולא שום צד חסרון אבל כי האי גונא לא נקרא זכות אלא דינו כחמסן.

ט"ז (שם) - ונלע"ד שיפה פסק רש"ל שלא לסמוך על הרא"ש בזה רק שלפענ"ד דאם הוא צורך גדול יש להקל ליקח בלי דעת חבירו דמסתמא ניחא לבעלים בזה ליעבד מצוה בממוניה, ואז אפילו אינו נותן פירות יפים מזה אלא אפילו בדכוותיהו שרי.

דבר העומד לימכר

טור (שנט) - וזכין לאדם שלא בפניו, ודוקא שידוע שזכות הוא לו כגון בדבר העומד לימכר אבל מחפצי ביתו לא.

ש"ך (שנט, ד) - ומשמע מדבריו דהרא"ש מיירי בכי האי גונא ובהכי ניחא דלא קשיא כל מה שהקשה המהרש"ל על הרא"ש... ונראה דמה שכתב הטור דבר העומד לימכר ר"ל שידוע בבירור שהבעל לא יחזיקו בעצמו רק ימכרו.

קצות החושן (שנט, א) - ומפרש לה הש"ך דוקא שידוע שאינו עומד אלא למכור אבל סתמא לא עכ"ל, ומלישנא דהרא"ש וטור לא משמע הכי מדכתב הרא"ש גבי גדישין של שעורין דמיירי שעדיין לא היו מזומנים כו' ונימא דלא היו ידוע שאינו עומד אלא למכירה אלא משמע דכל שאינו מחפצי ביתו אינו מקפיד ועומד למכור כל שנותן כפלים בדמיו. [וע"ע ט"ז שמקשה הא אותן שעורים דישאל לא נתברר שעומדין למכר ואדרבה הסברא נותנת דבישראל אשר היו שרויים על אדמתן היה להם בני בית הרבה מי ידע מה ימכרו מה יחזיק.]

חידושי ר' עקיבא איגר (שם) - עיין בהר"ן בשם הראב"ד דדבר העומד למכור ליכא אסור ליטול על מנת לשלם, משמע אף דאינו מזכה לו הממון על ידי אחר שרי. מחנה אפרים (הל' גזילה סי' ה) - איכא למימר דאיירי בשאינו רוצה לשלם דמים אלא סחורה אחרת, ובכי הא אין דעתו של מוכר למכור כי אם בדמים אם לא דאיכא זכיה דעדיפי הני.

איסור חמס

קצות החושן (שנט, א) - ואינו קושיא דאף על גב דחמסן אפילו ביותר מדמיו וגם משלם ליה דמי כל שהוא בפניו והוא מוחה אין זה זכות אלא שלא בפניו אמרינן זכות הוא וזכין לו שלא בפניו דמסתמא ניחא ליה ואפילו שלא בפניו ושמע אחר כך וצוח נמי לא מהני כיון דמוחה כששמע דאפילו במתנה גמורה כי מוחה בתר דשמע יכול למחות.

תשלומין מאותו מין

בית אפרים (ח"מ סי' מט) - אומן שנתנו לו עצים או כסף וזהב לעשות מהם כלי והאומן יש לו גם כן כסף או עצים כיוצא בזה ויש לו כעת צורך בזה שניתן לו מבעל הבית אי שרי להחליף מה שניתן לו מבעל הבית או לא... מה שכתב הרא"ש... שאני התם שהתשלומין הם ממין אחר ומהאי טעמא חילק בים של שלמה שם... אבל אם נותן לו תמורתו דבר כזה ממש ואין קפידא לבעל הבית בזה או בזה אם כן נהי דאין כאן צד זכות מכל מקום גם צד חוב אין כאן וזה נהנה וזה לא חסר הוא ושפיר דמי כל כמה שאין הבעלים מוחים להדיא. [וע"ע פתחי תשובה.]

פתחי חושן (א, ססקי"ט) - נראה שנדון הבית אפרים אינו דומה להך דסימן שנט דאפשר שכיון שהכסף באו לידו למטרה מסוימת ולא להחזירו בעין לא איכפת לבעלים ממה יעשה כיון שלבסוף יקבל הכלי פי רצונו, מה שאין כן בהך דחילופין שלוקח מעצמו חפץ של חבירו הרי זה דומה לנכנס לבית חבירו ומחליף מעות במעות שמסתבר שלכולי עלמא אסור. [וע"ע משפטי התורה לב"ק שם.]

פתחי חושן

- [1] חפץ שאינו עומד להמכר לכולי עלמא אסור ליטול על דעת לשלם.
- [2] חפץ העומד להמכר (ויש נ"מ בין ט"ז והש"ל בהגדרתו) לדעת הרא"ש והטושו"ע מותר ליטול ע"ד לשלם בדבר יפה ויזכה ע"י אחר, ולדעת היש"ש והט"ז אסור.
- [3] אם נודע אחר כך לבעלים ומוחה צריך להחזיר.
- [4] מאותו המין מותר לכ"ע.

Bava Kamma (60b)

אמר — **Rav Huna said:** — גדישים דשעורים דישראל הוו — **There were stacks of barley belonging to the Jews** — דהוו מטמרי פלשתים בהו — **in which Philistines were hiding.** וקא — **Is it permissible to save oneself through the destruction of someone else's property?** — [The Sanhedrin] sent back to him the following decision: — אסור להציל עצמו בממון חבירו — **It is normally prohibited for a person to save himself through the destruction of someone else's property;** — אבל אתה מלך אתה — **but you, you are a king!** — [And a king] may break through fences around another's property to make a path for himself and his armies — ואין מוחין בגדו — **and no one may protest against him.**

The Gemara raises a difficulty with the third answer:

— **All is well according to the one who says that David wanted to burn the stacks;** — בשלמא למאן דאמר למאן דאמר למקלי — **that is why it is written: He made a stand in the middle of the portion and he saved it.** Since the Sanhedrin told David that he was not allowed to burn the stacks (if not by dint of royal privilege) it is as if the warrior who conveyed the halachic decision saved the stacks from being burned. — **However, according to the one who says that David wanted merely to switch the Jewish-owned barley stacks for the Philistine-owned lentil stacks,** — מאי, ויצילקה — **what does the verse mean when it says: and he saved it?** — דלא שבק להו לאחלופי — **It means simply that he did not permit them to make the switch.**

Kesubos (19a)

אמר רב חסדא — **Rav Chisda said:** — קסבר רבי מאיר — **R' Meir holds that** — עדים שאמרו להם — **if witnesses were told, “Sign falsely and you will not be killed, but if you refuse to sign you will be killed,”** — יהרגו ואל יחתמו שקר — **they should allow themselves to be killed rather than sign falsely.** Therefore, when they say that they signed under mortal duress they incriminate themselves. — אמר ליה רבא — **Rava said to [Rav Chisda]:** — השתא אילו אתו לקמן לאמלויכי — **Now, if they had come before us (the court) while under duress to consult with us,** — אמרינו להו זילו חתומו — **we would certainly have told them, “Go sign the false note and do not be killed”** — דאמר מר — **for the master said:** — אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש — **You have nothing that stands in the way of mortal danger** — אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים — **except for idol worship, illicit relations, and murder** — השתא דחתמו אמרינו להו — **now that they signed, can it be that we tell them, “Why did you sign?”**

Yerushalmi Avodah Zarah (2:2)

— ואין דוחין נפש מפני נפש — **We may not cast aside one life for another life.** — לא סוף דבר שאמר לו — **It is not the end of the matter where one said to him, “Kill so-and-so”;** — הרוג את איש פלוני — **rather, even if one said to him, “Plunder so-and-so.”**

רש"י - ויצילה, שלא ישרפוה הואיל ואסור להציל את עצמו בממון חבירו.

תוספות - איבעיא ליה אי חייב לשלם כשהציל עצמו מפני פקוח נפש.
רא"ש - אמרו ליה אסור להציל עצמו בממון חבירו אדעתא דליפטר אלא יציל עצמו וישלם.

מהר"ם שיק (י"ד שמו) - צ"ל טעמא [דרש"י] משום דאמרינן בב"ק קיט. דהגוזל את חברו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ונפשו.

שלחן ערוך (חושן משפט שנט, ד) - אפילו הוא בסכנת מות וצריך לגזול את חבירו כדי להציל נפשו צריך שלא יקחנו אלא על דעת לשלם.

על דעת לשלם

שלחן ערוך הרב (ז, ב) - ...אלא על דעת לשלם כשתמצא ידו.
אמרי יעקב (מצמח צדק) - אף אם כעת אין לו ממה לשלם מפני שהוא עני מכל מקום מותר לו לקחת בתקוה שהוא מקוה שיוכל אחר זמן לשלם.
פתחי חושן (א, סקכ"א) - כשאין ידוע מי הוא בעל הממון ואף אם ירצה לשלם לא ידע למי... ס"ל [לשדה חמד] לא הותר אף בפיקוח נפש ולא דמי לעני שעל כל פנים לכשתמצא ידו יכול להשיב ליד בעלים... ועל כל פנים אפשר לסמוך על דברי המהר"ם שיק דלהלן שבמקום שאי אפשר מותר גם בלא על דעת לשלם.

חתמו שקר ואל תהרגו

רש"י (כתובות יט.) - הלכך כי אמרי נמי אנוסים היינו מחמת נפשות משונו נפשיהו רשעים.

רמב"ן (בשיטה מקובצת) - אע"ג דקיימא לן שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש אלא עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים מכל מקום דינא הוא דלקטלו ולא יחתמו שקר ומדת חסידות הוא ואי לא עבדי הכי משונו נפשיהו ברשיעי וקסבר רבי מאיר אפילו בכי האי גוונא אין אדם משים עצמו שאינו חסיד... ואיכא דאמרי רב חסדא אמר קסבר רבי מאיר מדינא נמי יהרגו ואל יחתמו שקר לפי שנמצא בברייתא חיצונית שלשה דברים אין עומדים בפני פקוח נפש ואלו הן ע"ג וג"ע וש"ד רבי מאיר אומר אף הגזל.

בנין ציון (ס"ל קסח) - ברור שגם בזה רש"י לשיטתו קאי דסבירא ליה דלרב חסדא הדין כן וכיון דגם בבבא קמא בהך מעשה דפלשתים יש פלוגתא דאמוראי מה היה השאלה ורק רב הונא הוא דמפרש ששאלו מהו להציל עצמו בממון חבירו יש לומר דרש"י ס"ל דרב הונא ס"ל כרב חסדא דמן הדין אסור להציל עצמו בממון חבירו ורבא דפלג על זה באמת מוקי הך דפלשתים בענין אחר.

חמוס את איש פלוני

מראה הפנים (ע"ז) - זהו כסברת רב חסדא בבבלי כתובות יט. דקאמר קסבר ר' מאיר עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר, אבל רבא דחי לה התם בפשיטות.
קרבן העדה (שבת יד, ד) - אסור לגזולו דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויבוא לידי שפיכת דמים.

נוול המת

בנין ציון (סי' קע) - לשיטת רש"י מה דאמרינן אסור להציל עצמו בממון חבירו הוא אפילו על מנת לשלם לבסוף ולשיטת התוספות והרא"ש לא אסור רק אם מציל עצמו על מנת שלא ישלם לבסוף ולפ"ז בנדון זה דלא שייך שישלם לבסוף דא"א לשלם למת את בזיונו גם לשיטת התוספות והרא"ש אסור להציל נפש בבזיון אחר.
מהר"ם שיק (י"ד שמו) - הא דכתב דאסור לגזול שלא על מנת לשלם אפילו במקום סכנה היינו משום דבזה שלוקח שלא על מנת לשלם לית ביה פיקוח נפש... אבל אם היה אפשר לצייר שיהיה פיקוח נפש אם יטול על מנת לשלם בוודאי רשאי לגזול.

לצורך רפואה

שלחן ערוך הרב (ז, ב) - אסור... ואפילו לרפואת חולי שאין בו סכנה או להנצל בו מאנס שאנסו ביסורי הגוף שאין בהם סכנה מפני שהוא אסור של תורה ואין מתרפאים שלא במקום סכנה אלא באיסור דברי סופרים.
פתחי חושן (א, סקכ"ב) - מדברי הרמ"א בסימן שח סעיף ז משמע שמותר ליטול ממון חבירו כדי להציל ממונו מן ההפסד.
אמרי יעקב (ביאורים שם) - וצ"ל דס"ל להרב דשאני התם דהוי תנאי בית דין דכל שפגע בו היזק פתאום התנו הבית דין שהרשות בידו לקחת כליו של חבירו ולהציל את שלו... אולם אכתי דברי הרב צ"ע לענ"ד מדברי הט"ז (שנט, ב) דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה... אולם י"ל דהט"ז מייירי דוקא היכא דהתשלומין הם בעין ומזכה לו וכמש"כ הרא"ש שם.

Bava Metzia (61b)

„לא תגנבו" דכתב רחמנא למה לי — **What need is there for the Merciful One to write explicitly in His Torah (Leviticus 19:11): *You shall not steal?*** The prohibition could have been learned by way of derivation from the prohibitions against taking interest and fraud.

The Gemara answers:

לכדתנא — The separate prohibition against stealing is necessary **to teach** the lessons of the following **Baraisa:** לא תגנב על מנת למיקט — **You shall not steal even for the purpose of annoying** someone; לא תגנב על מנת לשלם תשלומי כפל — **and you shall not steal, even for the purpose of benefiting the victim by repaying him the double payment.**

Kiddushin (Mishnah 69a)

יכולין ממזרין לטיהר — **Mamzerim can be purified** in the sense that they will not transmit their illegitimacy to their descendants. **How so?** ממזר ששנשא שפחה הולד עבד — **If a mamzer married a Canaanite slavewoman, the offspring is a slave** and not a *mamzer*, since the offspring of a Jewish man and a slavewoman is accorded his mother's legal status. שיחררו — **If [the master] later emancipated [the offspring],** הובו בן חורין — **it turns out that the child becomes a freeman** and is permitted to marry an unblemished Jewish woman. רבי אליעזר אומר — **R' Eliezer says:** הרי זה עבד ממזר — **This [one] is a slave who is a mamzer.** R' Eliezer rejects R' Tarfon's method of purification.

Kiddushin (Gemara 69a)

תא שמע — **Come, learn** a proof that R' Tarfon was actually recommending that a *mamzer* go ahead and marry a slavewoman: דאושפזיכניה דרבי שמלאי ממזר הוה — **For R' Simlai's landlord was a mamzer** ואמר ליה — **and [R' Simlai] once said to him,** אי אקדמתך — **I would have advised you to** טהרתיהו לבנד — **purify your children** from the blemish of your illegitimacy." — **Now, it is well if you say** that R' Tarfon held that a *mamzer* may marry a slave **with the full approval of Jewish law,** שפיר — **for then it is good** that R' Simlai would have recommended that the landlord marry a slavewoman, since that action constitutes a legitimate means of purification. אלא אי אמרת דיעבד — **But if you say** that a *mamzer* is forbidden to marry a slave and that R' Tarfon's method is to be employed only **after the fact** of just such an illegal marriage, מאי ניהו — **what is it** that R' Simlai would have advised the landlord to do? Surely R' Simlai would not have counseled him to violate the prohibition against his marrying a slave! This episode thus establishes that a *mamzer* may marry a slave with the full approval of Jewish law.

The Gemara objects:

דמנסיב ליה עצה ואמר ליה — The episode is not conclusive, **for indeed [R' Simlai] could have offered [the landlord] other advice, saying to him:** זיל גנוב ואזדבן בעבד עברי — **“Go steal from another Jew and then be sold by the court as a Hebrew servant.** You will then be permitted to cohabit with a slavewoman provided by your master.” Hence, it is possible that the Torah forbids a *mamzer* to marry a slave, and yet there would be ways to circumvent the prohibition. This episode thus proves nothing about the nature of R' Tarfon's statement.

שלחן ערוך (שמח, א) - אסור לגנוב אפילו כל שהוא דין תורה, ואסור לגנוב אפילו דרך שחוק ואפילו על מנת להחזיר או כדי לשלם תשלומי כפל או כדי לצערו הכל אסור כדי שלא ירגיל עצמו בכך.

כדי שלא ירגיל עצמו בכך

לחם משנה (הלכות גניבה א, א) - משמע דהא על מנת למיקט ליכא ביה אלא איסורא בעלמא אבל לאו ליכא דומיא דכל שהוא דהוי איסור ולא לאו דבחדא כילינהו, ודבר זה קשה דכיון דעיקר קרא דלא תגנוב אתי לדרוש דעל מנת למיקט אם כן לאו איכא ביה, לכך נראה דרבינו ז"ל סבור כדברי התוספות ז"ל שכתבו שם... האי דרשא דדרשינן בלא תגנוב בעל מנת למיקט אסמכתא בעלמא היא.

יד המלך - בכלהו איסור תורה יש וכן היא דעת הרמב"ם ומה שכתב שלא ירגיל עצמו לכך זהו כעין נתינת טעם להקרא.

על מנת לשלם כפל

ב"ח (שנט, ג) - ואין להקשות דבגנבה אסור על מנת לשלם אפילו זכות הוא לו כגון על מנת לשלם תשלומי כפל... דהתם היינו טעמא כדי שלא ירגיל עצמו בכך כדכתב הרמב"ם ריש הלכות גנבה... וטעם זה לא שייך אלא בגנבה שהיא בסתר ושכיחא להו טובא מה שאין כן בגזלה בפרהסיא דלא שכיחא.

ש"ך (שנט, ג) - ואף על גב דאמרינן לעיל ר"ס שמ"ח דאסור לגנוב על מנת לשלם כפל התם מיירי בשאינו מזכה לו על ידי אחר דאם מזכה לו על ידי אחר לאו גנבה מיקרי כיון שהאחר יודע מזה, והב"ח תירץ בדוחק.

על מנת למיקט

שיטה מקובצת - יש מפרשים דאירי שהוא אינו רוצה לעכב הגניבה בידו אלא גונב כדי לצערו, ולא נראה דהא מעשים בכל יום שעושים כך ולכך יש מפרשים דודאי בדעתו לעכב הגניבה בידו אלא אינו גונב בשביל שום הנאה אלא כדי לצערו.

קצות החושן (שמח, א) - מלשון הרמב"ם בספר המצות נראה דאפילו רצונו להשיב הגניבה נמי הוי על מנת למיקט... לצער הבעלים ולהדאיבן ואחר כך ישיבהו לו וע"ש, ואם כן דמעשים בכל יום ראוי לזיהר בזה.

ספר חסידים (ס' תקפה) - אחד היה עשיר והיה לו בני בית הרבה והיו גונבים ממונו של אותו עשיר ובנו האחד של העשיר היה יודע... אמר הבן אגנוב לאבי הכל שאם לא אקח לו הם יגנבו הכל וישאר אבי ערום... א"ל בחכמה עשית.

פתחי חושן (א, סקט"ז) - ויש לעיין אם מותר לגנוב לצורך הנגב כגון שידוע שצריך לאיזה דבר ואינו רוצה ליהנות מממונו אם מותר ליקח ממנו שלא בידיעתו ולקנות או לעשות עבורו, והנה אם הוא צורך גדול נראה שמוותר... ואף על פי שאפשר לדחות דכל הני היינו על פי בית דין אבל לא דרך גניבה וגזילה נראה מסברא דכל שאינו נוטל אלא לצורך הנגזל ממש אין זה דרך גניבה אבל לדבר שאינו צורך גדול יש להסתפק.

עונג יום טוב (ס' מא) - מה שאמרו הגונב על מנת למיקט עובר היינו דוקא כשמתכוין לצערו אבל כשמתכוין להכשיר זרעו מותר.

אפילו דרך שחוק

רמ"א (אורח חיים תרצ, ח) - בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה אין בזה משום לא תגזול ונהגו כך.
רמ"א (תרצה, ב) - ויש אומרים דאם הזיק אחד את חברו מכח שמחת פורים פטור מלשלם.
רמ"א (חושן משפט שעה, ט) - בחורים הרוכבים לקראת חתן וכלה והזיקו זה את זה ממון חברו דרך שמחה ושחוק וכן בשאר דבר שמחה הואיל ונהגו כן פטורין.

שו"ת קנין תורה (ב, קב) - בעת שמחה אם לוקח בפניו דבר משלו ומראה בזה ידידות דכמוני כמוהו כאחד מבני ביתו המרשה לעצמו ליקח דבר השייך לו מה שאין כן בגנב הלוקח שלא בפניו בעליו בזה אין שייך שום הראות שמחה בשעת הגניבה לכן אסור אפילו בגונב לשם שחוק... ומצינו כעין זה בדברי הב"ח.

פתחי חושן (א, סקט"ו) - לענ"ד נראה שלא התיר הרמ"א אלא דרך שמחה בשעת שמחה אבל גונב דרך שחוק סתם אסור.

מהר"ם חלאווה (פסחים קיד.) - גוזלים זה מיד זה לשמחה כדי שישאלו התינוקות ולא ישנו.

אורחות חיים (ס' תעג, יט) - ועל בספר מאורי אור שכתב דמה שגונבים התינוקות האפיקומן מתחת הכסא הוא בדוי והבל ובגוים נשמע שיהודים לומדים ילדיהם לגנוב זכר ליציאת מצרים "וינצלו" על כן המונוע משובח.

Sanhedrin (57a)

פיוצא בו בגזל מאי היא — **What is an act that is similar to robbery?**
 לא נצרכה אלא לפחות משנה פרוטה — **Rather, Rav Pappa said:** It is needed only for robbery of an item worth less than the value of a *perutah*.
 אי הכי — **If so,** פותי בישראל אסור — why does the Baraisa state that a **Cuthean against an Israelite is prohibited?** [An Israelite] is one who pardons?
 נהי דבתר הכי מחיל ליה — **Even though [the Israelite] pardons [the robber] afterwards,** צערא בשעתיה מי לית ליה — **did [the Israelite] not have anguish at the time [of the robbery]?**

Yerushalmi (Demai 3:2)

R' Shimon bar Kahanah was supporting R' Lazar. — **R' Shimon bar Kahanah was supporting R' Lazar.** עבר חד טעון חד מיכל — **R' Chaggai was supporting R' Ze'eira.** רבי חגי הוה מיסמך לרבי זעירא
 [R' Lazar] said — **[R' Lazar] said** They were passing by a fenced-in vineyard. — **They were passing by a fenced-in vineyard.** עברון על חד כרם
 מחצד שיניי — **Bring me one wood chip** from the fence — **Bring me one wood chip** אייתי לי חד קיסם — **Bring me one wood chip** [R' Shimon]:
 לא תיתי — **[R' Lazar] then said to him:** חזר ואמר ליה — **[R' Lazar] then said to him:** so I can pick my teeth with it.
 כל בר — **saying, if I take a chip,** אמר דאין אייתי — **saying, if I take a chip,** Do not bring me anything, — **Do not bring me anything,** לי כלום
 the — **the** הא אזיל סייגא דגוברא — **everyone will do so,** with the result that — **everyone will do so,** נש ובר נש מיעבד כן
person's fence will be gone. — **the person's fence will be gone.** עבר חד טעון חד מיכל
 [R' Ze'eira] said — **[R' Ze'eira] said** Someone carrying a load of wood chips passed by. — **Someone carrying a load of wood chips passed by.** אמר ליה
 to [R' Chaggai]: — **Bring me one wood chip** — **Bring me one wood chip** אייתי לי חד קיסם — **Bring me one wood chip** [R' Chaggai]:
 לא תיתי לי כלום — **[R' Ze'eira] then said to him:** חזר ואמר ליה — **[R' Ze'eira] then said to him:** so I can pick my teeth with it.
 כל בר נש ובר נש מיעבד כן — **saying, if I take a chip,** דאין אייתי — **saying, if I take a chip,** Do not bring me anything,
 the — **the** הא אזילא מיכלא דגוברא — **everyone will do so,** with the result that — **everyone will do so,** נש ובר נש מיעבד כן
be gone. — **the person's fence will be gone.** עבר חד טעון חד מיכל
 It was not because R' Ze'eira was so proper. — **It was not because R' Ze'eira was so proper.** לא רבי זעירא כשר כל כך
 Rather, he wanted to inform us of the words of our Creator. — **Rather, he wanted to inform us of the words of our Creator.** לן

Pesachim (6b)

R' Yehudah said in the name of Rav: — **One who searches for chametz must nullify it immediately afterwards.** אמר רב יהודה אמר רב
searches for chametz must nullify it immediately afterwards. — **One who searches for chametz must nullify it immediately afterwards.** מאי טעמא
What is the reason he must nullify the *chametz*? He will in any case destroy everything he finds. — **What is the reason** he must nullify the *chametz*?
If we say it is because of the crumbs that surely escaped his attention, — **If we say it is because of the crumbs** אי ניקמא משום פירורין
why, they are not significant, and he is not liable for having them in his house even if he does not nullify them. — **why, they are not significant,** הא לא חשיבי
And if you say that since they are guarded along with the rest of his house they are considered **significant,** — **And if you say that since they are guarded along with** וְהִתְנָא
but it was taught in a Baraisa to the contrary: — **but it was taught in a Baraisa** Regarding the unripened figs remaining on the trees at the end of the fig harvest,
and he is guarding his field because of the grapes that are still growing, — **and he is guarding his field because of the grapes** ומשמר שדהו מפני ענבים
or regarding the unripened grapes remaining on the vines at the end of the grape harvest, — **or regarding the unripened grapes remaining** סופי ענבים
and he is guarding his field because of the squash plants and gourd vines that are still growing — **and he is guarding his field because of the squash plants and gourd vines** ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות...
In a situation where the householder is not particular about them, — **In a situation where the householder is not particular about them,** בְּמִן שְׂאִין בְּעַל הַבַּיִת
they are permitted on account of stealing, — **they are permitted on account of stealing,** מוקפיד עליהן
and are exempt from the requirement of mauser. — **and are exempt from the requirement of mauser.** ופטורין משום מעשר

רש"י (סנהדרין נז.) - צערא בשעתא מי לית ליה. הלכך גזל הוא אלא שאין בית דין ישראל נזקקין להשיבו דבתר הכי מחיל ליה, ובישראל בישראל נמי אסור ומעבר לא עבר דכתיב לא תגזול והשיב את הגזילה אמידי דהשבון קרי גזל ואידך לא.

מגיד משנה (הל' גניבה א, ב) - דין פחות משוה פרוטה בממון כדין חצי שיעור באיסורין.

ערך ש"י (סי' ו) - תחלה באיסור אתי לידיה דאינו מוחל רק אחר שכבר גזלו אינו מקפיד עליו להשיבו. מהרש"ם (הסכמה לערך ש"י) - מתוספות (קידושין מ:) שחוטף פחות משוה פרוטה א"נ שגזל דבר שאינו מקפיד עליו וכו' משמע דפחות משוה פרוטה אינו משום שאינו מקפיד עליו. ערך ש"י (הערה שם) - שוה פרוטה אינו מקפיד אחר שכבר נגזל אבל לכתחלה הא מבואר דצעריה, מה שאין כן דבר שאינו מקפיד מותר אחר ליטלו. שואל ומשיב (תילתאה ב, קעו) - לא תגזול בכל שהוא משמע דהרי אית ליה צערא רק דכל שאינו שוה פרוטה לא נקרא ממון ולא צעריה בממון חשוב דלא הקפיד כל כך ומחל אבל על כל פנים אסור לגזול דעל כל פנים צערא אית ליה. [וע"ע ב"ח (שמח, א) ומחנה חיים (א, סז).]

דבר דליכא מאן דקפיד

שלחן ערוך (שנט, א) - אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא... ואם הוא דבר דליכא מאן דקפיד ביה שרי כגון ליטול מהחבילה או מהגדר לחצוץ בו שיניו, ואף זה אסור בירושלמי ממתד חסידות.

חזון איש (דמאי ז, ה) - ס"ל דבעל הבית אינו מקפיד ואינו חושש שמא יקחו הכל שאין הדבר שכיח או כשיראו שיש הפסד יפרשו, אלא דמכל מקום ראוי לפרוש משום שהדבר מרגיל לזלזל בגזל ויש לחוש לאינם מהוגנים שיקחו אף בזמן שיש הפסד.

עלי תמר (דמאי שם) - נראה לבאר על פי הירושלמי ב"מ פ"ד ה"ב, אמר ר"א כתיב כי מלאה הארץ חמס מפניהם, ומה היה חמסון, הוה בר נש נפק טעון קופה מלאה תורמסין והיו מתכוונים ונוטלים פחות משוה פרוטה אדבר שאינו יוצא בדיינים עכ"ל. ולפיכך מקודם אמר אייתי לי חד קיסם מיחצי שיני מפני שבודאי אין הבעלים מקפידים ואין בו כל סרך של גזל, אולם לבסוף סברי יש לדמות הדבר לחמס של דור המבול.

ערוך השלחן (שנט, א) - בימינו נהגו כשבא לבית חבירו וחבירו שואף עלי מרורים בנחיריו או בפיו שנוטל גם הוא שלא בשאלת הבעלים וכן ליטול עצי גפרית להדליק בו, וכן כששותים מים חמים מאנטיכי עם נופת נוטל צלוחית ושותה גם הוא מטעם שאין מקפידין על זה, אמנם ממתד חסידות ודאי דראוי לזיהר, וכל שכן כשיודע שהבעלים הוא גברא קפדנא ואסור מדינא.

עלי תמר (דמאי שם) - ונראה שאם יש לו צורך גדול לחצוץ את שיניו ואינו מוצא קיסם אחר מותר מאחר שאין זה אלא מדת חסידות.

אם יש בו קנין

נודע ביהודה (תנינא אבן העזר עז) - מיהו אף דשרי ליטלו ואין בו משום גזל דמסתמא אין בעל הבית מקפיד אבל מכל מקום לא זכה הנוטלו להיות חשוב שלו דכל זמן שלא הפקירו בעליו בפירוש אי אפשר לזכות בו.

מנחת פתים (שנט, א) - וצ"ע מהא דפסחים ו: סופי תאינים שאין בעל הבית מקפיד עליהם פטורין מן המעשר ופרש"י שם דהפקר פטור ממעשר, הרי דדבר שאינו מקפיד הוי הפקר גמור... וגם מהא דאמר בפסחים שם דפרורין הוי הפקר ואינו צריך לבער מטעם דבר שאינו מקפיד...

ערך ש"י (הערה על הסכמת המהרש"ם) - נהי דאין הנוטלו זוכה בו להיות שלו מכל מקום כיון דמותר ליטלו אינו גזל ופטור ממעשר, דהא מבואר בנודע ביהודה שם דאם אינו מקפיד עליו הוי כיאוש ומבואר בתוספות ב"מ טו. דיאוש פוטר מן המעשר.

חתם סופר (אבן העזר סי' פה) - מדת חסידות שנו כאן שלא ליטול קיסם משל חבילה המקובצת מקיסמם הרבה אבל בקיסם יחידי שכבר הופרש ממקומו ומושלך לכבדו בכבוד הבית להשליכו לאשפה אף על גב דעדיין בחצירו ובביתו של זה כל זמן דלא שמענו ולא ידענו דמקפיד הרי זה מותר לכל אדם ומנא תימרא ומש"ס דפסחים...

אמרי יעקב (ז, א) - היה נראה לחלק בין הדברים ולומר דנידון דידן שאני מהא דפסחים דבנידון דידן אף שאינו מקפיד על אחרים מליטול קיסם מהגדר או מהחבילה אבל ודאי שעל כל החבילה ועל כל הגדר הוא מקפיד ולא שייך לומר שהם נעשו הפקר שהרי באמת לא הפקיר אותם... מה שאין כן בפרורין וכן בסופי תאינים התם אינו מקפיד כלל על כל הפרורין וכן אינו מקפיד על כל התאינים וכלן על ידי זה הוי הפקר ופטורים מן המעשר.

Bava Metzia (22a)

— Ameimar, Mar Zutra, and Rav Ashi came to the orchard of Mari bar Isak. — His sharecropper brought out dates and pomegranates, and placed the fruits before them. — Ameimar and Rav Ashi ate the fruit, but Mar Zutra did not eat, out of concern that the sharecropper was offering the owner's fruit without his consent. — Meanwhile, Mari bar Isak came and found them, and told his sharecropper: — Ameimar and Rav Ashi then said to Mar Zutra: — “Why does the master not eat now? — If better [produce] was found in the owner's stock, what he has separated is considered *terumah*?” By the same token, ~Mari bar Isak's generous comment should be taken as a genuine expression of approval for the action of the sharecropper! — [The Sages] of the Baraisa did not say — He said to them: — So said Rava: — because [terumah] is a mitzvah, and it is therefore likely that [the owner] is genuinely satisfied to fulfill the mitzvah in a generous fashion. — But here, in regard to the fruit served to the rabbis, it may be because of the embarrassment of appearing miserly to the rabbis that [Mari bar Isak] said this, and not because he was genuinely happy.

Bava Metzia (29b)

— The master said in the Baraisa: — If one borrows a Torah scroll from his friend, he may not lend it to another person. — Why does the Tanna state the rule that one may not lend what he has borrowed in the case of a Torah scroll, which is easily damaged, when this is true of all other borrowed objects as well. — For R' Shimon ben Lakish said in connection with a Mishnah in *Gittin*: — Here, in this ruling, a borrower is not permitted to lend to another person that which he borrowed, nor is a renter permitted to rent to another person that which he rented. Since the rule applies to all objects, why does the Baraisa point it out in the case of a Torah scroll? — It was necessary for [the Tanna] to teach this ruling with respect to a Torah scroll. — For you might have said that — a person is agreeable to having a mitzvah performed with his possessions, and the owner would therefore not object. — [The Tanna] therefore informs us that the borrower may not lend the Torah scroll to another person.

למה רב אשי ואמימר אכלו

תוספות (ב"מ כב.) - וא"ת ואמאי לא אכל, האמר רבא פרק הגוזל בתרא (ק"ט). אריסא מדנפשיה קא זבן, וי"ל דהתם שהביא האריס מבית דמסתמא ממה שהגיע לחלקו מביא אבל הכא שהביא מן הפרדס היה חושש מר זוטרא שמא בשעת חלוקה לא יאמר לבעל הפרדס תטול כנגד מה שנתתי להם, ורב אשי לא היה חושש לזה ולכך אכל קודם שבא מרי בר איסק משום דאריס מדנפשיה קא יהיב, דאין לומר שהיה סומך שיתרצה מרי בר איסק כשידע דהלכה כאביי ואף על גב דהשתא ניחא ליה מעיקרא לא הוה ניחא ליה.

חדושי הר"ן - ורשב"א תירץ דאפילו לית ליה חולקא בפירות שרי לפי שאומדן הדעת הוא שאין בעל הפרדס מקפיד בכך, וכך נהגו דומיא למאי דאיתא בתוספתא בפ"ב דב"ק הבן שהיה אוכל משל אביו וכן עבד שהיה אוכל משל רבו קוצה ונותן פרוסה לבנו ולעבדו של אוהבו אינו חושש משום גזל של בעל הבית שכך נהגו, ומשום האי טעמא נמי אמרינן בפרק הגוזל בתרא שגבאי צדקה מקבלין צדקה מן הנשים בדבר מועט.
ריטב"א - י"ל דמידע ידעי דמינח הוי ניחא ליה למרי בר איסק שיהנה תלמידי חכמים מנכסיו ולא אתא באיסורא לידיה דרחמנא שרית מעיקרא כי אף על גב דלא ידע כי האי שהן תלמידי חכמים כדאמרינן בזוטו של ים.

מחלוקת הפוסקים

ש"ך (שנח, א) - אי לאו דמסתפינא הייתי אומר שמותר ויאוש שלא מדעת שאני שגם אחר כך אינו מייאש אלא משום שאינו יודע היכן הוא ובע"כ הוא מתייאש אם כן אמרינן מעיקרא באיסורא אתי לידיה דבמה יקנה אי ביאוש הא השתא אינו מתייאש ואלו היה יודע שהוא אצלו לא מתייאש, מה שאין כן הכא כיון שידוע שיתרצה אם כן השתא נמי בהיתרא אתי לידיה דמסתמא אינו מקפיד על זה.

פתחי חושן (א, סקל"ז) - ולכאורה יש לחלק בין דברי הר"ן והריטב"א לבין דינו של הש"ך, שלהר"ן והריטב"א לא התירו אלא כשדרך כל העולם כן והוה ליה כעין זוטו של ים, מה שאין כן בנדון הש"ך שאין כן דרך כל העולם אלא שסומך על חבירו שיתרצה.

שלחן ערוך הרב (ד, ד) - אפילו אם ברור לו שכשיודע לבעליו שהוא נטלה אזי ישמחו ויגילו מפני אהבתם אותו אסור לו ליהנות בה בלא דעת הבעלים, לפיכך הנכנס לפרדס או לגינת חבירו אסור לו ללקוט פירות שלא מדעת הבעלים אף על פי שבעל הפרדס והגינה הוא אוהבו וריעו אשר כנפשו ובודאי ישמח ויגיל כשיודע לו שנהנה זה מפירותיו, מכל מקום כיון שעכשיו אינו יודע מזה הרי הוא נהנה באיסור, וכן כל כיוצא בזה וצריך להזהיר לרבים שנכשלין בזה מחמת חסרון ידיעה.

היתרים לכולי עלמא

שלחן ערוך הרב (ד, ה) - ומכל מקום מותר לבן ביתו של אדם ליתן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו של בעל הבית שלא מדעתו לפי שכך נהגו בעלי בתים ומתחלה נתרצה בעל הבית בכך כשהכניס פת זו לתוך ביתו, ואין זה נקרא שלא מדעת הבעלים כלל כיון שכך נהגו והבעלים יודעים מזה המנהג, ומטעם זה מותר לקבל צדקה מן הנשים דבר מועט שלא מדעת בעליהם.

שלחן ערוך הרב (יא, ה) - אסור לילך לבית חבירו לקרות שם מספרו אפילו באקראי שלא מדעתו בין שהוא שלו בין שהוא שאול בידו, אין צריך לומר להשתמש בשאר חפציו אלא אם כן ידוע לו בבירור שלא יקפיד עליו בעל החפץ או שהוא דבר שאין דרך כל בני אדם להקפיד עליו כלל מפני שאין חשש הפסד וקלקול כלל בתשמיש זה.

אמרי יעקב (ביאורים) - ס"ל להרב דמהא דחזינן שמותר להשתמש בחפץ חבירו משום דמסתמא ניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה אף שעכשיו אינו יודע מזה ולא אמרינן דהוי שואל שלא מדעת ועל כרחך צריך לחלק בין הנאת כילוי הקרן ולבין השתמשות שאינו מכלה הקרן. [וע"ע שיח משפט לג].

מנחת פתים (שנח, ד) - מיהו להשתמש בחפץ של חבירו שלא בידיעתו וידוע לו שלא יקפיד נראה דגם להג"א שרי כשאין החפץ מתקלקל... אך בפקדון חוכך הרב ז"ל גם בזה לאסור דגזירת הכתוב היא דהוי שליחות יד בפקדון.

Moed Katan (17a)

דאמתא דבי רבי חזייתה ליהווא גברא — It once happened that a maidservant of Rabbi's household saw a certain man — דהנה מחי לבנו גדול — who was striking his mature son. אמה — [The maidservant] exclaimed: ליהוי ההוא גברא בשמתא — Let that man be in a state of excommunication, דקעבר משום „ולפני עור לא תתן מכשל“ — for he has sinned because of the prohibition, *You shall not place a stumbling block before the blind.* דתניא — For it was taught similarly in a Baraisa: „ולפני עור לא תתן מכשל“ — The Torah states, *You shall not place a stumbling block before the blind,* — and the verse is speaking of one who strikes his mature son.

Nazir (23a)

תני רבנן — The Rabbis taught in a Baraisa: „אישה הפרם וה' יסלח לה“ — In the verse, *Her husband has annulled [her vows], and Hashem will forgive her,* באשה שהפר לה בעלה והיא לא — Scripture speaks of a woman whose husband has revoked her vow for her, but she was unaware that he had done so, ושהיא צריכה כפרה וסליחה — and it teaches that she needs atonement and forgiveness. — When R' Akiva would reach this verse, he would weep and say: ויבשר חזיר — *“If someone who intended that pork should come into his hand, but instead lamb's meat came into his hand, — is in need of atonement and forgiveness, — then someone who intends that pork should come into his hand, — and indeed pork came into his hand, — how much more so does he need atonement and forgiveness!”*

Kiddushin (32a)

רב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה — Rav Huna once tore silks in the presence of Rabbah his son, — אמר איזול איחזי אי רתח אי לא רתח — saying to himself: Let me see if he gets angry or if he does not get angry. — But perhaps [Rabbah] would have gotten angry, and his father [Rav Huna] would thereby have violated the Biblical prohibition: *Before a blind man you shall not place a stumbling block.* — ? — [Rav Huna] waived the honor [due him].

Derech Eretz Rabbah (ch. 5)

There was an incident with R' Yehoshua, — where a person visited him. — [R' Yehoshua] gave him food and drink — ונתן לו אכילה ושתיה — and brought him up to the second floor to sleep, — ונטל סולם מתחתיו — and took the ladder out from beneath him. — מה עשה אותו האיש — What did that man do? — ונטל את הכלים וכרכן בטליתו — took R' Yehoshua's utensils and wrapped them in his cloak. — וכיון שביקש לרד — When he wanted to descend, — נפל מן הגג ונשברה מפרקתו — he fell from the second floor and broke his back.

לנסות נאמנותו של אדם

שו"ת תורה לשמה (סי' תז), הובא בפתחי חושן א, סק"ב) - נסיונות כאלה אסור לעשות כי שמא זה יעבור ויחטא ונמצא זה עובר על לפני עור לא תתן מכשול כי הוא הביאו לידי מכשול על ידי המצאות שעשה לו. וראיה לזה ממה שכתוב בגמרא דמועד קטן... נמצא אף על גב דלא נודע אם יבעוט או לאו מכל מקום כיון דאפשר שיבעוט על ידי מעשיו הרי זה מתחייב.

ועל כן אני דן ולומד מכל האמור דאסור להפקיד אצל אחד מעות או שאר דברים בלתי שימנה אותם תחילה וידע כמה הם וצריך שידע הנפקד שידוע המפקיד מנינם ומשקלם... כדי שלא יהיה לנפקד דבר זה למכשול שיתגרה בו היצר הרע.

להקנות לו קודם

תוספות (קדושין לב.) - וצריך לומר שהודיעו קודם לכן שלא יהא כמו נתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמר לקמן בפרק בתרא שצריך מחילה וכפרה.
ריטב"א - ואפשר דבלאו דלפני עור לא תתן מכשול כיון שהוא לאו כולל לא מחמירין כולי האי ושרינן בהכי כדי לנסותו ולהדריכו בדרך ישרה אי רתח.

שו"ת תורה לשמה (סי' תז) - אין לעשות תקנה לנידון השאילה שיקנה לו את הממון שהוא מנסהו בו קודם שינסהו ויזכה אותו לו על ידי אחר שלא בידיעתו שזכין לאדם שלא בפניו ונמצא אם גנב אחר כך את שלו הוא נוטל ואין כאן גניבה דזה אינו דאפילו הכי כיון דלא ידע זה שזה הממון שלו הוא אלא לוקח אותו בתורת גניבה הרי זה עביד איסורא משום דאיהו לאיסורא קא מכיין ונמצא גם כן זה מכשילו.

משפטי התורה (סי' עח) - למסקנא מאחר ובנידון דן לדעת הריטב"א מותר לאב לנסות את בנו לאחר שיפקיר את ממונו בפני ג' ולדעת התוספות הדבר עדיין אסור כל זמן שהבן לא יודע שזה הפקר ועלול להכשל בפעולת גזילה לפיכך נקטינן שספיקא דאורייתא לחומרא ואין לאב או למורה לעשות את הנסיון הזה שנועד מתחילתו רק כדי לבדוק את מידותיו ותכונותיו של בנו ולא לשם שמירת ממונו של האב.

צדקה ומשפט (ב, סקנ"ז) - העירני הגרשז"א זצ"ל שהנותן לפושט יד ויודע שהוא רמאי אף על פי שגמר בלבו לתת לו לשם מתנה מכל מקום הוא מכשילו כמי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך מחילה וכפרה. [וע"ש עוד שרוצה לחלק].

לשמור על רכושו

משפטי התורה - אמנם נראה שכאשר מטרת הפתיון היא לצורך שמירה על רכושו שלא יגנב יותר מותר מלכתחילה לעשות פתיון ואין בזה איסור לפני עור וראיה לכך מהגמרא במסכת דרך ארץ רבה... אם כן מוכח שמותר לעשות כך מלכתחילה כדי למנוע את גניבת ממונו אפילו במקום ספק שהרי ר' יהושע לא ידע עליו שום דבר שאינו הגון. לפי זה מוכח שבכל מקום שעשיית הפתיון היא לצורך שמירת ממונו מפני גנבים מותר לבעל המפעל או לכל אדם לעשות פתיון בפני גנבים ואינו צריך להפקיר מראש את ממונו כדי שהגנבים לא יכשלו באיסור גזל, ורק במקרה של רב הונא שרצה מטעמי חינוך לבדוק את מידותיו של בנו אומרת הגמרא שצריך להפקיר מראש את ממונו. [ואפשר שגם השו"ת תורה לשמה מיירי כשאין לו גניבות בבית. ועי' שרידי אש (או"ח סי' נז) שכותב היפך מזה שמותר רק כשאין חשש קרוב של גניבה].

ישכיל עבדי (ח"ז מד, יז) - כל שהוא לנסותו פשוט הדבר דאין בו איסור דלפני עור וכו' ובודאי דגם אין איסור אפילו דמסייע מכיון שמעולם לא נתכוון להכשילו לשם איסור אלא לנסותו בפרט דכאן בנ"ד דהבעל הבית הוא מתכוין רק לטובת עצמו לדעת אם הוא נאמן בכדי להחזיקו אצלו. זאת ועוד אחרת אני אומר שגם זה הוא לטובת המשרת עצמו שאם ח"ו יכשל אז הבעל הבית יגרש אותו מעל פניו ועל ידי זה בראות המשרת שזה גורם לו קיפוח הפרנסה אז יהיה מוכרח להטיב דרכו. [וצ"ע ממי שמכח את בנו או קרע בגדים לפניו].

לנסותו בלי עשיית מעשה

משפטי התורה - רק כאשר האב עושה מעשה כדי לנסות את בנו כגון כשקורע בפניו בגד להכעיסו או שמשאיר ארנק בכוונה על השולחן כדי שהבן או התלמיד יקח את זה אז צריך לכתחילה להפקירו כדי שלא להכשילו באיסור גזל, אבל אם האב לא עושה מעשה להכשילו באיסור רק שתמיד הארנק עם הכסף מונח באותו מקום אלא שכעת ישנו חשש שאולי הבן או התלמיד ירצו לקחת את הארנק לעצמם במקרה כזה יתכן שהכא לא צריך להפקיר את הממון כדי למנוע מהבן להכשל באיסור גזל.

Sanhedrin (57a)

גנב וגזל וכן יפת תואר — **With regard to the Noahide commandment against theft** — על הגזל — **If he stole, robbed, or if he took a beautiful captive in battle** — and **also** anything that is **similar to these** forms of theft, the following rules are in effect: כותני — **a Cuthean against a Cuthean,** וכותני בישׂראל — **or a Cuthean against an Israelite,** אסור — **is prohibited;** וישׂראל בכותני מותר — **but an Israelite against a Cuthean is permitted.**

Kedoshim (19:13)

לא-תעשק את-רעהך ולא תגזל — **You shall not withhold payment from your fellow and you shall not rob.**

Bava Kamma (113a)

אמר רבי שמעון — **R' Shimon said:** דבר זה דרש רבי עקיבא כשפא מזפירין — **This law was expounded by R' Akiva when he came from Zefirin:** מנין לגזל הפנעני שהוא אסור — **From where do we know that robbing a Canaanite is prohibited?** תלמוד לומר — **For the Torah states** in the passage about a Jew who sold himself as a servant to a Canaanite: „אחרי נמכר „**After he has been sold, he shall have a redemption, one of his brothers shall redeem him** etc. That is, the servant's relatives or the court shall purchase his freedom from the Canaanite. שׂלא ימשכנו ויצא — **This verse teaches that one may not pull him out of the Canaanite's possession and let him escape.** Rather, the redeemer must *pay* the Canaanite for the servant's freedom. יכול יגלום עליו — **It might be thought that [the redeemer] may make an incomplete payment for [the servant],** i.e. he may deceive the master into accepting less than the servant's full value. תלמוד לומר — **[The Torah] therefore states:** „וחשב עם-קנהו“ — **He [the redeemer] shall make a reckoning with his purchaser,** ידקדק עם קנהו — **which means that he shall be exact with his purchaser.** The redeemer is thus forbidden not only to steal from the Canaanite owner, but also to deceive him.

Bava Kamma (113b)

אמר רב הונא — **Rav Huna said:** מנין לגזל הפנעני שהוא אסור — **From where do we know that the robbery of a Canaanite is prohibited?** שנאמר — **Because it is stated:** „ואכלת „**You will consume the possessions of all the nations that Hashem, your G-d, will deliver to you.** את-כל-העמים אשר ה' א-להיך נתן לך“ — **The Torah permits consumption of their possessions only when they are delivered into your hands,** ולא בזמן — **and not when they are not delivered into your hands.**

Yerushalmi Bava Kamma (4:3)

גזר רבן גמליאל — **Rabban Gamliel decreed** — **that theft of an idolater should be prohibited** — מפני חילול השם — **because of desecration of Hashem's Name.**

שיטת הפוסקים

רש"י (סנהדרין נז.) - דלא תעשוק את רעך כתיב ולא כותי ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגזל בתרא.

שלחן ערוך (חושן משפט שמח, ב) - כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של עכו"ם.

שלחן ערוך (חושן משפט שנט, א) - אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא בין מישראל בין מעכו"ם. ש"ך (שמח, ב) - משמע מכאן דאסור דאורייתא, וכן כתב מהרש"ל. ביאור הגר"א - (שמח, ח) - ואף שרש"י כתב ומדרבנן איכא למאן דאסר כו' פשטא דגמרא שם משמע דמדאורייתא אסור דהא יליף מקרא וחשב עם קוניהו ומאכלת כו'... אף למאן דאמר גזל העכו"ם מותר במקום חילול השם מדאורייתא אסור.

חלקת מחוקק (כח, ג) - הא משמע מגמרא בכמה דוכתי דגזל וגניבת הכותים אסור מן התורה וכו' ואף אם היה שום פוסק דגזל הכותי הוי דרבנן מכל מקום אן לא קיי"ל הכי. [עי' משפט שלמה ג, ח].

חומר האיסור

תוספתא (בבא קמא י, ח) - חמור גזל נכרי מגזל ישראל מפני חילול השם.

ספר חסידים (ס' תר, הובא בבין ישראל לנכרי עמ' שסד) - יש גזל גוי שיבא לכמה רעות יותר מגזל ישראל שאם יבא ישראל ביניהם יגזלוהו, וזהו חוטא אחד יאבד לשאר יהודים הרבה.

פלא יועץ (ערך גזל, הובא פתחי חושן ס' א עמ' ה) - הגזול עכו"ם גורם שהשר של הגוי יגזול שפע מהקדושה אל הקלי'.

מהרש"א (כתובות סז.) - ורבים בדור הזה שמקבצים עושר שלם שלא באמונה ובחילול השם כגזילת עכו"ם, ואחר כך מתנדבים מאותו ממון... ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה ואין לעושר הזה מלח וקיום.

חמס

פתחי חושן (א, סוף עמ' ט) - באבני נזר כתב מותר בשל עכו"ם, ובפרי מגדים מסתפק, ובשולחן ערוך הרב כתב בפשיטות שבן נח מזהר על חמס. [עי' דברי משפט ח"ב עמ' שטו].

לא תחמוד

פתחי חושן (א, עמ' י) - מדברי שלחן ערוך הרב וההפלאה שאין איסור לא תחמוד בשל עכו"ם, ובשו"ת בצל החכמה הביא עוד כמה אחרונים הסוברים כן כיון דכתיב "רעך" אבל בפרי מגדים מסתפק בזה.

גונב על מנת למיקט

פתחי חושן (א, עמ' ט) - מדברי המנחת חנוך משמע שבעכו"ם אין איסור לגנוב על מנת למיקט (צ"ע משום צער יהא אסור), וכן העלה בשו"ת בצל החכמה. [ולכאורה זה תלוי אם האיסור בישראל הוא דאורייתא או אסמכתא].

פחות משוה פרוטה

ערוך השלחן (שמח, א) - בעכו"ם עובר בלאו [דלא תגנובו] גם בפחות משוה פרוטה.

דבר שאין מקפידים עליו

בין ישראל לנכרי (לב, ג) - כי היכי דבישראל שרי גוי לגוי נמי שרי, ואם שייך מדת חסידות עיין שם.

גונב על מנת לשלם

פתחי חושן (א, עמ' ט) - משמע שבישראל הוא בכלל גניבה וגזילה ממש, ולפי זה אף בעכו"ם אסור, אבל בשלחן ערוך הרב כתב שלא אסרה תורה גזילה על מנת לשלם אלא בישראל ולא בנכרי [דאין בו אלא איסור לא תחמוד שאינו שייך בעכו"ם]. ובשו"ת בצל החכמה הביא עוד אחרונים הסוברים כן. [וני"מ לקחת חמץ אחר פסח קודם שמכרו העכו"ם].

שואל שלא מדעת

פתחי חושן (א, עמ' י) - בהגהות מהרש"ם כתב בשם תועפות ראם שלכולי עלמא מותר, אבל במנחת פתים כתב ששואל שלא מדעת מעכו"ם הוי כגזול.

Bava Basra (16a)

Rava expounded: — מאי דכתיב — **What is the meaning of that which is written:** "דַּרְשׁ רַבָּא — **Rava expounded:** „בְּרַפְתָּ אֲבִד עָלַי תְּבֵא וְלֹב אֶלְמָנָה אֶרְנֶן" — Iyov said: **The blessing of the wretched was directed towards me and I brought joy to the widow's heart?** — The phrase, **The blessing of the wretched was directed towards me,** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה גּוֹזֵל שְׂדֵה מֵיתוּמִים — **teaches that [Iyov] would steal fields from orphans,** וּמְשַׁבְּיחָה וּמְחַזְּקָה לָהֶן — **improve them and then return them to [their owners],** thereby earning their blessings.

Succah (31a)

The Rabbis taught in a Baraisa: — סוּכָה גְזוּלָה — **Concerning a stolen succah,** וְהַמְסַפֵּךְ בְּרֵשׁוֹת הַרְבִּים — **and a case where one made a succah in the public domain,** רַבִּי — **R' Eliezer considers the succah invalid,** וְחַכְמִים מְכַשְּׁרִין — **but the Sages consider it valid.**

Rav Nachman said: — מַחְלֻקֵת בְּשִׁתּוּקָא אֶת חֲבִירוֹ וְהוֹצִיאוֹ מִסּוּכָתוֹ — **The dispute concerning a stolen succah pertains to a case where one grabs his fellow and evicts him from his succah** that he had built on his own property, and the robber then wishes to use the succah himself; — דָּאָמַר — **for [R' Eliezer] said:** — אִין אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ בְּסוּכָתוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ — **A person cannot discharge his obligation by dwelling in his fellow's succah.** — אִי קַרְקַע נִגְזָלָת — **Now, if land can be stolen,** סוּכָה גְזוּלָה הִיא — **this is considered a stolen succah;** — וְאִי נְמִי קַרְקַע אֵינָה נִגְזָלָת — **and even if land cannot be stolen,** סוּכָה שְׂאוּלָה הִיא — **it is considered a "borrowed" succah.** Either way, it is unfit for use, according to R' Eliezer. — וְרַבְּנָן לְטַעְמֵיהוֹ — **And the Rabbis follow their own reasoning,** — דָּאָמְרִי — **for [the Rabbis] said:** — אָדָם יוֹצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ בְּסוּכָתוֹ שֶׁל חֲבִירוֹ — **A person can discharge his obligation by dwelling in his fellow's succah,** provided it is not stolen. — וְקַרְקַע אֵינָה נִגְזָלָת — **And furthermore, they said that land cannot be stolen,** — וְסוּכָה הִיא — **so that in our case this is a "borrowed" succah.** According to the Rabbis, such a succah is fit for use.

שואל שלא מדעת בקרקע

כפות תמרים (סוכה לא). - איכא למידק שבפרק המפקיד קיימא לן שואל שלא מדעת גזלן הוי, וכיון שכן היכי מכשירים חכמים כשתקף את חבירו והוציאו מסוכתו משום דקרקע אינה נגזלת מכל מקום היכי מכשירן מטעם סוכה שאולה הרי בעל הסוכה אינו רוצה להשאיל והיכי הוא שאולה... וצ"ע. [וע"ע חתם סופר ושפ"א].
פתחי חושן (ז, סקכ"ט) - ולכאורה נראה שלכתחלה אסור להכנס לדור בבית חבירו כי אם ברשותו ממש ואפילו בחצר דלא קיימא לאגרא ואפילו באופן שזה נהנה וזה לא חסר, דגם בקרקע מסתבר שיש דין שואל שלא מדעת, וכמ"ש האחרונים בהך דתוקף סוכת חבירו בריש לולב הגזול, ודירה בבית הוא דבר שדרך להקפיד עליו.
ועי' שו"ת מנחת יצחק שנראה שמותר להשתמש כמעבר בחדר מדריגות של חבירו... ומכל מקום נראה דהיינו דוקא בדרך מקרה ובחצר שאינו מתקלקל בדריסת רגל ואין דרך להקפיד, אבל לעבור דרך גינה וכיוצא בזה שמקלקל וגם דרך להקפיד אסור ובפרט אם הולך בקביעות שיש חשש שיחזיק עליו מדין מיצר שהחזיקו בו ולא יוכל לסלקו.

ספר ממון ישראל (עמ' 56) - מבואר ברשב"ם (ב"ב נו:): ששייך שואל שלא מדעת גזלן בקרקע, ואפילו עמידה גרידא בחצר חבירו כנגד דעת חבירו נקרא שואל שלא מדעת גזלן, כן שמעתי מהג"ר זלמן נחמיה גולגברג. ועיין בפתחי חושן (ז, סקכ"ט)... וכן שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שהמשתמש בקרקע שלא ברשות בעלים כמו מי שחונה במקום חניה פרטי כנגד דעת בעל הבית מקרי גזלן.

גונב עכו"ם על מנת לשלם

שולחן ערוך הרב (או"ח סי' תמ קונט"א אות יא) - גזילת הנכרי אין בה איסור אלא אם כן נתכוין לגזול ממש על מנת שלא להחזיר דמי הגזילה אבל אם הוא רוצה לשלם לו דמיו אינו עובר משום לא תגזול אלא משום לא תחמוד וכו' וכיון דגבי לא תחמוד כתיב "רעך" אין איסור בשל נכרי. [וע"ע דבריו בהל' גזילה ד, ובהמקנה קונט"א לסי' כח, א.]

שו"ת מהרש"ג (ח"ב, קוטנרס קול יהודא סי' ה) - גוי שקנה החמץ ולא בא מיד אחר הפסח והישראל צריך להחמץ מותר לישראל ליקח מן החמץ בלי ידיעת העכו"ם כיון שדעת הישראל לשלם להנכרי מה שיקח ואין כאן משום גזל, ולא תחמוד לא שייך בנכרי.

בצל החכמה (ג, מח) - וכתב עליו בספר יד רמ"ה (אות קצט) והני מילי באומות העולם אבל לישראל כי האי גונא לאו מעליותא היא דגרסינן בפרק איזהו נשך לא תגנוב על מנת לשלם תשלומי ד' וה' עכ"ל, הרי כי מרבינו הרמ"ה נלמוד עוד דלעכו"ם מותר גם לגזול קרקע ואפילו מישראל כשכוונתו מעיקרא להחזירה לו לאחר זמן. [ועי' תורת חיים ב"ב טז.]

אבני נזר (או"ח מד, ד) - דברי הרב הם רק במטלטלין שבישראל נמי קונה אותו לענין אונסין וברשותיה קאי לכן בגוי דליכא איסור קונה אותו להיות שלו לגמרי, אבל קרקע דאינה נגזלת ואכתי ברשותיה דגוי קאי איך יקנה הקרקע בלא דעת הגוי, וגם במטלטלין צ"ע דכיון שאינו משלם המעות תיכף ודאי עובר בלא תגזול דאפילו שואל שלא מדעת גזלן הוי.

פתחי חושן (א, עמ' ט) - משמע שבישראל הוא בכלל גניבה וגזילה ממש, ולפי זה אף בעכו"ם אסור, אבל בשלחן ערוך הרב כתב שלא אסרה תורה גזילה על מנת לשלם אלא בישראל ולא בנכרי. לענ"ד מה שהשוה האבני נזר גזול על דעת לשלם לאחר זמן לדין שואל שלא מדעת צ"ע, דשואל שלא מדעת משתמש בחפץ ונהנה משל אחרים ועל השימוש אין בדעתו לשלם דאי לאו הכי לא מיקרי שואל, מה שאין כן גזול על דעת לשלם אף על פי שישלם רק לאחר זמן מכל מקום ישלם כל דמי החפץ כפי שוויו בשעת הגזילה או המכירה.

שואל שלא מדעת מעכו"ם

מגן אברהם (אורח חיים תעב, ב) - מהרי"ל לא היה משתמש במשכונות של עכו"ם כי אם בפסח וכן מצאתי כתוב בשם מהר"ם דהוי גניבת העכו"ם דשואל שלא מדעת גזלן הוי עי' בחו"מ סימן שנט"ט, וקשה אטו בפסח מותר לגזול, וי"ל כיון דאין משתמש בהם אלא פעם אחת בשנה לא מקפיד העכו"ם.

מגן אברהם (תרלז, ג; ועי' משנה ברורה סק"י) - וצ"ע שנהגו קצת לעשות סוכה ברשות הרבים ואם כן סוכה גזולה הוא, ואין לומר דבני העיר מוחלין להם דהא ברשות הרבים יש לכל העולם חלק בהם, ואם תמצא לומר דכל ישראל מוחלין מכל מקום יש לעכו"ם חלק בהם... ואם כן אסור לעשות סוכה ברשות הרבים שהעכו"ם לא מחלי על כך, ואף דבדיעבד כשרה מכל מקום נ"ל דאין לברך עליה.

שו"ת תועפות ראם (או"ח סי' ל) - דעת מגן אברהם דוקא בסוכות שעושין ברשות הרבים בחוץ לארץ דבזה לא החזיקו אבותינו מעולם והארץ של מלכי אומות העולם אבל בארצנו הקדושה אשר לא ניתנה למורשה בשגם באו גוים וחללה לא קנו הארץ כלל... שיהיה מיחשב זה לגזל במה שאנו עושין בארצנו לא יעלה על הדעת... בענין שואל שלא מדעת כיון דהדרא למרא אף על גב דבישראל אסור מכל מקום כיון שאין כאן גזל ממש בנכרי מותר דהרי אפילו עושק מותר... ודוקא לגזול אסור ואם כן הכא כיון דאין קרקע נגזלת אין כאן חשש איסור כלל.

שו"ת בצל החכמה (ג, מח) - הך דלוקח בשאלה שלא מדעת הבעלים לא קאי רק על גזל ישראל, שהרי בעכו"ם אפילו מתכוון לגזול ולהחזירו לו לאחר זמן אין כאן משום לא תגזול דלא שייך בעכו"ם רק גזל מוחלט ולא גזל לזמן, מכל שכן כשמעיקרא אינו נוטלו על דעת לגזולו רק בתורת שאילה בודאי שאינו עובר.

מנחת פתים (סימן שא) - בשואל שלא מדעת מגוי אם חייב באחריות כמו גזלן... עי' בדגול מרבבה לאורח חיים סי' תקפו ושואל שלא מדעת הוי גזלן ממש.

אמרי יעקב (עמ' קל) - מה דס"ל למגן אברהם דגם במשכון של נכרי יש בו משום שואל שלא מדעת אף שהנכרי אינו מפסיד כלום שהרי הוא ממילא ממושכן אצל הישראל על זה יש חולקים, אבל היכא דאיכא הפסד או מניעת השתמשות בזה לכולי עלמא יש איסור משום דהוי גזל ממש. ולפי זה יוצא דאם אדם מקים סוכה במקום שרבים דרכם לעבור שם והוא גורם להם להאריך את הדרך או לשנות מדרכם הרגילה על ידי זה ואינם יכולים להשתמש עם המקום כאוות נפשם זה הוי גזל ממש והוא חמור משואל שלא מדעת.

Kedoshim (19:13)

לֹא-תִעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל — *You shall not withhold payment from your fellow and you shall not rob.*

VaYikra (5:21)

וְכַחֵשׁ בְּעֵמִיתוֹ בְּפִקְדוֹן אֹו-בְתִשׁוּמַת יָד אֹו בְּגִזְל אֹו עֲשֶׂק אֶת-עֲמִיתוֹ — *And he falsely denies [his obligation] to his fellow in [the matter of] a deposit or a loan or a robbery, or he withheld what was due his fellow.*

Mishlei (3:28)

אֶל-תֹּאמַר לְרֵעֶךָ לֵךְ וְשׁוּב וּמָחָר אָתָּן וְיֵשׁ אִתְּךָ — *Say not to your neighbor, “Go, and come back, and tomorrow I will give,” when you have [it] with you.*

Bava Metzia (111a)

אֵיזָהוּ הוּא עוֹשֵׂק וְאֵיזָהוּ גִזְל — **What is considered retention of an employee's wages and what is considered robbery of his wages?**

אָמַר רַב חִסְדָּא — **Rav Chisda said:** לֵךְ וְשׁוּב לֵךְ וְשׁוּב זֶה — **If the employer keeps saying, “Go, and come back; go, and come back,”** הוּא עוֹשֵׂק — **it is classified as retention of the wages.**

יֵשׁ לֵךְ בְּיָדֵי וְאֵינִי נוֹתֵן לֵךְ — **However, if the employer says, “I have your wages in my possession, but I am not going to give them to you,”** זֶה הוּא גִזְל — **this is classified as robbery of the wages.**

אֵיזָהוּ עוֹשֵׂק שְׁחִיבָה עָלָיו תּוֹרַה קָרְבָן — **Rav Sheishess objected to this:** מִתְקִיף לָהּ רַב שְׁשֵׁת — **Now, for which type of retention of wages did the Torah obligate a violator to bring a sacrifice when he lies about that offense under oath?** דִּימְנָא דְפִקְדוֹן — **It did so specifically for an offense similar to the case of a deposit,** דְקָא כְּפַר לִיה מְמוֹנָא — **where [the defendant] denies owing any money to [the claimant]. — ? —**

אֵלָא אָמַר רַב שְׁשֵׁת — **Rather, Rav Sheishess said:** נִתְתִּיף לֵךְ — **If the employer says, “I already gave you [your wages],”** זֶהוּ עוֹשֵׂק — **this is classified as retention.** יֵשׁ לֵךְ בְּיָדֵי וְאֵינִי נוֹתֵן — **However, if he says, “I have your wages in my possession, but I am not going to give them to you,”** זֶה הוּא גִזְל — **this is classified as robbery.**

אֵיזָהוּ הוּא גִזְל שְׁחִיבָה עָלָיו תּוֹרַה קָרְבָן — **Abaye objected to this:** מִתְקִיף לָהּ אַבְי — **For which type of robbery did the Torah obligate a violator to bring a sacrifice when he lies about that offense under oath?** דִּימְנָא דְפִקְדוֹן בְּעֵינָן — **We need that it be an offense similar to the case of a deposit,** דְקָא כְּפַר לִיה מְמוֹנָא — **where [the defendant] denies owing any money to [the claimant]. — ? —**

אֵלָא אָמַר אַבְי — **Rather, Abaye said:** לֹא שְׁכַרְתִּידָּ מֵעוֹלָם — **If the employer falsely claims, “I never hired you,”** זֶה הוּא עוֹשֵׂק — **this is classified as retention.** נִתְתִּיף לֵךְ — **But if he says, “I gave [the wages] to you,”** זֶה הוּא גִזְל — **this is robbery.**

The Gemara's conclusion:

רַבָּא אָמַר — **Rava said:** זֶה הוּא עוֹשֵׂק זֶהוּ גִזְל — **This prohibition against retention of one's wages is the same as this prohibition against robbery.** וְלָמָּה חִלְקוּן הִכְתוּב — **And why did Scripture divide them into two prohibitions?** לְעִבּוּר עָלָיו בְּשְׁנֵי לֵאזוּן — **It was so that [the offender] should be liable for transgressing two prohibitions on account of them.**

רמב"ם (הל' גזילה ואבידה א, ד) - איזה הוא עושק, זה שבא ממון חבירו לתוך ידו ברצון הבעלים וכיון שתבעוהו כבש הממון אצלו בחזקה ולא החזירו כגון שהיה לו ביד חבירו הלואה או פקדון [מהדורת פרנקל] או שכירות והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה, ועל זה נאמר לא-תעשק אֶת-רֵעֶךָ. לחם משנה - רבינו ז"ל פסק כרבא אבל סבירא ליה דלא קאמר רבא הכי דגזל ועושק חדא מילתא אלא גבי שכיר דוקא... דאי אפשר לפרשו בשני פנים.

שלחן ערוך (שנט, ח) - איזהו עושק זה שבא ממון חבירו לתוך ידו ברצון הבעלים וכיון שתבעוהו כבש הממון בחזקה ולא החזירה כגון שהיה לו ביד חבירו הלואה או שכירות והוא תובעו ואינו יכול להוציא ממנו מפני שהוא אלם וקשה.

אם אין לו

ערוך השלחן (שנט, ז) - איזהו עושק וכו' כגון שהיה לו ביד חבירו הלואה או שכירות ותובעו ויש לו ואינו יכול להוציא ממנו.

ספר ממון ישראל (עמ' 37) - ובאין לו ממון לשלם אינו עובר אפילו על איסור דרבנן של לך ושוב כדאיתא בשלחן ערוך (צז, ג) וז"ל אסור ללוה לכבוש ממון חבירו ולומר לו לך ושוב ומחר אתן ויש אתו. [וע"ע פת"ח הלואה (ב, סקט"ו)].

אינו תובעו

פתחי חושן (א, סק"ט) - משמע דוקא כשתובעו ואינו מחזיר מחמת אלמות אבל אם משתמט בדרכים אחרות או שלא תבעו אינו עובר, וכן אם מעכב מחמת תביעה נגדית נראה שאינו עובר, ומכל מקום נראה שאם חבירו אינו יודע שממונו בידו חייב להודיעו ואם אינו מודיעו מסתבר שהוא בכלל גזל.

לך ושוב

ספר החינוך (מצוה רכח) - שלא נחזיק במה שיהיה בידינו מזולתינו דרך אונס או דרך דחייה ורמאות, כמו אנשי און שדוחים בני אדם לאמר להם לך ושוב כדי לסבב שישאר להם מה שבידם מזולתם...

שלחן ערוך הרב (ז, ד) - או שמדחהו בלך ושוב לך ושוב. (קונט"א - רב חסדא ב"מ קיא. ולא מציינו חולק עליו בפירוש כי ר' ששת לא פליג אלא משום קרבן וגם רבא לא מיירי אלא בשכיר ולא בעלמא.)

אמרי יעקב (ז, כט) - קמ"ל דאף שאינו אומר לו בפירוש שאינו רוצה לשלם לו בכל זאת עובר על לא תעשוק כיון שאין בדעתו לשלם, אבל אם בדעתו לשלם רק שרוצה להרויח זמן ומדחהו בלך ושוב ליכא בזה לא תעשוק. ועיין לקמן סי' יא סעיף ד' דלפעמים עובר בלאו של קבלה. [וע"ע ספר ממון ישראל עמ' 38].

פתחי חושן (הלואה ב, סקט"ו) - ולכאורה משמע שאינו עובר אלא אם כן דוחהו בלך ושוב אבל כשאינו דוחהו אלא משתמט באופן אחר אינו עובר.

אין לו פנאי

שלחן ערוך הרב (יא, יד) - וכל עת שיששה עובר בלאו של קבלה אל-תאמר לִרְעֶךָ לֵךְ וְשׁוּב וּמָחָר אֶתֶּן וְיֵשׁ אֶתְּךָ, והוא שמתכוין לדחותו, אבל אם הוא טרוד ואין לו פנאי עכשיו רשאי לומר לו לך ושוב לאחר זמן כשיהיה לי פנאי. פתחי חושן (הלואה ב, סקט"ו) - משמע שאף לכתחילה מותר לדחותו כשאין לו פנאי אלא שיש לעיין עד כמה מותר לדחותו, וכי מפני שאין לו פנאי ימתין המלוה למעותיו והשכיר לשכרו.

פקדון

קצות החושן (רצד, א) - כתב בתשובת הר"ש דוראן (תשב"ץ ח"ד סי' כ) הסחורה ההיא היתה מונחת ביד מנדיל בתורת עושק מאחר שהיה אליעזר רוצה לחלוק והוא היה מעכבו... אמנם מסתימת הפוסקים לא משמע הכי ולא מיחייב אלא כשכופר בפקדון דהוה ליה גזלן אבל מעכב פקדונו של חבירו אפילו שלא ברצון המפקיד אינו גזלן ולא דין עושק לו.

טבעת החושן - מה שכתב הקצות דאין בו נמי דין עושק כוונתו לכאורה הדין חיוב אונסין דעושק אבל הלאו שפיר עובר וכמו שמבואר בסי' שנט סעיף ח' שזה עיקר החילוק בין גזל לעושק. [אבל עי' אבי עזרי (ג, יד)].

ביאור הגר"א - וכן הענין גם כן כאן שלא תעשוק כתוב בשכר שכיר ולא תגזול כתוב בפקדון ובשאר דברים.

ספר החינוך (מצוה רכח) - ...ובכלל עושק הוא גם כן כל שחייב לחברו ממון מעויין [ר"ל ממון שמגיע לו בודאי] ועושק אותו כגון כובש שכר שכיר וכיוצא בו דלא בעינן שיבוא ממש ממון מיד העשוק ליד העושק, אבל כל שיש לו אצלו תביעת ממון מעויין והוא דוחה אותו מחמת אלמות שיש בו או כל צד רמאות נקרא עושק.

Kedoshim (19:13)

לֹא-תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל — ***You shall not withhold payment from your fellow and you shall not rob.***

Kesuvos (86a-86b)

לְדַדֵּךְ דְּאֶמַרְתָּ פְּרִיעֵת בְּעַל חוּב — **Rav Kahana said to Rav Pappa:** אָמַר לִיה רַב כְּהֵנָּה לְרַב פֶּפְּא מְצֻוָּה — **According to your [opinion], in which you say that paying a creditor is merely a mitzvah,** אָמַר לֹא נִחָא לִי דְּאִיעְבִּיד מְצֻוָּה מַאי — **if [the debtor] says, “I do not want to perform the mitzvah,” what is the law?**
 בְּמָה דְּבָרִים — **We learned in a Baraisa:** אָמַר לִיה — **He said to [Rav Kahana]:** אֲמַרְיִם — **In what regard is this rule stated, i.e. that one receives forty lashes for violating a Biblical law?** אֲבָל בְּמִצְוֹת — **In regard to a negative commandment.** כְּגוֹן שְׂאוֹמְרִין לוֹ עֲשֶׂה סוֹכָה וְאִינוּ עוֹשֶׂה — **But in regard to a positive commandment, such as a case where we tell [someone], “make a succah,” and he does not make one, מַכִּין אוֹתוֹ עַד [86b] — or “Make a lulav,” and he does not make one, שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ — we beat him until his soul departs.** Hence, here too, we force the debtor to fulfill the positive mitzvah of repaying a loan.

Bava Kamma (113a-113b)

דְּתִנּוּנֵי — **It was taught in a Baraisa:** יִשְׂרָאֵל וּכְנַעֲנֵי אֲנֹס שָׂבָאוּ לְדִין — **When a Jew and a Canaanite robber come for judgment,** אַם אַתָּה זָכוֹל לְזַכְּהוּ בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל זָכְהוּ — **if you can exonerate [the Jew] under Jewish law, exonerate him, וְאָמַר לוֹ כֵּךְ דִּינִינוּ — and say to [the robber], “this is our law.”** בְּדִינֵי כְּנַעֲנִים — **If you can exonerate him under Canaanite law, וְאִם — exonerate him, and say to [the robber], “this is your law.”** אַם — **And if not, זָכְהוּ וְאָמַר לוֹ כֵּךְ דִּינְכֶם — one may employ stratagems against [the robber].** אִין בָּאוּן עַלְיוּ בְּעֻקִּיפִין — **These are the words of R' Yishmael. But R' Akiva says:** אִין בָּאוּן עַלְיוּ בְּעֻקִּיפִין מִפְּנֵי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם — **One may not employ stratagems against [the robber] on account of the sanctification of the Name of Hashem.**
 אִין בָּאוּן עַלְיוּ בְּעֻקִּיפִין מִטַּעֲמָא דְּאִכְפֵּי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם — **Now even according to R' Akiva, the reason is sanctification of the Name, אִין לִכְפֵּי קִדּוּשׁ הַשֵּׁם בָּאוּן — but if there would be no issue of sanctification of the Name, we would approach him with stratagems! וְגַזְלֵי כְּנַעֲנֵי מִי שְׂרִי — But is robbing a Canaanite permitted in R' Akiva's opinion?**
 כְּהָן בְּגִזְלוֹ — **Rather, said Rava:** לֹא קִשְׁיָא — **There is no difficulty,** אֶלָּא אָמַר רַבָּא — **because here, in R' Akiva's second ruling, the reference is to robbing him; וְכָהָן בְּהִפְקַעַת — whereas here, in R' Akiva's first ruling, the reference is to canceling his loan.**
 אֲבָיֵי אָמַר לִיה אֲבַיִי — **Abaye said to him:** עָבַד עֲבָרֵי הִפְקַעַת הַלְוָאָתוֹ הוּא — **But taking a Jewish servant from his Canaanite master is the equivalent of canceling his loan, and yet R' Akiva derived from the Torah that this too is forbidden!**
 רַבָּא לִטַּעֲמֵיָה — **Rava is following his opinion** stated elsewhere, רַבָּא — **for Rava has said:** עָבַד עֲבָרֵי גוֹפּוֹ קָנִי — **The body of a Jewish servant is owned by his master.**

פריעת בעל חוב מצוה ועושה

מנחת חינוך (רכח, ד) - ותמיה לי דמיניה דידיה בודאי כופין דעובר אלא תעשה ובלאו בודאי כופין יותר מעשה כמבואר בראשונים ואחרונים דבעשה אין צריך לבזבז יותר מחומש ועל עבירות הלאו כל הונו יתן אם לא בפיקוח נפש, אם כן כאן כפינן שלא לעבור אלא תעשה.

דברי יחזקאל (נא, ב) - הלאו נאמר רק כשאין בדעתו לשלם חובו, אבל אם בדעתו לשלם לאחר זמן עובר רק אעשה.

פרי עץ חיים (בכורים סי' נג) - בשו"ת באר יצחק... דבעל חוב נוטל ספר תורה בחובו, וקשה דמאי אולמיה מצות פריעת בעל חוב ממצות עשה של כתיבת ספר תורה... לדברי הרמב"ם לוח שלא פרע חובו עובר אף בלא תעשה ולפי זה י"ל דעדיף מצות פריעת בעל חוב ממצות כתיבת ספר תורה.

לא תעשוק בעכו"ם

שלחן ערוך (חושן משפט שנט, א) - אסור לגזול או לעשוק אפילו כל שהוא בין מישראל בין מעכו"ם.
שלחן ערוך (חושן משפט שמת, ב) - כל הגונב אפילו שוה פרוטה עובר על לאו דלא תגנובו וחייב לשלם אחד הגונב ממון ישראל או הגונב ממון של עכו"ם.

כסף משנה (הל' גזילה א, א) - יש לתמוה על זה שכתב שאסור לעשוק דהא קרא לא-תעשוק אַת-רַעַךְ כתיב דמשמע לאפוקי גוי... ודייק רבינו לכתוב אסור לגזול או לעשוק ולא כתב שעובר עליו בלא תעשה לומר שאין אסור זה מן התורה.
ש"ך (שנט, ב) - ומדברי הרמב"ם ריש הל' גנבה שהעתיק המחבר לעיל ר"ס שמ"ח לא משמע כן, וכן כתב מהרש"ל פרק הגזול שמדברי הרמב"ם אלו וסמ"ג משמע שאסור מן התורה מיהו לענין דינא הכריע מהרש"ל שם כפירש"י בסנהדרין דאינו אלא מדרבנן.

שלחן ערוך הרב (ז, ד) - ולא זה אינו אלא בישראל אבל לא בנכרי שנאמר רַעַךְ, והוא שאין חילול השם בדבר.

חכם צבי (סי' כו) - אף דליכא לאו דלא תעשוק מכל מקום איכא איסורא דוְאֶכְלֶתְ אֶת-פֶּלֶה־הָעַמִּים או מדאיצטריך קרא למישרי אבידתו שמע מינה שאף עושקו אסור. [וע"ע שו"ת חוט המשולש סי' יד].

מנחת חינוך (רכח, ד) - נראה לי לרש"י כתובות שם ד"ה פריעת שפירש פריעת בעל חוב מצוה מחמת הין שלך יהיה צדק ולא שלך יהיה צדק, אם כן הפקעת הלוואה דגוי גם כן אסורה מן התורה לא מחמת הלאו דעושק דרַעַךְ כתיב כמו שכתב הכסף משנה, אלא מחמת העשה.

קושיא מהפקעת הלוואה

כסף משנה - ועוד קשה דאמרינן בפרק הגזול ומאכיל (ק"ג): דהפקעת הלוואה מותר ועושק היינו הפקעת הלוואה... וי"ל שרבינו סובר כדפירש"י הפקעת הלוואה שאין גזול ממש שרי כי ליכא חלול השם כגון היכא דטען לירוש נתתיה לאבך ומת דלא ידע הגוי בהדיא דקא משקר.

שו"ת חוט המשולש (סי' יד) - הפקעת הלוואה דהכא מיירי שלא בא ממון הכותי לידו בתורת חוב והלוואה על מנת להחזיר ממון לידו אלא שיש לכותי עליו חוב ממקום אחר דומיא דמכס דחייב הוא לכותי ששכר המכס שלא בא ממון הכותי לידו או דומיא דעבד עברי למאי דס"ד דאין גופו קנוי, דאף על גב דבא ממון העובד כוכבים לידו מכל מקום לא בא לידו דרך חוב להתחייב בחזרת הממון אלא שבא לידו דרך מקח שקנה אותו למעשה ידיו וכל זה אינו בכלל עושק, דעושק לא מקרי אלא שבא ממון לידו בתורת חיוב חזרה לבעלים או בעושק שכר שכיר דמה שמשתכר אצלו הוא כאלו בא ממנו לידו בחיוב להחזיר לו... ובכי האי גונא דוקא הוא דאמר רבי עקיבא שאסור מפני קדוש השם בלבד.

קצות החושן (קכח, ג) - ודאי דין ממש הוא שחייב לפרוע כמו לישראל וכמו שכתבו הרמב"ם ושלחן ערוך בסימן שנ"ט אסור לגזול או לעשוק... והא דהפקעת הלוואה מותר כתב רש"י פרק הגזול היכא דטען ליה לירוש נתתי לאבך ומת דלא ידע ע"ש אבל היכא דמכיר ויודע בחובו אסור לעשוק אפילו כל שהוא.

חוט המשולש (גר"ח סי' יז) - עושקו והפקעת הלוואה תרי מילי נינהו, עושקו מקרי כמ"ש הרמב"ם שהפקיע חובו באלמות... או בטענת שקר הידוע שקרו... ומה שלא היה ידוע לו בבירור אלא שתבעו בטענת ספק כגון במוכס אנס ככה"ג מקרן הפקעת הלוואה. [וע"ע אבן העזל (גזילה א, ב)].

שער משפט (קכח, ב) - הכא שידוע שיכול ישראל הלוה להשמט את עצמו מהעכו"ם בטענת אין לי והעכו"ם יתפייס בזה דבזה אין איסור דאל-תאמר לרַעַךְ לָךְ וְשׂוֹב וּמָחָר אֶתְּךָ וְיָשׁ אֶתְּךָ, דרַעַךְ כתיב ועכו"ם לאו בכלל רַעַךְ הוא.

Pesachim (31a)

לִימָא כְּתַנְאֵי — **Shall we say that this issue is actually disputed by Tannaim?** For it was taught in a Baraisa: יִשְׂרָאֵל שְׁהֵלָה לְנִכְרִי עַל חֲמֻצוֹ — **Regarding a Jew who lent an idolater money before Pesach on the assurance of [the idolater's] chametz,** לְאַחַר הַפֶּסַח אֵינוֹ עוֹבֵר — the law is that **after pesach one does not violate any prohibition** by benefiting from the *chametz*, i.e. the *chametz* is permitted for benefit. מְשׁוּם רַבֵּי מֵאִיר אָמְרוּ עוֹבֵר — **But in R' Meir's name it was said: One does violate a prohibition** if one benefits from such *chametz* after Pesach. מָאֵי לָאוּ בְּהָא קָמִיפְלְגִי — **Now how should this dispute be understood? Is it not that [the Tanna Kamma and R' Meir] disagree regarding this** very point, as follows: דְּמַר סָבַר לְמַפְרַע הוּא — **The one master [R' Meir] holds, like Abaye, that he [the Jewish lender] collects retroactively;** thus, when he collects the *chametz* after Pesach we consider that it was his all along and it is therefore forbidden. וְיַמְרָ סָבַר מִכָּאן וְלִהְבָּא הוּא גוּבָה — **But the other master [the Tanna Kamma] holds, like Rava, that he [the Jewish lender] collects from here on;** thus, the *chametz* was the idolater borrower's all during Pesach and is therefore permitted.

Bava Kamma (113b-114a)

דְּסַלְקִין — **Rava, and some say it was Rav Huna, proclaimed:** מִכְרִי רַבָּא וְאֵיתִימָא רַב הוֹנָא — **Those going up** from Babylonia to Eretz Yisrael, **and those going down** from Eretz Yisrael to Babylonia, should know the following law: הַאי בַר יִשְׂרָאֵל דְּיַדַּע סְהִדוּתָא — **If a Jew has testimony for a Cuthean but was not asked to testify, and he goes and testifies in a Cuthean court,** וְאֶזְל וְאֶסְהִיד לִיה בְּדִינֵי דְכּוּתֵי עַל יִשְׂרָאֵל חֲבֵרִיה — **and he goes and testifies in a Cuthean court,** מְשַׁמְתִּין לִיה — **he is excommunicated.** דְּאֵינְהוּ מְפָקִי מְמוֹנָא — **For they [Cuthean judges] exact money** from a defendant [114a] אֶפְרִימָא דְחַד — **on the word of one witness.** מָאֵי טַעְמָא — **What is the reason?** וְלֹא אֶמְרֵן אֶלָּא חַד — **However, we do not say this except** where he is the only **one** who can testify, אֶבְל בְּתַרֵּי לֹא — **but not where two** witnesses can testify, since in that case Cuthean law is the same as Jewish law.

הפקעת הלואה כשיודע

ראב"ה (הובא במרדכי קדושין תצא) - אם הלואה העכו"ם מעות לישראל ומת העכו"ם אם ידוע ליורשיו או לאחרים שהוא חייב כיון שתובעין אותו הוי גזל, אבל אם אין ידוע ליורשיו או לאחרים לא מקרי גזל.

סמ"ע (רפג, ו) - כיון שהעכו"ם יורש את אביו הוא בכלל גזילה וגזל עכו"ם אסור, אבל אם אינו יודע הוא בכלל אבידה ואבידת עכו"ם מותרת. ובעיר שושן כתב דבידע צריך להחזיר מפני קידוש השם.
 רמ"א (שמח, ב) - להפקיע הלואתו מותר ובלבד שלא יודע לו דליכא חילול השם.

שלחן ערוך הרב (ז, ד) - כגון שלוח מנכרי ומת הנכרי רשאי לכחש לבנו שאינו יודע בבירור שהוא משקר אבל כשהא"י יודע שהוא משקר אסור לכחש לו שום דבר מפני חילול השם.

תשורת ש"י (א, תקפו) - ונראה נפקא מינה בין הטעמים דאם מת הלואה והיורש יודע שאביו היה חייב להעו"כ אבל אין עכו"ם יודע אם היורש יודע ליכא חילול השם דהא היורש משתמיט ואומר שאינו יודע דלטעם משום חילול השם מותר להפקיע [וכ"כ הכסף משנה] אבל לטעם דכיון דיש עכו"ם יודע לא הוי כאבדה דמשמע דרק כגון אבדה מותר אבל כשאינו כאבידה הוי גזל ואסור הכא נמי אף דעכו"ם אינו יודע אם היורש של לוח יודע וליכא חילול השם מכל מקום גזל הוה. [וע"ש שמכריע להחמיר.]

הפקעה ממילא

שלחן ערוך (חושן משפט עג, מא) - משכנו של כותי ביד ראובן והפקידו ראובן ביד שמעון ומת הכותי יש להסתפק אם זכה שמעון במה שהמשכון יותר מהחוב.

תומים (עג, נז) - הואיל בהיתרא וברשות גוי בא לידו הוה ליה כהפקעת הלואתו ומותר דמאי שנא דיהיב ליה זוזי או חפץ סוף כל סוף בהיתרא בא לידו... תיכף בהגיע המשכון ליד ישראל הרי מופקר ורחמנא אפקריה להלואתם, והרי ישראל זוכה בהפקר רק צריך להחזירו מחמת אלמותו של גוי. [וע"ע דבריו פו, יג].

נתיבות המשפט (עב, נב) - לפענ"ד נראה דכל זמן שהישראל לא גילה דעתו שגזלו לא נעשה שלו, ואפילו כבר גילה דעתו שגזלו לא נקרא שלו כמ"ש המגן אברהם באו"ח (תרלז, ג) דאף דגזלו הגוי מותר לא נקרא שלכם ע"ש. וכשלא גזלו עדיין בודאי הוא של גוי ולא מיקרי שלו, וראיה לזה מפסחים (לא). בישראל שהלוח לנכרי על חמצו דלרבא דאמר מכאן ולהבא הוא גובה אינו עובר, ואמאי כיון דהפקעת הלואה מותר אפילו בפקדון הא זכה בו הישראל תיכף, אלא ודאי כל זמן שלא גילה דעתו שגזלו הוי של נכרי. [וע"ע תומים (קכו, כז), ושער משפט קמח, ג].

פתחי משפט (עב, כ) - כיון דהעכו"ם מחזיק בחמץ מדינא דמלכותא ודאי לעכו"ם שייך ממילא גם לקולא אמרינן דלא עובר הישראל והוה כעכו"ם אלים. אמרי בינה (פא) - י"ל דמיירי באופן דאיכא חילול השם או בגר תושב דאז אסור להפקיע הלואתו.

שערי יושר (ה, ה) - דבריהם תמוהים מאד בזה דאם קודם שמגלה דעתו להפקיע החוב קיים בתקפו במה נפקע החוב על ידי גלוי דעתו לזכות בהלואה... עוד נראה לי ראיה ברורה דלא נפקע חוב נכרי על ידי גלוי דעת מדברי תוספות ב"ק (קיד). בהא דאמרינן שם דאם אסהיד בדיני נכרים על ישראל חבירו דמשמתינן ליה... וכתבו בתוספות שם וז"ל וא"ת והא לעיל שרי להפקעת הלואה וא"כ מפסידים אותו הרבה שאם היה רוצה היה יכול לכפור, וי"ל דמ"מ לא משמתינן ליה כיון שאין משלם על ידם אלא מה שחייב לו עכ"ל. וזהו ודאי אפילו אם כבר רצה להפקיע דהרי אינו רוצה לשלם מעצמו מדאיצטריך הנכרי לתבעו לפני דיניהם ומ"מ לא אמרינן דכבר נפטר הישראל מחובו... דמה שנוגע לדיני המשפטים אין חלוק נכרי מישראל... אלא דאם חייב לישראל איכא איסור לשמים אם אינו פורע ובנכרי ליכא איסור אם אינו פורע, ורק בגזל ממש ילפינן מקרא דאסור אבל בהלואה ליכא קרא. [וע"ע דברי יחזקאל (נא, ב). ועי' דברי משפט ח"ב עמ' שכ, בענין מי שהתחייב ליתן כתובה לאשתו הנכרי].

הפקעת כלי

תומים (עב, נז) - מדברי הגהת הרא"ש משמע דאין בכלל הפקעת הלואתו פקדון ומשכון, וצ"ל דוקא מלוה להוצאה ניתנה אבל לא חפץ ודבר מסוים, והא דאמרינן דאם מת הגוי דאין להחזיר המשכון ליורשים אף על פי דירוש גמור הוא היינו באין יודע ואם כן הוה ליה כאבידת גוי דהא נאבד הוא ממנו... אך לעומת זה מסתימת כל הפוסקים דלא חילקו בדינים הללו אם היורשים תובעים המשכון או לא וכן כתבו כולם הטעם דלכך הפקעת הלואה מותר משום דבהיתרא בא לידו ולא אמרו להוצאה ניתנה משמע שאפילו בפקדון.

שלחן ערוך הרב (ז, ד) - ואם במקום שאין הנכרי יודע אינו רשאי אלא להפקיע הלואתו או שאר חובו שהוא חייב להנכרי אבל כשהחפץ של הנכרי הוא בעין אסור לכפור בו שהרי זו גזילה ממש.

אמרי יושר (א, קנג) - נהי דהפקעת פקדון שרי מכל מקום פשוט דאם תפס הגוי בחזרה לא מפקעינן מיניה. שבט הלוי (א, קלח) - פשוט דאף אם ננקוט כדעת המחמירים דאיכא בהפקעת פקדון משום גזל גוי מכל מקום איסור השתמשות בפקדון ושליחות יד ליתא בדידהו, וכמש"כ בט"ז וי"ד (קכ, יא) לחלק בזה. ט"ז (יורה דעה קכ, יא) - נראה לע"ד היתר ברור להשמתש במשכון של עובד כוכבים שלא ברשות דלא עדיף מהפקעת הלואתו דב"מ סי' שמח דהיה מותר.

קדושין במשכון העכו"ם

רמ"א (אבן העזר כת, א) - קדשה בגזל או גניבת עכו"ם הוי מקודשת דהא אינה צריכה להחזיר רק מכח קידוש השם.

חלקת מחוקק (כח, ג) - בדרכי משה העתיק דין זה מתשובת מהרי"ו סי' קל"ח ושם מיירי באחד שמכר משכון של כותי לחבירו וחבירו קידש בו אשה וזה היא אפשר דרבנן דהמשכון בהיתרא אתי לידיה ומכירת המשכון הוי כהפקעת הלואתו, אבל גזילה ממש דהוי כעין גזל החנות לא מצינו שיהיה הפרש בין כותי לישראל. אבני מלואים (כח, ג) - לפי ה"ש מהרש"ל דהרמב"ם ס"ל דגם הפקעת הלואתו אסור מן התורה אם כן ה"ה גבי לוקח אע"ד דבהיתרא אתי לידיה אסור מן התורה.

Bava Kamma (113b)

אָמַר שְׁמוּאֵל — **Shmuel said:** טעותו מותרת — **The mistake of [a Canaanite] is permitted.**
 כִּי הָיָה דְשִׁמּוּאֵל זָבַן מִכּוּתֵי לְקָנָא דְדִדְהָבָא בְּמַר דְּפְרָזְלָא בְּאַרְבַּע זֻזֵי וְאַבְלַע — **As in the instance where Shmuel bought a gold bowl from a Cuthean, who thought it was a copper one, for four zuz,**
 וְאַבְלַע — **and [Shmuel] inserted one extra zuz into the payment.**
 רַב כְּהָנָא זָבַן מִכּוּתֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים חֲבִיטָא בְּמֵאָה — **Rav Kahana bought one hundred and twenty barrels from a Cuthean for the price of one hundred,**
 וְאַבְלַע לִיהּ חַד זֻזָּא — **and he inserted one extra zuz into the payment.** אָמַר לִיהּ חַזִּי דְעֵלְךָ קָא סְמִיכְנָא — **He said to [the Cuthean], "See that I am relying on you."**

Yerushalmi Bava Metzia (2:5)

שִׁמּוֹן בֶּן שֶׁטַח הוּא עֹסֵק בְּהַדָּא כִּתְנָא — **Shimon ben Shetach was working with flax to earn a livelihood.**
 אֲמַרְיָן לִיהּ תַּלְמִידוּי — **Our teacher! His disciples said to him:** וְלִית אַתְּ — **Our teacher! Cease your work,**
 וְאַנְן זְבַנְנִי לְךָ חֲדָא חֲמַר — **and we will buy for you a donkey** וְאַזְלוּן זְבַנְנוּן לִיהּ חֲדָא חֲמַר מִחֲדָא — **so you will not have to trouble yourself so much.**
 וְתַלְי בֵּיהּ חֲדָא מִרְגְּלֵי — **and they later found that a gem was hanging on it.** אֲתוּן לְגַבִּיהּ אֲמַרְיָן לִיהּ — **They came to [Shimon ben Shetach] and said to him:**
 מִן כְּדוֹן לִית אַתְּ צְרִיךְ לַעֲי תוּבֵן — **From now on you will no longer have to work.** אֲמַרְיָן לִיהּ — **He asked them: Why?**
 אֲמַר לֹן — **We bought you a donkey from a Sirkai** וְיַדַּע בֵּהּ — **He asked them:** זְבַנְנִי לְךָ חֲדָא חֲמַר מִחֲדָא מִרְגְּלֵי — **and a gem was hanging on it.**
 אֲמַר לֹן — **He asked them:** אֲמַרְיָן לִיהּ לָא — **They answered him: No.** אֲמַר לֹן — **Did its owner know about it?**
 לָא כֵּן אֲמַר רַב הוּנָא בִּיבֵי בַר גּוּזְלוֹן בְּשֵׁם רַב — **He said to them: Go, return it.** אִיזֵל חֲזֵר — **He said to them:**
 אֲמַר לֹן — **They argued before Rabbi:** אֲפִילוּ כִּמְאֵן דְּמַר גִּזְלוּ שֵׁל עֲכוּ"ם אֲסוּר — **Even according to the one who said that the theft of an akum is forbidden,**
 מַה אֲתוּן סַבְרִין — **everyone agrees that his lost object is permitted to keep.** שִׁמּוֹן בֶּן שֶׁטַח בְּרַבְרִין הוּא — **Shimon ben Shetach is a plunderer?**
 אֲמַר לֹן — **Shimon ben Shetach would rather hear an akum say, "Blessed is the G-d of the Jews"** בְּעֵי הוּא שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח מִשְׁמַע בְּרִיךְ א-לֵהוּן דִּיהוּדָא — **Shimon ben Shetach would rather hear an akum say, "Blessed is the G-d of the Jews"**
 מֵאֲגַר כָּל הַדִּין — **more than any profit in the world.**

על חשבונך אני סומך

רמב"ם (הל' גזלה יא, ד-ה) - טעות גוי כאבידתו ומותרת... כיצד כגון שעשה הגוי חשבון וטעה, וצריך שיאמר לו הישראל ראה שעל חשבונך אני סומך ואיני יודע אלא מה שאתה אומר אני נותן לך, כגון זה מותר. אבל אם לא אמר לו כן אסור שמא יתכוין הגוי לבדקו ונמצא שם שמים מתחלל.

מגיד משנה - מהך דשמואל ורבינא משמע התם דאין צריך שיאמר לו ישראל ראה שעל חשבונך אני סומך, ורב כהנא דעביד הכי ממדת חסידות. [כנסת הגדולה - וסובר הרמב"ם דשמואל נמי עבד הכי אלא שלא פירשו התלמוד].

כנסת הגדולה (שמח הגה"ט ג) - אפשר שהטור ס"ל דהוא ממדת חסידות כמו שכתב הרב המגיד, אבל אינו נכון בעיני דמכל מקום הוה ליה לרבינו בעל הטורים להשמיע דממדת חסידות סבירא ליה לו חזי דעלך סמכינא... ולכן הנכון דשמואל ורב כהנא פליגי ופסק כשמואל משום דרב קאי כוותיה.

על חשבונך אני סומך (המשך)

ים של שלמה (ב"ק י, כ) - כי היכא דלא יבא לידי חילול השם יאמר לגוי ראה שעל חשבונך אני סומך, וכן מוכח מעובדא חד דמסיק רב כהנא זבין מגוי מאה ועשרים חביות במאה כו' וא"ל חזי דעלך קא סמכנא. ש"ך (שמח, ג) - עי' בים של שלמה... דמכל מקום יאמר לו ישראל ראה שעל חשבונך אני סומך. שלחן ערוך הרב (ז, ד) - אם הנכרי טעה מעצמו מותר אם לא יהיה חילול השם בדבר מפני שלא יודע לו, ונכון שיאמר לו ישראל ראה שעל חשבונך אני סומך. [וע"ע משפטי התורה סימן עו.]

קידוש השם

מרדכי (בבא קמא י, קנח) - בירושלמי פרק אלו מציאות משמע אפילו אין ידוע לכנעני דהשתא ליכא חלול השם מצוה לאהדורי כדאיתא גבי עובדא דר' שמעון בן שטח דזבן חמרא מעובד כוכבים הוה ביה מרגניתא והדרה מפני קדוש השם.

שו"ת בנימין זאב (ס"ל תט) - יש לכל אחד ואחד מישראל להחזיר לעכו"ם טעותו אפילו דהוא עצמו טעה... ומפני זה מצאנו שצוה יעקב לבניו להחזיר טעותו של עכו"ם שכתוב "ואת הכסף המושב בפי אמתחותיכם תשיבו".

כנסת הגדולה (קפג, הגב"י נד) - ואינו מחזור בעיני שטעות העכו"ם שטעה בעצמו ולא הטעהו היהודי לכולי עלמא מותר ואינו חייב להחזירו משום קידוש השם, ואם היה בדבר קידוש השם היו שמואל ורב חסדא חוזרים לו טעותו מפני קידוש השם, ויעקב אבינו שצוה להשיב הכסף מפני היראה צוה כן יודע שם ששגגו ויעכבו לשמעון או לכלם אם היו הולכים שם. [עי' בין ישראל לנכרי כג, ד.]

ים של שלמה (ב"ק י, כ) - ואם החזירה כדי לקדש השם כדי שיפארו את ישראל שהם בעלי אמונה הרי זה משובח... אבל אם דעתו בעבור שישביחו אותו ולא בעבור אמונת ישראל או משום שהוא אוהב את הגוי ומרחם עליו אסור. [עי' שלחן ערוך (רסו, א), ספר ממון ישראל (עמ' 52), ומשפטי התורה (עו סוסק"ג).]

באר הגולה (שמח, ה) - וכן הדין [כמו השבת אבידה] בחזרת הטעות שטעה העכו"ם מעצמו, ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה, וכמ"ש בספר חסידים סימן תתרע"ד [עי' ס' שנח בטות נכרי הזריז בז' מצוות בני נח]. רבים אשר קדשו ה' והחזירו טעיות העכו"ם בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתנם לעולליהם.

טעה ושלח שיק

ספר ממון ישראל (עמ' 50) - שמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שאין זה טעות עכו"ם אלא גזל עכו"ם, דדוקא אם היה עסק ביניהם והוסיף לו העכו"ם ממון או חפצים מקרי טעות עכו"ם כיון שהעכו"ם נתן לו הממון מרצונו, ולכן כשהיהודי אינו מחזיר לו הממון או החפצים אינו אלא הפקעת הלואה דמותר.

משיב בהלכה (קובץ טז, עמ' מו) - אפשר לומר דמותר לפורטו מטעם אחר, דבזה שהישראל פורטו לא גנב כלום מהעכו"ם והרי זה דומה לאומר ללוה המלוה שלך אמר לי שאומר לך שתתן לי החוב שאתה חייב לו ובזה תיפטר מהחוב... ואם כן זה שפרט הממרני לא לקח המעות של העכו"ם רק הזיק החוב שהבנק היה חייב לו ובעכו"ם אין חייב משום גרמי.

כסאות לבית דוד (ס"ל קג) - שמעתי מאחד הפוסקים המובהקים שליט"א דעתו שבעצם מי שמציג טשע"ק שלו להבאנק אין הכוונה בזה שבעל הטשע"ק יאמר שיש סכום כך וכך בחשבונו ושהבאנק יתן ממה שהם חייבים לו אלא היא בקשה גרידא שהבאנק יתן סכום פלוני למי שמציג הטשע"ק, ויש בזה שני אופנים או שיש קרעדי"ט בחשבונו ואז ינכה מהחוב שהבאנק חייב או שהבאנק ילוה למציג הטשע"ק ויחייב את חובתו לפי הסכום הרשום בטשע"ק... אשר עכ"פ אין כותב הטשע"ק מטעה בזה את הבאנק כיון שהחלטה מצויה ביד הבאנק אם לכבד את הטשע"ק ואין בכתבתו שום מראה מקום לומר שהבאנק חייב לו כלל מעות.

וגם בזה יש לפקפק שהרי מי שמציג את הטשע"ק רוצה דוקא שהבאנק יתן לו ממה שיש לו בחשבונו שהרי לא יעלה על הדעת שאחד מציג טשע"ק ואחר כך יראה שהבאנק מחייבו ברבית על הכסף שנתנו לו בטענה שהם החליטו להלוות לו מכספי הבאנק ולא להוציא מחשבונו... ועוד יש לחלק בין חשבון עובר ושב שבו מצוי ענין עוברדראפ"ט.

Bava Kamma (113b)

As in the instance where Shmuel bought a gold bowl from a Cuthean, who thought it was a copper one, for four zuz, and [Shmuel] “swallowed” [i.e. removed] one zuz from the payment. — Ravina and a Cuthean bought a palm tree for the purpose of cutting it up and sharing the segments. [Ravina] said to his attendant, “Go first and take my pieces from the bottom [of the tree], for the Cuthean considers only their number.”

Chullin (Mishnah 93b)

A person may send a thigh to an idolater with the *gid hanasheh* inside it, because its place is discernible.

Chullin (Gemara 94a)

Or, if you prefer, say that the reason that the Mishnah prohibits sending a cut-up thigh to an idolater without removing the *gid hanasheh* is because [the Jew] is “stealing his mind” [i.e. he is misleading the idolater], for Shmuel said: It is forbidden to “steal the minds” of people, including the mind of an idolater. However, this ruling of Shmuel was not stated explicitly; rather, it was derived by inference from an incident involving Shmuel. For Shmuel was crossing a river in a ferry, and he said to his attendant, “Compensate the ferry operator.” [The attendant] compensated him, and [Shmuel] was upset. What is the reason that he was upset? Abaye said: ונהבה ניהליה במר; Because it was a *tereifah* hen that he gave him; and he gave it to him instead of a properly slaughtered hen. Rava said: [Shmuel] told [his attendant] to give him an *anpek* to drink, and he gave him diluted wine.

המקילים

רש"י (ב"ק קג:): ועוד טעות אחרת שעייכב זוז מדמיו והטעהו בחשבון שלקח ג' זוז במקום ד'. כנסת הגדולה (שמח, הגה"ט ג) - וכן נראה גם כן מעובדא דרבינא.

ים של שלמה (ב"ק י, כ) - לפירושו שריא להטעות את הגוי היכא דלא ידע... ואפילו לפירוש רש"י שפירש שהישראל הטעה הגוי בחשבון היינו משום דסבירא ליה הפקעת הלואה שרי ורש"י מדמה זה להפקעת הלואה מאחר שקנה ישראל המזרק במשיכה נעשה עליו הד' זוז בחוב והלואה ומשום הכי שרי ולא גזירנן שמא יכוון הגוי לבדוקו כך הוא סברת רש"י, אבל היכא שמטעה את הגוי בחשבון שאינה הפקעת הלואה, כגון שאתה קונה ממנו כלים או דבר אחר ואתה מטעהו שמוסיף לך במנין או שאתה מטעהו שמוסיף לך דמים כגון שהוא קנה ממך או חייב לך, אזי רש"י נמי מודה שהוא אסור דהוי גזל הגוי ממש ואסור אפילו היכא דליכא חילול השם. מחנה אפרים (הל' גזילה סי' ד) - ולע"ד אין נראה כן בפירוש רש"י... אלא טעמו של רש"י ז"ל דכל שאינו מוציא מידו של גוי שלא מדעתו כענין גזל וגניבה אלא שהגוי נותן לו בטעות לא חשיב גזל.

גניבת דעת

שלחן ערוך (חושן משפט רכח, ו) - אסור לרמות בני אדם במקח וממכר או לגנוב דעתם כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף אם הוא עכו"ם לא ימכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטתו. סמ"ע (רכח, ז) - אף על פי שאין בו אונאת ממון מכל מקום הוה ליה להודיע והוא דומה לגניבת דעת דאסור אף על פי שאין בו חסרון ממון.

רמב"ם (הל' גזילה יא, ד) - אבל להטעותו אסור.

רמב"ם (הל' גניבה ז, ח) - וכן אסור להטעות את הגוי בחשבון אלא ידקדק עמו שנאמר "וחשב עם קונוהו".

מרדכי (ב"ק קנח) - פירש ראב"ה דוקא כשהכנעני טועה בעצמו אבל לא שמתעהו דהא אמר שמואל פרק גיד הנשה אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו של כנעני ולא היא דעתו חמור ממנו.

ים של שלמה (ב"ק י, כ) - לפירוש [רש"י] שריא להטעות את הגוי היכא דלא ידע... ולא נראה לי כלל להטעותו בחשבון, דלא שרי טעות הגוי אלא בטעה מעצמו, אף דהפקעת הלואה שרי היינו מה שאתה חייב לשלם לו או דרך מכס או דרך חוב, אבל מה שהוא בעת המקח דומה לגוזל כאילו אתה לוקח את שלו בעל כרחו והיינו אתה גוזל זהב משלו, ועוד נ"ל לאסור משום חילול השם דשמא הגוי מכוון לבדוק.

השבת הטעיית עכו"ם

מחנה אפרים (הל' גזילה סי' ד) - אף על פי שאסור להטעות לגוי מכל מקום לא קא חשיב גזל כדי לחייבו להחזיר.

שער משפט (שמח, ב) - לפי מה שמבואר במרדכי ובסמ"ע הטעם משום דאסור לגנוב דעתו של עכו"ם אם עבר ועשה כן אין צריך להחזיר כיון דטעות העכו"ם מותר רק דאסור משום גניבת דעת אם כן מה שעבר עבר ולא בר חזרה הוא... אך לפי מה שהכריע מהרש"ל דלהטעותו בחשבון אסור משום דהוי כגונב ממון הכותי ממש אם כן חייב להחזיר לו.

מסקנות

רמ"א (חושן משפט שמח, ב) - טעות עכו"ם כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלואתו מותר ובלבד שלא יודע לו דליכא חילול השם, ויש אומרים דאסור להטעותו.

שלחן ערוך הרב (ז, ד) - אפילו קנה חפץ מנכרי אסור להטעותו בחשבון בנתינת מעות בעד החפץ כמו שנאמר "וחשב עם קונוהו" שהרי אין הנכרי מקנה לו החפץ אלא בעד סכום מדמים שפסק לו והמטעהו בחשבון המעות הרי זה כגונב החפץ ולא כמפקיע חובו.

ערוך השלחן (שמח, ב) - בזמן הזה בכל מדינות אלו אסור מן התורה שום הטעה והערמה ואין שום חילוק בין ישראל לאינו ישראל, ויש מי שרוצה לומר דהשבה ליכא בעכו"ם ולא משמע כן מהפוסקים.

ספר ממון ישראל (עמ' 45) - ושמעתי מהגרי"ש אלישיב שליט"א שלהלכה ולמעשה צריכין לנהוג כדעה שניה מאחר שרוב ראשונים סוברים הכי ומובא ברמ"א. אבל בדיעבד אם כבר הטעהו אינו צריך להחזיר לו דיש לצרף כל הסוברים דאפילו בגזל עכו"ם אינו חייב להחזיר. (נר' דר"ל דלא מיבעיא לפי דעה שניה ברמ"א דאסור מטעם גניבת דעת... אלא אפילו לדעת מהרש"ל דסובר שלהטעותו הוא גזל ממש מ"מ יש לצרף כל הסוברים דגזל עכו"ם אך דאסור מ"מ אין בו דין השבה.)

אגרות משה (א, פח, הובא שם) - ומה ששאלת בחפצים שבאו לידך ברמאות פשוט שהוא כמו בגניבה וצריך להחזירם אם הם בעין, ואם אינם בעין חייב בתשלומין וראוי להחמיר אף לעכו"ם.

ספר ממון ישראל (רז"נ גולדברג ח) - נהג צעיר שרשם את הרכב שלו בחברת ביטוח עכו"ם תחת שם של אדם מבוגר יותר כדי להזיל את מחיר פרמיית הביטוח הוי הפקעת הלואה, וגם המהרש"ל יודה שאין בזה משום גזל. אך לתבוע מהחברה עבור נזקים שקרו לרכבו אסור לדעת המהרש"ל כיון שלקוח מידם ממון שאין מגיע לו והוי גזל ממש, ולפי דעה שניה ברמ"א אסור מטעם גניבת דעת, אמנם לפי דעת ראשונה יהיה מותר אלא דלא קי"ל כדעה זו. ויש חיוב גמור לשלם לחברת ביטוח עבור התחייבותם לשלם לו כשיקרה אסון... ובחברת ישראל עובר על איסור עושק כשמטעה אותה מסכום ממון המגיע לה, ובחברה של עכו"ם דינו כשאר הפקעת הלואה של עכו"ם.

Bava Kamma (Mishnah 113a)

אין פורטין לא מתיבת המוכסין — **One may not take change from the coins in the customs-collectors' box...**

Bava Kamma (Gemara 113a)

ומוכסין — **But** how can the money taken by **customs collectors** be considered stolen? והאמר

שמואל — **Why, Shmuel has said:** דינא דמלכותא דינא — **The law of the kingdom is the law!**

אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל — **Rav Chanina bar Kahana said in the name of Shmuel:** במוכס שאין לו קצבה — **The Mishnah refers to a customs collector who has no limit to the amount he collects.**

— **The Mishnah refers to a customs collector who appointed himself,** without the authority of the king. — **In the academy of R' Yannai they said:** דיבי רבי ינאי אמרי

לא — **There are those who teach it in reference to the following Mishnah:** [2] ילבש אדם פלאים אפילו על גבי עשרה בגדים להבריה בו את המכס — **One may not wear kilayim even on top of ten garments in order to evade the customs with it.**

— **This Mishnah does not accord with R' Akiva,** דתניא — **for it was taught in a Baraisa:** אסור להבריה את המכס — **It is forbidden to wear kilayim to evade customs.** רבי

— **But R' Shimon says in the name of R' Akiva:** שמועון אומר משום רבי עקיבא — **It is permitted to wear kilayim to evade customs.** מותר להבריה את המכס

— **Their opinions are understandable regarding the issue of wearing kilayim** without intent to enjoy the benefit of clothing, for **they disagree over the following point:** דמר סבר דבר שאין מתכוין מותר — **For one master [R' Akiva] holds that something that is unintended is permitted,**

— **whereas the other master holds that something that is unintended is forbidden.** Thus the dispute concerns only the matter of *kilayim*. As far as evading customs is concerned, both sides agree that it is permitted. — **But how can one be allowed to evade the customs with [the garment]?** והאמר שמואל — **Why, Shmuel has said:** דינא דמלכותא דינא — **The law of the kingdom is the law!**

אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל — **Rav Chanina bar Kahana said in the name of Shmuel:** במוכס — **The reference is to a customs collector who has no limit to the amount he collects.**

— **The reference is to a customs collector who appointed himself,** without the authority of the king. — **In the academy of R' Yannai they said:** דיבי רבי ינאי אמרי

— **And there are those who teach it in reference to the following Mishnah:** [3] נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין — **One may declare a vow to murderers, plunderers or customs collectors** — **to support his claim that it is terumah** and hence forbidden to a non-Kohen, — **or that it belongs to the royal court,** — **even though it is not terumah** — **and even though it does not belong to the king.**

— **Why, Shmuel has said:** דינא דמלכותא דינא — **The law of the kingdom is the law!** — **But** how can he be permitted to say this to **customs collectors?** והאמר שמואל

אמר רב חנינא בר כהנא אמר שמואל — **Rav Chanina bar Kahana said in the name of Shmuel:** במוכס — **The Mishnah refers to a customs collector who has no limit to the amount he collects.**

— **The Mishnah refers to a customs collector who appointed himself,** without the authority of the king. — **In the academy of R' Yannai, they said:** דיבי רבי ינאי אמרי

— **The reference is to a Canaanite customs collector,** who collects more than the king authorized him to. — **Rav Ashi says:** במוכס כנעני — **Rav Ashi says:** רב אשי אמר

שיטת הרמב"ם ושלחן ערוך

שלחן ערוך (שסט, ו) - במה דברים אמורים שהמוכס כלסטים בזמן שהמוכס עכו"ם או מוכס העומד מאליו או מוכס העומד מחמת המלך ואין לו קצבה אלא לוקח מה שירצה, אבל מוכס שפסקו המלך ליטול דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונדע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן משום דדינא דמלכותא דינא, ולא עוד אלא שהמבריח ממכס זה עובר (על לא תגזול) מפני שהוא גוזל מנת המלך בין שהיה מלך ישראל בין שהיה מלך עכו"ם... אבל אם קנאו עכו"ם מותר משום דהוי כהפקעת הלואתו דשרי במקום דליכא חלול השם.

כסף משנה (הל' גזילה ה, יא) - כיון דהברחה מן המכס לא הוי אלא כהפקעת הלואתו אמאי אסור להבריה מן המכס במלך גוי, ושמא י"ל דהכא שאני שהעמיד המלך ישראל לגבות לו חלקו דהוי כאילו המלך עצמו גובהו דהשתא מלבד שאם יודע יש חילול השם בדבר אפשר שיהיה סכנת נפשות בדבר, אבל גוי שחכר המכס מן המלך שאז אם יודע לא יהיה בדבר סכנת נפשות מאחר שאין המלך מפסיד בזה הוא שאמרו שמותר להבריה ממנו המכס דהוי כהפקעת הלואתו.

משנה למלך - המבריח מנת המלך גוי שלא מכרו לשום אדם אלא שמינה אפוטרופוס עליו אין כאן עסק להפקעת הגוי שהתירו בגמרא כיון דדינא דמלכותא דינא והרי גזר שלא יבריחו המכס ודאי המבריח גוזל הוא. [ומביא ספר ממון ישראל מהגרש"ז אויערבך דהעיקר כהמשנה למלך, ור"ל כיון שזה מקופת המלך והמדינה אין בזה מהיתר של הפקעת הלואה.]

שו"ת חוט המשולש (סי' יד ד"ה והיה) - משום דבמכס שהיה למלך עצמו דינא דמלכותא הוא שהסחורה משועבדת למלך עד כדי קצבתם... בכל ענין מסי המלך מן הסחורות יש למלך זכות ושעבוד בגוף הסחורה עד שישלך ליה בזווי וכיון שכן הוי דומיא דאמרינן בעבד עברי משום דגופו קנוי הוה ליה גזילו כשמפקיע את עצמו ממנו... מיהו גם זה אינו נוה ל'...

ערך ש"י - כל זמן שלא קנהו אחר ומגיע למלך חשוב המלך כמוחזק והמבריח גוזל מאוצר המלך, וליכא למימר הפקעת הלואתו הוא, דאינו אלא כיון דבידו הוא מכבר אינו צריך לשלם אבל לגנוב ולגזול אסור, מה שאין כן אם כבר קנהו אחר הוי כמו שנתפשו הקהל אם המלך והקהל תובעים מהיחיד לפרוע להם ואין למלך עסק בזה אזי חשוב חוב אצל היחיד ומוחזק הוא.

שיטת הרמ"א

ר"ן (נדרים כח.) - אינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהן תרומה דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא, מיהו אין זה הממונה רשאי להכריח ישראל חבירו לפרוע לו את המכס אם לא מיראת המלכות דנהי דדינא דמלכותא דינא לא יהא אלא הלואתו הא קיימא לן בפרק הגזיל הפקעת הלואתו מותרת.

רמ"א - ויש אומרים דאפילו המוכס ישראל אם לא קנאו לעצמו רק גובה למלך אף על גב דאסור להבריה מכס דינא דמלכותא מכל מקום אם אדם מבריח אין למוכס לכוף אותו ליתן דהוי כהפקעת הלואתו דשרי, מיהו אם יש בזה משום יראת המלך ודאי יכול לכוף אותו. [ועי' פתחי חושן א, ססק"ד.]

ביאור הגר"א - צ"ע דהר"ן לא כתב אלא דאסור לנדור לשקר בכי האי גונא אבל להבריה שרי כמש"ו דהוי [הפקעת הלואתו] כו', וא"א לאוקמי ההיא דנדרים בכי האי גונא, אבל דכלאים י"ל בכה"ג.

ערך ש"י - גוף דברי רמ"א צ"ע דכיון דאסור להבריה למה לא יכופו המוכס ולמנעו מאיסור, ונלע"ד לחלק דאם המכס מפירות וכי האי גונא שביד בעל הפירות וכבר חל עליו החיוב או אם דינא דמלכותא מי שעובר בגשר זה וכדומה יפרע מכס אחר שעבר אזי חשוב הפקעת הלואה לדעה זאת כיון דכבר בידו, אבל אם דינא דמלכותא מי שמעביר לא יעביר עד שיתן מקודם מכס אזי אסור להבריה דליכא למימר בזה הפקעת הלואה דאינו הלואה בידו לא יעבור ולא יתן והעברה בחנם גנבה וגזלה דמשתמש בשל מלך.

שלחן ערוך הרב (ז, טו) - וירא שמים יחמיר לעצמו כסברה הראשונה שלא לעבור על לא תעשה שבתורה. [וע"ע אגרות משה א, פח.]

פרצה בחוק (Loopholes)

ריב"ש (סי' ב) - שאלת כי בהיותך בבלנדיא"ה היו שולחים לך מארץ הערב פקדונות והיו עושין לך מהכל מתנה למען תוכל להשבע כי הכל שלך... במתנה על מנת להחזיר היא מתנה גמורה לכולי עלמא.

מהרשד"ם (ח"מ קצא, הובא בש"ך) - ראובן אשר בשאלוניקי יש לו שותפות עם שמעון הדר בקושטנטינא... היכא דראובן קנה כל הסחורה לעצמו ואחרי צאתה מן העיר זכה מחציתה לשמעון על זה נ"ל הדין ברור שאינו חייב לפרוע מכס כל עוד שבשעה שיצאת הסחורה היתה בחזקת ראובן... ראיתי להביא מ"ש הריב"ש...

פתחי חושן (א, סק"ד) - ונראה שמותר להבריה המכס על ידי ניצול פרצה בחוק, ואף להערים באופן המותר.

Gittin (Mishnah 10b)

All documents that are processed by courts of idolaters, — even though [the witnesses] who signed them are idolaters, — are valid, — except for *gittin* of women and emancipation [documents] of slaves.

Gittin (Gemara 10b)

It — לא שְׁנָא מְכָר לֹא שְׁנָא מִתְּנָה — The Mishnah states this rule categorically. — קָא פְּסִיק וְתָנִי makes **no distinction between** a document of sale and a gift document. Both of these types of documents are valid even if the witnesses who signed them are idolaters. — בְּשֶׁלֶמָא מְכָר — Now **this is understandable** with regard to documents of sale, — מִכִּי הָיִב זִוְיָ קַמְיֵיהּ — for **when [the buyer] gave money to the seller before [the judges],** — הוּא דְקָנָה — **that is when he acquired** the property being sold, — וְשִׁטְרָא רְאִיָּה בְּעֵלְמָא הוּא — **and the document is merely evidence** of the sale. Such a document is valid even if signed by idolaters, — זִוְיָ לֹא הָיִב זִוְיָ — **because if [the buyer] had not given money to the seller before [the judges],** — קַמְיֵיהּ — **by writing out a document for him.** — וְכִתְבִין לֵיהּ שִׁטְרָא — **they would not have damaged their reputations** — הוּוּ מְרַעֲי נִפְשֵׁיהוּ — **through what** means **does [the recipient] acquire** the gift? — אֵלָא מִתְּנָה — **But** with regard to a gift, — בְּמַאי קָא קָנִי — **Does he not acquire it through** the delivery of **this document** into his possession? — וְהַאי שִׁטְרָא חֲסָפָא — **But this document,** since it is signed by idolaters, **is a mere shard,** i.e. a valueless piece of paper! How can the Mishnah rule that a gift document signed by idolaters is valid?

The Gemara answers:

Shmuel said: — אָמַר שְׁמוּאֵל — **The law of the government is binding** according to Jewish law. Since these gift documents are valid according to the law of the government, they are valid in Jewish law as well.

The Gemara presents an alternative solution:

Or, if you prefer, answer: — תָּנִי חוּץ מִכְּגִיטֵי נְשִׁים — **Teach** the Mishnah with the following emendation: **Except for** documents **that are “like” gittin of women.** That is, when the Mishnah states that *gittin* signed by idolaters are not valid, it refers not only to *gittin*, but also to any document that, like a *get*, effects a legal proceeding (e.g. a gift document).

Bava Basra (55a)

Rabbah said: Ukvan bar Nechemiah, the Reish Galusa, told me the following three things in the name of Shmuel: — אָמַר רַבָּה הֵי תַלְתּ מִיְלֵי אִישְׁתְּעֵי לִי עוֹקְבִין בֵּר נְחֻמְיָה רִישׁ גְּלוּתָא מִשְׁמִיָּה דְשְׁמוּאֵל — (1) **The law of the kingdom is the law;** — וְאַרְיִסוּתָא דְפְּרָסָאִי — (2) **the chazakah of the Persians is not effective until forty years have elapsed;** — עַד מ' שָׁנִין — (3) **regarding the wealthy heirs who acquire land by paying its property taxes,** — וְהֵי זְהָרָרֵי דְזָבִין אַרְעָא לְטַסְקָא — **their acquisition of the land is a valid acquisition.**

טעמים

רשב"ם (בבא בתרא נד:)- כל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטי, והלכך דין גמור הוא ואין למחזיק בממון חבירו על פי חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל.

ר"ן (נדרים כח.) - מפני שהארץ שלו ויכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם מן הארץ.

עלויות דרבינו יונה (בבא בתרא נד:)- הנכסים מופקעין מבעליהם בדיני המלך וכענין הפקר בית דין הפקר, ומי שיורד בהם במצות המלך זוכה בהם בחזקה. [ועי' דבר אברהם (ח"א סי' א, ג).]

הנאת המלך

מגיד משנה (הל' מלוה כז, א) - הנה דעת רוב הגאונים ז"ל ורבינו לפסוק כלשון האחרון שאמרו תני חוץ מכגיטי נשים... דאע"ג דקיימא לן דדינא דמלכותא דינא הני מילי במה שהוא תועלת למלך בעיני המסין שלו ומה שהוא מחקיו אבל בדברים שבין אדם לחבירו אין דינו בהם דין.

רשב"א (גיטין י: וע"ע רמב"ן בבא בתרא נה.) - ואיכא מאן דמפרש דלא פליגי אלא שמואל היכא דאיכא הרמנא דמלכא ופירוקא בתרא היכא דליכא הרמנא דמלכא וזה נראה עיקר... ויש דוחין דלא אמרינן בעלמא דינא דמלכותא דינא אלא בדברים שהן להנאת המלך... ואינו נראה מדאמרינן התם בב"ב (נה.) אמר רבא הני תלת מילי... ומלכא אמר והנהיג שתועיל חזקה לנכרי בארבעין שנין והכא מאי הנאה ותועלת יש למלך בזה.

רמ"א (חושן משפט שסט, ח) - ו"א דלא אמרינן דינא דמלכותא דינא אלא במסים ומכסים התלויים בקרקע כי המלך גוזר שלא ידורו בארצו כי אם בדרך זה אבל בשאר דברים לא, וי"א וסבירא להו דאמרינן בכל דבר דינא דמלכותא דינא ולכן המלוה על המשכון יכול למכרו אחר שנה הואיל וכן דינא דמלכותא וכן הוא עיקר.

נגד דין תורה

מהרי"ק (קפז) - אפילו למאן דאמר דד"ד בכל דברים היינו דוקא לענין ארנוניות ומנהגים של משפטי המלכים אבל דין שבין אדם לחברו פשיטא ופשיטא דלא דאם כן בטלת כל דיני תורה ח"ו.

רמ"א (חושן משפט שסט, יא) - הנושא אשה במקום שדנין בדיני עכו"ם ומתה אשתו אין יכולים יורשיה לומר כל הנושא אשה על דעת המנהג הוא נושא ונדון הדבר בדיני עכו"ם דאם מתה לא יורשה בעלה וליכא בזה משום דינא דמלכותא דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינא אבל לא שידונו בדיני עכו"ם דאם כן בטלת כל דיני ישראל.

ש"ך (חושן משפט עג, לט) - אפילו לשאר פוסקים דסוברים דאמרינן דינא דמלכותא בכל דבר היינו דוקא מה שאינו נגד דין תורתנו אלא שאינו מפורש אצלנו אבל לדון בדיני העכו"ם בכל דבר נגד תורתנו חלילה ודאי לא יעשה כן בישראל... לפענ"ד גם דבריו [של הרמ"א] דלקמן ס"ס שס"ט צ"ע ואנה מצא זה דמה שהוא לתקנת בני המדינה אמרינן דד"ד אפילו נגד דין תורה.

בארצות הברית

ספר ממון ישראל (עמ' 34) - הנה לכאורה לפי טעמי הרשב"ם והר"ן והרבינו יונה שייך דינא דמלכותא דינא גם בדמוקרטיה כבארצות הברית, וכן פסק הגרי"א הענקין זצ"ל, וז"ל, אנחנו יושבי ארצות הברית דאמעריקא... הרי החוקים שלהם הם דינא דמלכותא דינא. [וע"ע יחזקאל דעת (ה, סג) ומשפטי התורה (א, ח).]

פתחי חושן (א, סק"ד) - כתב הרמב"ם (הל' גזילה ה, ח) - במה דברים אמורים במלך שטבעו יוצא באותן הארצות שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים... ומדבריו יש ללמוד שבזמננו במקום שיש שלטון תקין שנבחר על ידי בני המדינה שייך בו דינא דמלכותא.

בארץ ישראל

ר"ן (נדרים כח.) - כתבו בתוספות דדוקא במלכי עובדי כוכבים אמר דדינא דמלכותא דינא מפני שהארץ שלו... אבל במלכי ישראל לא לפי שארץ ישראל כל ישראל שותפין בה. [ועי' ביאור הגר"א שסט, ח].

יחזקאל דעת (ה, סג) - אבל הרמב"ם כתב בין שהוא מלך ישראל בין שהוא מלך גוי... דרכי חושן (עמ' שצג) - שניהם יכולים לחייב מיסים אבל כל אחד מחמת כח אחר, מלך ישראל משום פרשת המלך ומלך גוי משום דינא דמלכותא דינא... ועו"ל דנידון הרמב"ם במלך ישראל בחו"ל.

פתחי חושן (א, סק"ד) - ועל פי האמור יתכן שאף אם נאמר שמצד דינא דמלכותא לא שייך בא"י מכל מקום בזמננו כשהשלטון נבחר על ידי רוב בני המדינה יש מקום לומר שעכ"פ אין דינו כגזלן, ולאידך גיסא יש לומר שכל שלטון של ישראל המתנהג שלא על פי תורה וכל שכן במעשים שהם נגד דיני התורה אינו בכלל זה.

Bava Kamma (Mishnah 118b)

אין לוקחין מן הרועים צמר וחלב וגדיים — **One may not purchase from hired shepherds wool, milk or kids;** ולא משומרי פירות עצים ופירות — **nor from watchmen of fruit orchards wood or fruit.** אבל לוקחין מן הנשים פלי צמר ביהודה — **But one may purchase from married women woolen garments in Judea,** וכלי פשתן בגליל — **and linen garments in the Galilee,** וכולן שצמרו להטמין — **But if any of [these women] told the purchaser to conceal his purchase,** אסור — **it is prohibited to purchase from them.** ולוקחין ביצים ותרנגולין מכל מקום — **And one may purchase eggs and chickens anywhere.**

Bava Kamma (Gemara 119a)

גזלן מאימת מותר לקנות הימנו — **With respect to a robber, from when is it permitted to buy from him?** רב אמר — **Rav said:** עד שתהא רוב משלו — **As long as the majority of his possessions are his.** ושמואל אמר — **But Shmuel said:** אפילו מיעוט — **Even if only a minority of his possessions are his.** אורי ליה רב יהודה לאדא דאילא פדברי — **Rav Yehudah ruled for Adda, the attendant of the Rabbis, in accordance with the one who says that it is permitted to buy from a robber even when only a minority of his possessions are his.**

Bava Kamma (Mishnah 113a)

אין פורטין לא מתיבת המוכסין — **One may not take change from the coins in the customs-collectors' box,** ולא מכיס של גבאין — **nor from the coins in the tax-collectors' purse,** ואין נוטלין מהם צדקה — **nor may one take charity from them.**

Kiddushin (56b)

לאו עכברא גנב — **The mouse is not the thief;** אלא חורא גנב — **rather, the hole is the thief.** Just as a mouse would not steal food if he had no hole in which to hide it, so too the buyer would not misappropriate his *maaser sheni* if there were no seller from whom to buy.

האיסור

רמב"ם (הל' גניבה ה, א; ושלחן ערוך שנו, א) - אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב ועון גדול הוא שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה וגורם לו לגנוב גניבות אחרות, שאם לא ימצא לוקח אינו גונב, ועל זה נאמר (משלי כט, כד) "חולק עם גנב שונא נפשו".

רמב"ם (הל' גזילה ה, א; ושלחן ערוך שסט, א) - אסור לקנות דבר הגזול מן הגזולן ואסור לסעודו על שינויו כדי שיקנהו שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן מחזיק ידי עוברי עבירה ועובר על "ולפני עור לא תתן מכשול".

סמ"ע (שנו, ב) - אף על גב דאפשר לגנב להוליכו במקום אחר שלא יכירו אותו שהוא גנב מכל מקום לא יהיו מצוים לגנוב והכי קאמר כשלא ימצא לוקח מהגנב ודאי לא היו גונבים משום הכי כל אדם יחדל מלקנות כדי שלא יהא רגיל לגנוב. [ועי' משיב בהלכה שם.]

ים של שלמה (ב"ק י, נח) - לא זו שגורם עון אל הגנב ועובר על לפני עור לא תתן מכשול שיגנוב עוד כמו שכתב גבי גזילה... אלא גורם אפילו בנזקין הוא לבעל הגניבה שיגנוב עוד ממנו ואפילו בדיני שמים יהיה חייב. [וע"ע ז, יז באיסור קנייה אפילו אחר יאוש.]

דברים אחרים מגנב

ערוך השלחן (שסט, א) - כתב הטור אסור לקנות שום דבר מהגזלן... אבל הרמב"ם ז"ל כתב דאסור לקנות הדבר הגנוב והדבר הגזול... ונראה מדבריו דאין אסור לקנות ממנו רק כשידע שאותו דבר גזול הוא, ואף על גב דליהנות ממנו אסור מכל ממונו מכל מקום לקנות אין זה הנאה כל כך... אבל להטור אסור לקנות מהם שום דבר. [וע"ע שנח, ב.]

פתחי חושן (א, סקנ"ה) - אלא שבסעיף ו' חזר בו הערוך השלחן וכתב דאפשר שלא אסור אלא כשיש ספק שמא זהו הדבר הגנוב אבל כשידוע בודאי שאינו דבר הגנוב מותר, וכן נראה מדברי שולחן ערוך הרב. [וע"ע בין ישראל לנכרי עמ' שעז.]

דברים שחזקתם גנובים

שלחן ערוך (חושן משפט שנח, א-ג) - כל דבר שחזקתו שהוא גנוב אסור ליקח אותו, וכן אם רוב אותן דבר שהוא גנוב אין לוקחין אותו לפיכך אין לוקחים מהרועים צמר או חלב או גדיים... וכולם שאמרו הטמן אסור לקחת מהם.

ערוך השלחן (שנח, א) - ולכן צריך כל אדם הלוקח חפץ שלא במקום גלוי כבחנות לידע ולהרגיש אם המוכר מוכר לו דבר גנוב או לא.

הקונה מעכו"ם שגנב

שלחן ערוך הרב (ז, כג) - וכן כל איסורי הנאה מגזילה או גניבה נוהגים גם בשל נכרי מנכרי כי באיסור גזילה וגניבה אין הפרש כלל בין ישראל לנכרי. קצור שלחן ערוך (קפב, ח) - אין חילוק בין שהוא ישראל או נכרי כי גם הנכרי נצטווה על איסור גניבה וגזילה אפילו מנכרי חבירו והוא משבע מצות שנצטוו עליהם.

כסף קדשים (חושן משפט שנח) - כשהוא מגוי שבודאי לא העלים רק משל גוי יש לדון בדבר שגם שנכרי חייב מיתה על שום אחד מז' מצות דבני נח שבכלל גזל ומשפטים הוא כל אופנים של בצע שאינו שלו והיה שייך בזה לפני עור אך אין זה רק כבתרי עברי דנהרא מה שאין כן אם לא יקנה הוא יקנה ישראל אחר או מי מאומות העולם. [וע"ע ספר משיב בהלכה ד, ט.]

פתחי חושן (א, סקנ"ו) - בשדי חמד כתב שאיסור מסייע לעכו"ם בדבר שהוא מצווה בו תלוי במחלוקת הפוסקים שהביא הרמ"א ביורה דעה (קנא, א)... והש"ך שם כתב שלכולי עלמא מותר בעכו"ם וישראל מומר.

אמרי יעקב (עמ' קיג) - לענ"ד נראה דאין לנדון דידן שייכות לדינו של הרמ"א והש"ך משום דדוקא בעבירה שבין אדם למקום סבירא ליה להש"ך שם דאין בזה איסור מסייע לנכרי ומומר, מה שאין כן בענין גניבה בזה לכולי עלמא אסור וטעם החילוק י"ל על פי מה שכתב הים של שלמה... דלא רק שהוא גורם עון להגנב ועובר לפני עור לא תתן מכשל שיגנוב עוד, אלא שהוא גם גורם בנזקין להגנב שיגנובו ממנו עוד... ואולם עדיין קשה בדברי הרב משמע דאפילו לסייע לנכרי לגנוב מנכרי נמי אסור.

חרם דרבינו גרשום

באר הגולה (יורה דעה סו"ס שלד) - חרם שלא ליקח כלל כגון כליהם או גביע או בגדי כומריהם וספרי תפלות ומשמשיהם מפני הסכנה.

פתחי תשובה (שנו, א) - איתא שם חרם שלא ליקח גניבות העובדי אלילים כגון גביע או בגדיהם... ועיין בתשובות צמח צדק אודות ישראל שקנה מעובדי אלילים כלי כסף שהכל מכירים שהם אסורים לקנות כי משל כומרים הוא ואותו ישראל מכרו לישראל אחר ואחר כך נתפס הגנב ואמר שמכר ליהודי אחד אלא שאין מכירו ומתוך שיד הכומרים תקיפה הוצרכו הקהל לרצותם ברצי כסף... הוה הוא מתעסק בדברים האסורים דחרם קדמונים הוא שלא ליקח דברים כאלו מפני הסכנה.

ערוך השלחן (שנו, א) - ורגמ"ה תקן בגזירה חמורה שלא לקבל גנבות העכו"ם וכמה קלקולים אירע על ידי זה לאנשים אחרים הנקיים מזה, ולכן יכולים לכוף למי שלא ישמע בכל מיני כפיות.

Bava Kamma (66a)

Rabbah said: — שינוי קונה — That a **change** to the stolen article **effects** its **acquisition** for the thief is certainly a Biblical concept, כתיבא ותניא — for it is both **written** in Scripture **and taught in a Mishnah**. "והשיב את-הגזלה אשר גזל" — **It is written** in Scripture in the verse: **and he shall return the stolen article that he stole**. מה תלמוד לומר — Now, **what does the Torah** mean to **teach** with the apparently superfluous words **that he stole?** אם כעין שגזל — It teaches that **if** the stolen article is still **as** it was **when he stole** it, יחזיר — **he shall return** it intact. **ואם לאו** — **But if not**, i.e. if the thief transformed it, דמים בעלמא בעי שלומי — **it is only money that he is required to pay**, i.e. he is not required to return the stolen article itself, but rather its value [at the time of the theft]. הגזל עצים — And [**this concept**] is also **taught in the Mishnah**, which states (93b): צמר ועשאן בגדים — **If one steals** pieces of **wood and makes them into utensils**, — or pieces of **wool and makes them into garments**, משלם כשעת הגזלה — **he pays** their value **as of the time of the robbery**.

Bava Kamma (93b)

Rav Ashi says: — תנא דידן נמי שינוי דאורייתא קתני — **The Tanna of our Mishnah, too, is teaching only Biblically recognized changes**. עצים ועשאן כלים — For in our Mishnah's case of one who steals pieces of **wood and makes them into utensils**, בוכאני — **“utensils”** means a **pestle**, דהיינו שיפן — **which is** the same as the Baraisa's case of **“he planed them.”** צמר ועשאן בגדים — And similarly, in our Mishnah's case of one who steals pieces of **wool and makes them into garments**, נמטי — **“garments”** means **felts**, דהיינו — **which is** the case of making a **change that does not revert** to its original form.

Bava Kamma (96a)

Rav Pappa said: — אמר רב פפא — In the case of **this person who stole a palm tree from his fellow and cut it down**, אף על גב דשדנא מארעא — **even though he felled it from the land** in which it was growing **onto his own land**, לא קני — **he does not acquire it**. מאי טעמא — **What is the reason** that he not acquire it through changing the stolen tree from one that is growing to one that is cut down? מעיקרא דיקלא מיקרי והשתא נמי דיקלא מיקרי — Because **originally it is called “a palm tree,” and now, too, it is called “a palm tree.”** — If one stole a **palm tree and made it into logs**, **he does not acquire** it. השתא מיהת גובי דדיקלא מיקרי — For **even now, at any rate, they are still called “palm-tree logs.”** Their name, then, remains essentially the same. גובי ועבדינהו פשוני קני — If, however, he stole **logs and made them into beams**, **he does acquire** them. פשוני רברבי ועבדינהו פשוני — If he stole **large beams and made them into small beams**, **he does not acquire** them, since their name remains essentially the same. עבדינהו קצוצייתא קני — If, however, **he made [the beams] into boards**, **he does acquire** them.

סיוע לשינוי

רמב"ם (הל' גזילה ה, א) - ...ואסור לסעדו על שינויו כדי שיקנהו שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן מחזק ידי עוברי עבירה ועובר על "ולפני עור לא תתן מכשול".

סמ"ע (שסט, א) - לסעדו על שינויו כדי שיצא מיד הגזלן ויהיה שינוי רשות ויקנהו אחר כך ביאוש ושינוי רשות, וגם בלא שינוי רשות קנהו אם נשתנה שינוי גמור שאינו חוזר.

נתיבות המשפט (לד, ה) - אם השני עשה שינוי ודאי דהוי גזלן כיון שעל ידי שינוי הוציא מרשות בעליו והוי גזילה חדשה.

משובב נתיבות (שם) - ולא נהירא דהתם אין הלאו דלא תגזול במה שעשאן כלים רק במה שגזל דשינוי בלא גזילה לא קני.

מהרש"ם (ח"ג סי' קמו) - הרי מבואר בתוספות דלא קנה בשינוי אלא במתכוין לקנות על ידי השינוי אבל בצבעו שחור דלא מכיון לקנות לא קנה... ואם כן בנידון דנן הרי אין השו"ב מכיון לקנות לא לעצמו ולא לבעל העוף, וגם בעל העוף אינו מכיון לקנות בזה דהוא קסבר שכבר זכה בו.

מחנה חיים (ח"ב סי' מח) - מה שכתב דעובר על לפני עור אינו מודה לו דהא שינוי מעשה יכול לעשות בעצמו אם ינחור ואין השינוי קונה בא מכח שם שחיטה רק יען שאחר כך העוף הוא מת הוא השינוי הניכר... וגם זאת נוסף גוף הגניבה כבר עבר הגנב משעה שהחזיק בשלו רק היה באפשר להשיב כל זמן שהוא חי ועל ידי השחיטה אי אפשר וחייב מעיקרא משעת גניבה אם כן לא שייך שמביא לידי עבירה, אבל הא מודה אני שאסור להיות מסייע לידי עבירה שאפילו על איסור קל... ומכל שכן שהשוחט לא יהיה לעזר ומסייע לגנב ישראל לשחוט לו עופות גנובים כי פרצה קורא לגנב לגנוב יותר.

שינוי השם

תוספות (בבא קמא צג:) - דוקא שיפוי כי האי שנעשה בכך בוכני מועיל דחשיב שינוי מעשה וכן כשורא ועבדיה נסרים נמי מהני אבל שיפוי שאין משתנה שמו בכך לא מהני. וכן אמרינן לקמן גזל דיקלא וקטליה לא קני...

תורת חיים - נראה דשיפוי מועיל אף על גב שלא נעשה כלי בכך ומתניתין דנקט ועשאן כלים ולא קתני הגזול עצים ושיפן י"ל אידי דנקט גבי צמר ועשאן בגדים נקט נמי גבי עצים ועשאן כלים... ומה שהביאו התוספות ראייה מהא דאמרינן לקמן גזל דיקלא יש לומר דשיפוי עדיף טפי מעבדיה גובי דמנכר טפי ולכך קני בשיפוי אף על גב שלא נשתנה שמו בכך.

רמ"א (חושן משפט שס, ו) - ואין נקרא שינוי אלא אם כן נשתנה שם הגזילה מכח השינוי.

ש"ך (שס, ד) - ובספר תורת חיים חולק בלי טענה מוכרחת... הילכך אין לנו אלא דברי התוספות והרא"ש והטור והרב.

ערוך השלחן (שס, י) - אין כוונתו דכל שינוי מעשה צריך גם לשינוי השם דאם כן למה לי השינוי מעשה הא גם שינוי השם לבדו הוי שינוי, ועוד דהא צמר וליבנן אין בזה שינוי השם וקנה אם אינו חוזר לברייתו... וכלל הדברים כן הוא, דאם השינוי שולט בכל החפץ כמו בצמר ולבנו או צבעו וכיוצא בזה דהוי שינוי גמור אף דאין בזה שינוי השם כיון דהשינוי ניכר בכל החפץ הוי שינוי אבל שינוי מעשה שהקטין הדבר ההוא כמו קורות גדולות ועשאן קטנות מכל מקום אין זה שינוי. [וע"ע פתחי חושן ב, ב].

קובץ משיב בהלכה (כג, עמ' מד) - אם הוא משפץ את היהלום מכל הצדדים הוה שינוי הקונה ואם הוא משפצו רק מצד מעלה לבד אינו קונה. ואם הדימנט היה מתוקן והגנב שוכרו רק להכניסו בטבעת... הוה כשיפן ועשאו בוכני דהדימנט נעשה על ידי זה תכשיט. אם כן אסור לו להניחו בהטבעת כיון שהוא מסייעו על ידי זה לקנותו.

Bava Kamma (115a)

אייתמר — **It was stated:** גנב ומכר ואחר כך הופר הגנב — **If one stole articles and sold them, and afterwards the thief was discovered,** רב משמיה דרבי חייה אמר — **Rav says in the name of R' Chiya:** הדין עם הראשון — **The claim of the buyer is only against the first one [the thief].** הדין עם — **But R' Yochanan says in the name of R' Yannai:** רבי יוחנן משמיה דרבי ינאי אמר — **The claim of the buyer is also against the second one [the owner].**

רב פפא אמר — **Rav Pappa said:** בגלימא דכולי עלמא לא פליגי דהדר למריה — **With respect to the stolen cloak itself, all [Rav and R' Yochanan] agree that it must be returned to its owner.** והכא בעשו בו תקנת השוק קמיפלגי — **And here they disagree as to whether [the Rabbis] applied “the remedy of the marketplace” in this case,** where the thief has been discovered. That is, after the buyer has returned the stolen cloak to the owner, did the Rabbis grant him the right to compensation from the owner for the money he lost, or is his only option to sue the thief? רב דינא דלוקח — **The claim of the buyer is only against the first one [the thief],** and not against the owner. — **Rav says in the name of R' Chiya:** הדין עם הראשון — **The claim of the buyer is only against the first one [the thief],** and not against the owner. — **That is, the law with respect to the buyer is that he can recover his money only from the thief;** and the reason is that [the Rabbis] did not apply “the remedy of the marketplace” in this case, which would have allowed him to collect his money from the owner. — **But R' Yochanan said in the name of R' Yannai:** הדין עם השני — **The claim of the buyer is also against the second one [the owner].** — **That is, the law with respect to the buyer is that he can recover his money even from the owner,** and the reason is that [the Rabbis] did apply “the remedy of the marketplace” in this case.

לא — **Rava said:** אם גנב מפורסם הוא — **If he [the seller] was a known thief,** אמר רבא — **they did not apply “the remedy of the marketplace” in his case.** ועשו בו תקנת השוק — **But Chanan the Wicked was known,** והא חנו בישא דמפורסם הוה — **and yet they applied “the remedy of the marketplace” in his case!** לגיבוותא לא מפורסם — **Granted that he was known for wickedness,** נהי דמפורסם לבישותא — **but he was not known for thievery.**

— **And the law in all of these cases is that they did apply “the remedy of the marketplace,”** לבר מגנב ופרע בחובו וגנב ופרע בהיקיפו — **except for the cases of one who stole and paid his debt, and one who stole and paid for that which he bought on credit.**

תקנת השוק

שלחן ערוך (חושן משפט שנו, ב) - הגונב ומכר ולא נתייאשו הבעלים ואחר כך הוכר הגנב... חוזר החפץ לבעלים והבעלים נותנים ללוקח דמים שנתן לגנב מפני תקנת השוק, והבעלים חוזרים ועושים דין עם הגנב.

סמ"ע (שנו, ד) - ואחר כך הוכר הגנב, לרבותא כתב כן דאף על גב דהוכר הגנב לא אמרינן דיחזירנו הלוקח להבעלים בלא דמים ויוציא מעותיו מהגנב, וכל שכן אם לא הוכר הגנב.

קנין תורה (ח"ג לו, ב) - אין לומר דהיה כאן יאוש ושינוי רשות דכיון שמסר הענין להפאליציי שיחפשו אחר הגנב ולא עבר עוד זמן רב כל כך הרי שלא נתייאש דכל זמן שלא הודיעוהו שחפשו ולא מצאו ועל כן סגרו התיק הרי עומד ומצפה שימצאוהו כמו שהיה באמת. [וע"ע חבל נחלתו סי' קא.]

גנב מפורסם

רמב"ם (הל' גניבה ה, ב) - ואם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק ואין הבעלים נותנין ללוקח כלום אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב ומוציא ממנו דמים ששקל לו.
רא"ש - מדהוצרך להוציא פרע בחובו ופרע בהיקיפו אף על גב דליכא בהו פלוגתא מכלל דכל אינך עשו בו תקנת השוק אפילו גנב מפורסם, ומיהו היכא דידע שהיה גנוב לא עשו בו תקנת השוק.

שלחן ערוך (שנו, ב) - ואם גנב מפורסם הוא לא עשו בו תקנת השוק ואין הבעלים נותנים ללוקח כלום אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב ומוציא ממנו דמים שנתן לו.
רמ"א - ויש אומרים דאף בגנב מפורסם עשו תקנת השוק וצריך להחזיר ללוקח מעותיו אלא אם כן ידע הלוקח שזה הדבר שקנה גנוב שאז צריך להחזיר בלא דמים.

ש"ך (שנו, ו) - ולי נראה עיקר כהמחבר. [וכ"כ ערוך השלחן שנו, ו].

קנין תורה (ח"ג לו, ב) - ונידון דנן י"ל לכאורה דהוה ליה כגנב מפורסם לגבי הקונה על כל פנים דעליו היה לדעת כי במחיר זול כזה לא שייך לקנות תפילין שאינו אפילו רבע המחיר גם לתפילין לא חדשים, ומזה הוה ליה לדעת דגנובים הם וממילא דאינו צריך לשלם לו המחיר שנתן דאין בזה תקנת השוק... ואם כל זה יש לדון עוד מאחר דהרמ"א כתב שם... גם כי מסברה הנ"ל אין להעמיד כ"כ שגנובים הם דאולי אמר איזהו סיבה על שמוכרם בזול כ"כ והאמין לו... וכיון שקשה לקבוע בזה בבטיחות מהראוי שיחזיר לו המעות שנתן בעבורם.
אורחות המשפטים (יח, ו) - קרוב אני לומר שכל בני עירנו הגדולה זו או לפחות רובם ככולם ידעו מגניבה זו באותן הימים וכיון שעכשיו הגניבה בידי הבעלים מדעת לוקח עצמו והלוקח רוצה להוציא מבעלים דמים שנתן בכי האי גוונא לית מאן דפליג דבמקום קול אין מוציאין ממון משום תקנת השוק.

ידוע שהדבר גנוב

פתחי חושן (ג, סקי"ב) - כתב בפעמוני זהב שאפילו מגנב שאינו מפורסם אם ידע שהוא גנב הדין כן, ומה שכתב הסמ"ע שלכאורה נראה מדבריו דהיינו דוקא בלוקח מגנב עצמו ולא בלוקח מלוקח בגנב צ"ע.

רמ"א (שנו, ב) - אלא אם כן ידע הלוקח שזה הדבר שקנה גנוב שאז צריך להחזיר בלא דמים, ואפילו הגנב אין צריך להחזיר לו מעותיו דודאי נתן לו לשם מתנה הואיל וידע שאינו שלו וקנאה.
ש"ך (שנו, ז) - זהו שגגה.

ערוך השלחן (שנו, ז) - ולי נראה כדברי רבינו הרמ"א דהא קיימא לן במקדש אחרותו שהמעות מתנה משום דאדם יודע שאין קדושין תופסין באחרותו וגמר ונתן לשם מתנה... אם רק יש איזה אמתלא להקונה למה עשה כן אין המעות מתנה.

גנב עכו"ם

ש"ך (שנו, ו) - עיין בבעל המאור דבלוקח מעכו"ם לא עשו תקנת השוק, והרמב"ן בספר המלחמות חולק עליו וכתב וכך מצינו בתשובה לרבינו שרירא גאון ז"ל שדין תקנת השוק כלקוח מעכו"ם ואין צריך לפנים עכ"ל... וכן נראה משאר פוסקים שלא חילקו וכן עיקר.
ערוך השלחן (שנו, ו) - וכן אם לקח מגנב כותי לא עשו בו תקנת השוק, ויש אומרים דאין חילוק וכן עיקר לדינא ותלוי בראיית עיני בית דין.

קצות החושן (שנו, ג) - בספרים אפילו קנה אותו לעצמו ולא נתכוין להשיב אבידה נוטל כל מה שנתן בכדי דמיהו משום תקנת הספרים, ומיהו בקונה מן הישראל אין חילוק בין ספרים לשאר מטלטלין כיון דישאל הוא בודאי יחוש לכבודן. [וע"ע פתחי חושן ג, ז].

Bava Kamma (66a)

יאוש — Now, with respect to “despair,” — אַמְרֵי רַבָּנָן דְּנִיקְנֵי — **the Rabbis say that it effects acquisition, but we do not know** — אי דאורייתא — **if it effects acquisition under Biblical law, or if by Rabbinic decree.**

אי דאורייתא — **If they meant to say that it effects acquisition under Biblical law,** their reasoning is: — מִיָּדֵי דְהוּא אֲמוּצָא אֲבִידָה — **Just as is true in the case of one who finds a lost article.**

לאו כִּינּוֹן דְּמִיַּאֲשׁ מְרָה מִינָהּ מִקַּמֵּי דְתִיתֵי — **In the case of one who finds a lost article,** — מוּצָא אֲבִידָה — **is it not so that once its owner despairs of recovering it — before it comes to [the finder's] hand — [the finder] acquires it?** — הָאִי נִמֵּי — **In the case of this thief as well,** — כִּינּוֹן דְּמִיַּאֲשׁ מְרָה קִנֵּי לֵיהּ — **once its owner despairs of recovering it, [the thief] acquires it.**

אי — **Evidently, [the owner's “despair”] effects acquisition under Biblical law.** — אֲלָמָא קִנֵּי — **Or perhaps,** — לֹא דְמִנְהָ לְאֲבִידָה — **it is not comparable to the case of a lost article.**

אֲבִידָה הוּא דְכִי אֲתָאי לִידֵיהּ — **For perhaps, it is only in the case of a lost article that “despair” effects acquisition, where when [the article] came into [the finder's] possession,** — אֲתָתָא לִידֵיהּ — **it came permissibly into his possession,** since the owner had already despaired.

אֲבָל הָאִי — **But in this case of a stolen article,** — כִּינּוֹן דְּבִאֲסוּרָא אֲתָאי לִידֵיהּ — **since [the stolen article] came into his possession illegally,** before the owner despaired, — מִדְּרַבָּנָן הוּא — **it is only by Rabbinic decree that the owner's subsequent “despair” effects acquisition,** — דְּאָמְרוּ — **for the Rabbis said that [despair] shall effect acquisition because of an enactment that they instituted to assist those who wish to repent.**

וְרַב יוֹסֵף אָמַר — **But Rav Yosef says:** — יַאֲוֵשׁ אֵינוֹ קוֹנֵה וְאֶפִּילוּ מִדְּרַבָּנָן — **“Despair” does not effect acquisition of a stolen article for the thief altogether, even under Rabbinic law.**

Bava Kamma (115a)

רַב זְבִיד אָמַר — **Rav Zevid says:** — כְּגוֹן שֶׁנִּתְיַאֲשׁוּ הַבְּעָלִים בְּיַד לּוֹקַח — **The case is where the owner despaired after the stolen property was in the possession of the buyer,** — וְלֹא נִתְיַאֲשׁוּ וְבִהְיֵה פְּלִיגֵי — **and he did not despair when it was still in the possession of the thief.**

— **And it is over this point that they disagree:** — מִרְ סָבַר יַאֲוֵשׁ וְאַחַר כֵּן שִׁנּוּי רְשׁוּת קִנֵּי — **One master [R' Yochanan] holds that if there was first “despair” and afterwards a change of domain, [the buyer] acquires the stolen property;** — שִׁנּוּי רְשׁוּת וְאַחַר כֵּן יַאֲוֵשׁ לֹא קִנֵּי — **whereas if there was first a change of domain and afterwards “despair,” he does not acquire it.**

— **But the other master [Rav] holds that there is no difference; either way, the buyer acquires the stolen goods.**

Bava Kamma (114a)

וְאִיכָּא דְאָמְרֵי — **And others say that the Baraisa should be understood as follows:** — אִם בָּא — **אם בא** — לְהַחְזִיר יַחְזִיר לְבִעָלָיו רַאשׁוֹנִים — **If after receiving the donkey he wishes to return it, he should return it to the original owner.** According to this explanation, the recipient is not obligated to return the donkey. — מַאי טַעְמָא — **What is the reason?** — יַאֲוֵשׁ כְּדֵי קִנֵּי — **The Tanna holds that despair alone does effect acquisition.** — מִיָּהּ אִי אָמַר אִי אָפְשֵׁי בְּמִמוֹן שְׂאֵינוֹ שְׂלִי — **But if out of piety [the recipient] says, “I do not want property that is not mine,”** — מִחְזִיר לְבִעָלָיו — **he should return it to the original owner.**

שינוי רשות קודם יאוש

שלחן ערוך (חושן משפט שנו, ג, מרמב"ם הל' גניבה ה, ג) - נתיאשו הבעלים מן הגניבה בין נתיאשו ואחר כך מכר הגנב בין שנתיאשו אחר שמכר קנה הלוקח ביאוש ושינוי רשות...

רמ"א - ויש אומרים דאם נתיאש לאחר שמכר לא קנה לוקח דאין יאוש ושינוי רשות קונה אלא אם נתיאש קודם שמכר וכן נראה לי להורות.
ש"ך (שנג, ד) - וכן עיקר.
פתחי חושן (ב, סקמ"ב) - ונראה שכן הסכמת רוב הפוסקים.

מה קנה ביאוש ושינוי רשות

שלחן ערוך (שם ורמב"ם שם) - ...ואינו מחזיר הגניבה עצמה לבעליה אלא נותן להם הדמים אם לקח מגנב מפורסם, או אינו נותן כלל לא חפץ ולא דמים (מפני תקנת השוק) אם לא היה זה המוכר גנב מפורסם.

רמ"א - דהרי הבעלים צריכין ליתן ללוקח דמי המקח ומשום תקנת השוק, ולכן המותר מדמי המקח צריך ליתן לו לפי סברא זו, אלא דיש חולקין וסבירא להו דיאוש ושינוי רשות קונה לגמרי ואינו צריך ליתן לו הדמים.

שמרו משפט (שם) - גם להרמב"ם והשלחן ערוך בקונה מגנב שאינו מפורסם עשו תקנת השוק לפוטרו מתשלומין... אף שמעיקר הדין היה מחויב הלוקח לשלם את דמי הגניבה לבעלים מכל מקום אחר תקנת השוק כשקנה מגנב שאינו מפורסם פטור הוא מלשלם את דמי הגניבה לבעלים ונשארת הגניבה בידו.

ע"פ פתחי חושן (ג, יח-יט) - בגנב מפורסם: לש"ע [שסובר שאין תקנת השוק בגנב מפורסם] חייב לתת לבעלים כל דמי החפץ ואינו מנכה מה ששילם לגנב עבור החפץ. לרמ"א פטור הלוקח גם מהחזרת דמים כלל. והש"ך דחה דברי הרמ"א.

בגנב שאינו מפורסם: לגר"א בדעת הרמב"ם אינו נותן לבעלים כלום, ולרמ"א בדעת הרמב"ם פטור רק ממה ששילם לגנב אבל אם שילם פחות משוויו מחזיר המותר לבעלים.

מחלוקת מחבר והרמ"א

שמרו משפט (סי' פט, על פי קצות החושן) - להרמב"ם גדר קנין יאוש ושינוי רשות הוא מגדר קניני גזילה, וכשם ששינוי מעשה קני ליה לגזלן רק לענין לפוטרו מלהשיב את גוף החפץ כמו כן בקנינו של לוקח הוי מגדר קניני גזילה, ולא דמי ליאוש דאבידה אשר שם קונוהו לגמרי ופטור מלשלם דמים דשאני התם דבהיתרא אתא לידיה. לעומת זאת שיטת התוס' היא דאם קדם יאוש לשינוי רשות חשיב בהיתרא אתא לידיה דלוקח ודמי לדין יאוש דאבידה דקני ליה לגמרי, ועל כן בכי האי גונא אף פטור הלוקח מלשלם את דמי הגניבה לבעלים, אבל בקדם שינוי רשות ליאוש הוה ליה באיסורא אתא לידיה ולא קני ליה כלל גם לא את גוף החפץ דקיימא לן יאוש כדי לא קני.

המנהג

שלחן ערוך הרב (ז, יא) - אבל דבר המיטלטל שנגזל או נגנב ונתיאשו ממנו הבעלים ואחר כך נמכר או ניתן הרי זה נקנה להלוקח או להמקבל מתנה ביאוש ושינוי רשות, שהרי לא בא לרשותו באיסור גזל כיון שנתיאשו כבר בעליו ממנו קודם שבא לרשותו והרי זה דומה למציאה ומותר ליהנות בו הוא וכל אדם מן הדין אלא שעשה איסור בתחילה בלקיחתו כיון שיודע שזהו גזל או גנוב ואסור בהנאה וכל האסור בהנאה אסור לקנותו. ולפיכך אם בא לצאת ידי שמים ולהפקיע ממנו איסור זה יחזירו לבעליו.

אמרי יעקב - דוקא באופן זה שהזכיר דהיינו שידע בשעה שקנה דהוא חפץ גזול. [וע"ע פת"ח א, כח].

רמ"א (שנו, ז) - הכי נהיגי עכשיו להחזיר כל גניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות מכח דינא דמלכותא.

ש"ך (שנו, י) - ואף על גב דלא אמרינן דינא דמלכותא מה שהוא נגד דין תורתנו מכל מקום דיינין הכי שפיר בלישנא דהכי נהיגי עכשיו כלומר דגם בישראל נהיגי כן... ופשיטא דיש ביד הדור לתקן תקנות.

קצות החושן (שנו, ה) - זה שקנה אותו ביאוש ושינוי רשות גם עכשיו קונה אותו אלא שראו בית דין לכופו אותו להחזיר בכדי לעשות לפנים משורת הדין.
פתחי חושן (ג, סק"ג) - ויש נפקא מינה כשהלוקח הוא עני שאין כופין על לפני משורת הדין.

שלחן ערוך הרב (ז, יא) - ובמדינות אלו המנהג להחזיר מן הדין כל גזלה וגניבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות אלא שאם נתן דמים מחזירים לו דמיו.

Bava Kamma (Mishnah 114a)

נטלו לסטים את כסותו ונתנו לו כסות אחרת — If a bandit confiscated his garment and gave him another garment, הרי אלו שלו — they are his, מפני שהבעלים מתאושין מהן — because it may be assumed that their owners have despaired of retrieving them.

המציל מן הנקה — In the case of one who rescues things from a river, או מן הגייס — or from a troop, או מן הלסטיין — or from bandits, אם נתאושיו הבעלים הרי אלו שלו — if it is known that the owners have despaired of retrieving them, they are his.

Bava Kamma (Gemara 114a)

אמר רב אשי — Rav Ashi said: לא שנו אלא לסטים עובדי כוכבים — They taught that we assume a victim of a bandit has despaired of retrieving his property **only** where the bandit was an idolater. אבל ליסטים ישראל לא — But if the bandit was a Jew, we do **not** assume that the owner has despaired, סבר למחר נקיטנא ליה בדינא — because he thinks: “Tomorrow I will take [the bandit] to court.”

מתקיף לה רב יוסף — Rav Yosef objected to it: אדרבה איפכא מסתברא — To the contrary! Logic dictates the opposite! עובדי כוכבים דדייני בגיתי לא מייאש — In the case of idolaters, who impose the law with force, [the owner] does not despair of retrieving his stolen property. But in the case of Jews, since they merely talk, he does despair.

ישראל כין דאמרי מימר מייאש — But in the case of Jews, since they merely talk, he does despair. Rather, if it was stated by Rav Ashi that the Mishnah refers only to idolaters, אסיפא איתמר — it was stated in reference to the Mishnah's latter ruling:

המציל מן (העכו"ם) (הגייס) ומן הלסטים — In the case of one who rescues things from a troop or from a bandit, אם נתאושיו הבעלים — if the owners have despaired of retrieving them, they are his. This implies that if it is known that the owner has despaired, אין — yes, the rescuer may keep the article; but if the owner's intent is unknown, the rescuer may not keep it. And in explanation of this ruling, Rav Ashi said:

לא שנו אלא עובדי כוכבים — They taught that we do not assume despair on the part **only** where the bandit was an idolater, for [their courts] impose the law with force. אבל ליסטים ישראל — But if the bandit was a Jew, כין דאמרי מימר מייאש — since [Jewish courts] merely talk, we do assume that the owner has despaired.

של גזלן — In the case of hides of a robber, אין מחשבה מטמאתן — “thought” does not render them susceptible to tumah. ושל גנב — But in the case of hides of a thief, מחשבה מטמאתן — “thought” renders them susceptible to tumah.

הדברים — R' Shimon says the opposite: של גזלן — In the case of hides of a robber, מחשבה מטמאתן — “thought” renders them susceptible to tumah. של גנב — But in the case of hides of a thief, אין מחשבה מטמאתן — “thought” does not render them susceptible to tumah,

לפי שלא נתאושיו הבעלים — because their owners did not despair of recovering them.

אמר עולא — Ulla said: מחלוקת בסתם — The dispute applies to cases where it is not known whether the owner has despaired. אבל בדיוע דברי הכל יאוש קני — But where it is known that he has despaired, all agree that his despair effects acquisition.

משפט האבידה (פתיחה סק"ט, מחוות יאיר סי' רט) - כשיכול לקנות החפץ מהגזלן ולהחזירו לנגזל חייב לעשות כן [ויקבל הדמים מהנגזל]. והעירוני מהא דסימן שנו ס"א דאסור לקנות מהגנב משום מסייע ידי עוברי עבירה... וס"ל כיון דהוא משום השבת החפץ לבעליו ליכא האי איסורא.

רמ"א (שנו, ב) - ואם אמר הלוקח לטובה נתכוונתי נאמן וצריך להחזיר לו מעותיו אפילו בגנב מפורסם לכולי עלמא.

ש"ך (שנו, ח) - היכא דהיה יכול להוציא מהגנב אף אם לא היה זה קונה אינו צריך להחזיר מעותיו.

פתחי חושן (ג, סק"ד) - בנתיבות המשפט (רלו, ז) כתב דדוקא כשטוען לטובה נתכוונתי הרי זה כיווד לשדה חבירו שלא ברשות וחייב להחזיר לו, אבל כשקנאה לעצמו אפילו בשוגג שלא ידע שהיא גזולה אינו חייב להחזיר לו כלום דכשמומונו נהנה על ידי אחר לא הוי כיווד לשדה חבירו.

סתם גניבה הוי יאוש

שלחן ערוך (חושן משפט שסח, א) - המציל מיד לסטים ישראל הרי אלו שלו מפני שסתם הדבר שנתיאשו הבעלים, ואם ידע שלא נתיאשו חייב להחזיר, אבל המציל מיד לסטים עכו"ם או מוכס עכו"ם חייב להחזיר שסתם הדבר שלא נתיאשו הבעלים ואם נתיאשו הרי אלו שלו.

רמ"א - וסתם גניבה הוי יאוש אפילו בעכו"ם, ואם כן הקונה מן הגנב לא היה צריך להחזיר הגניבה אלא אם כן ידעין דלא נתיאש דהא קנאה ביאוש ושינוי רשות... מיהו נהגו להחזיר כל גניבה ואין לשנות מן המנהג וכמו שנתבאר לעיל סימן שנו, ואין חילוק בזה בין גנב לגזלן דבכל ענין מחזיר דמיו ונוטל את שלו, כן נראה לי.

ש"ך (שסח, ב) - באמת הרב נמשך אחרי הטור דלסטים היינו גזלן ובוזה יש חילוק בין עכו"ם לישראל אבל בגנב סתמא הוי יאוש אפילו בעכו"ם... אבל באמת דברי הטור תמוהים... ולסטים דבש"ס והרמב"ם ושאר פוסקים היינו גנב.

פתחי חושן (ג, כב) - ויש אומרים שבזמננו אין כללים בזה ותלוי לפי המציאות שאם הוא באופן שבדרך כלל אין סיכוי לבעלים לקבל רכושו סתמו הוי יאוש ואם יש סכוי סתמו לא הוי יאוש.

משפטי התורה (ב"ק סי קכח) - 1] קיימא לן כחכמים שנחלקו על רבי שמעון וסוברים שסתם גניבה הוי יאוש בעלים... ולכן החפץ שייך כעת לבעל הדוכן שקנאו ביאוש ושינוי רשות. לאור האמור לעיל ראובן לא היה צריך לקנות את החפץ הגנוב מהמוכר מכיון שלא היה על חפץ זה בשעת הקניה שם גניבה או שם אבידה אלא הוא ממונו של המוכר.

לפיכך אפילו לדעת הרמ"א שבזמן הזה מחמת דינא דמלכותא כופים את הקונה חפץ גזול למוכרו לנגזל... דין זה קיים רק אם הנגזל רוצה בחפץ הנ"ל שאז אמרינן שבעל החפץ לא יוכל למנוע ממנו לקנות אותו ממנו, אולם אם הנגזל מסכים שהחפץ הנ"ל ישאר בידי מי שקנאו בקניני גזילה לא יוכל אדם אחר להכריח את הנגזל לקנות אותו ממנו כי התקנה היתה לטובת הנגזל ובכי האי גוונא יכול הנגזל לומר אי אפשי בתקנת המלכות.

2] אמנם אם ראובן קנאו מהגנב ולא מאדם אחר על מנת להחזירו לשכנו הנגנב ולא עבור עצמו במקרה זה אפילו אם ראובן שמע שהנגנב התיאש מהחפץ בכל זאת החפץ הגנוב עדיין לא יצא מבעלותו ונשאר שייך עדיין לנגנב למרות שהוא נמצא בבית הגנב מכיון שהיה כאן יאוש בלי שינוי רשות, לפיכך חל על החפץ הנ"ל דין אבידה המחייבו להחזירו לבעליו כמבואר ברמ"א (סי' שמח, ז), ולכן אם ראובן החזירו לבעלים שהוא הנגנב חייב הנגנב לשלם לו את ההוצאות שהיו לו להשיב לו את אבידתו, אולם אם היו לו הוצאות שהינם מעבר לשווי מחפץ בשוק במקרה זה אומר לו הנגנב שביחס ליתירה ששילם מעל מחיר השוק הוא לא גרם לו כל הנאה.

3] אמנם אם ראובן קנה את החפץ מהגנב לעצמו ואחר כך הוא רוצה למוכרו לשכן במקרה זה מכיון שקנאו לאחר יאוש החפץ שייך כעת לראובן ולא לנגנב כי ראובן קנאו על ידי יאוש ושינוי רשות, לכן אין על החפץ שקנה שם של אבידה ואין הנגנב חייב לקנותו ממנו, אמנם אם למרות זאת הנגנב ירצה לקנות זאת ממנו הוא יוכל לכופו את ראובן למכור לו חפץ זה.

Bava Kamma (94b-95a)

Regarding **robbers and lenders on interest, who wish to return** their illegally acquired monies to their victims, **[the victims] should not accept** the proffered monies **from them**. — תנו רבנן — **The Rabbis taught in a Baraisa:** הגזלנין ומלוי ברבית שהחזירו — **And if one does accept it from them,** **a spirit of wisdom and piety does not rest in him.** — אין רוח חכמים נוחה הימנו — והמקבל מהן

The Gemara elaborates:

This Tannaic teaching was taught in the days of Rabbi. — **R' Yochanan said:** אמר רבי יוחנן — **For it was taught in a Baraisa:** מעשה באדם אחד — **There was an incident with a person who wished to repent** from all of his thefts. — **But his wife said to him:** אמרה ליה אשתו — **Empty one!** אם אתה — **Even the belt you are wearing is not yours.** — **And he refrained and did not repent.** באותה שעה אמרו — **At that time they said:** הגזלנין ומלוי רביות שהחזירו — **Regarding robbers and lenders on interest, who wish to return** their illegally acquired monies to their victims, **[the victims] should not accept** the proffered monies **from them**. — **And if one does accept it from them,** **a spirit of wisdom and piety does not rest in him.** — והמקבל מהם

The Gemara concludes:

But now that Rav Nachman said: — **The enactment made in the times of Rabbi pertains only to where the stolen article is not extant,** **and still there is no difficulty:** — **Here,** in the Baraisa that states that one must return what he has robbed, it refers to **where the stolen article is extant.** — **Whereas here,** in the Baraisa that states that one is not to accept repayment from a robber, it refers to **where the stolen article is not extant.** — **But you have the case of the “belt,” which is an instance where the stolen article is extant,** and that was the case that prompted the enactment of Rabbi's times that the robber not return what he stole. Evidently, the enactment was indeed made even for cases where the stolen article is still extant! — ? — **What did the wife mean when she said that the “belt” was not his?** — **She meant: the money with which he bought the belt.** — דמי אבגט — והשתא דאמר רב נחמן — ולא קשיא — **and still there is no difficulty:** — כאן בגזילה קיימת — כאן בשאין גזילה קיימת

Yerushalmi Sheviis (10:4 87a)

and now seeks to return the stolen article, **if one accepts it from him,** **the Sages are not pleased with him,** for this may discourage people from repenting. — **In the case of a robber who repented** — **and** — **if one accepts it from him,** — **the Sages are not pleased with him,** — **for this may discourage people from repenting.** — והגזלן שעשה תשובה — אין — והמקבל הימנו — רוח חכמים נוחה הימנו

דורו של רבי

רבינו תם (תוספות ב"ק צד:) - דלא לפניו ולא לאחוריו אלא לדורו דוקא תקן משום מעשה שהיה ולא לדורות הבאים דהא מעשים בכל יום שמקבלים מן הגזלנים ודיני גזילות.

רמב"ם (הל' גזילה א, ג) - תקנת חכמים היא שאין מקבלין ממנו אלא עוזרין אותו ומוחלין לו כדי לקרב הדרך הישרה אל השבים.

משפטי התורה (סי' קיד) - אולם הר"י בתוספות שם ושאר רבותינו הפוסקים כגון הרמב"ם והטור ושלחן ערוך (שסו, א) נקטו להדיא שתקנת חז"ל קיימת גם בזמן הזה.

אין גזילה קיימת

רא"ש - הני מילי באין הגזילה קיימת אבל בגזילה קיימת מקבלין מהן.

משפטי התורה (סי' קיד) - דעת הרמ"ה שם דהחויב להשיב חפצים גזולים שנמצאים עדיין בידי הגנב קיים אפילו אם החפץ הגנוב השתנה בידי הגנב ונקנה אצלו בקנין של שינוי מעשה. ונראה שהטעם לכך הוא כי חז"ל אמרו שקשה לגנב שבא לעשות תשובה לשלם מכספו הפרטי את כל גניבותיו הרבות, לעומת זאת אם נחייבו רק להשיב את החפצים הגזולים שנמצאים ברשותו במקרה זו מכיון שהגנב לא משלם זאת מכספו הפרטי הוא לא ימנע מלשוב בתשובה.

רוב פרנסתם

ר"י (תוספות שם) - ממתניתין לא הוה מצי למפרך דלא תקן רבי דאין מקבלים אלא מאותן בני אדם שרוב עסקם ומחיתם בכך והיו ניוונים בגזל ורבית ומתפרנסים בכך כל ימיהם כדקתני הגזלנין ומלוי ברבית דמשמע שאומנותם בכך וכן רועים וכל הנהו דמייתי אבל ממתניתין לא פריך שלא עשו תקנה מלקבל מאדם שגזול ומלוה ברבית באקראי בעלמא.

רא"ש - תקנת רבי מיירי באדם שרוב עסקיו ומחיותו ברבית שתשובתו קשה כעובדא דרבי.

עשו תשובה

תוספות - אבל אין לפרש דלהכי לא פריך ממתניתין משום דרבי לא תיקן אלא באותם שעשו תשובה וברייתא דמוכח מינה מיירי בעבד תשובה... מכל מקום ההיא דגזלנים ומלוי ברבית לא משמע דאיירי בעבדי תשובה, ועוד שכל אדם יכול להערים שיעשה תשובה ויחזור מעצמו ולא יקבלו ממנו.

רא"ש - ודוקא בבאין מעצמם לעשות תשובה כההיא עובדא דרבי ומשום דלא תנעול דלת בפני בעלי תשובה אבל עומדים במרדן כופין אותן להחזיר.

משפטי התורה - אם נראה לבית הדין שהגנב לא בא לשוב בתשובה באמת אלא אומר שרוצה להשיב את גזילותיו בערמה כדי שבית הדין יפטר אותו מהשבת הגזילות הרבות שגזל במקרה זה הגנב לא נפטר מלהשיב את גניבותיו.

משפטי התורה - אם הגנב חזר בתשובה לפני זמן רב ומחמת זה הוא מתנהג בדרך התורה והיראה במקרה זה למרות שהגנב בא מעצמו להשיב את גניבותיו מותר לנגב לכתחילה לקבל זאת ממנו ואין צריך למחול לו על ממונו, כל שכן שהיתר זה לקבל מהגנב את תשלום הגזילות קיים כאשר יש לגנב מקור קבוע להתפרנס ממנו. [ועי' דברי משפט ח"ה לעוד פרטים].

לצאת ידי שמים

משפטי התורה - אם למרות שהגנב אמר לגנב שהוא מוחל הגנב מעוניין להשיב את דמי הגניבה כדי לצאת ידי שמים מותר לנגב לקבל זאת ממנו. הטעם לכך הוא מכיון שבנידון זה אין חשש שהגנב ימנע מלשוב בתשובה שהרי אמרו לו שמוחלים לו והוא לא חייב לשלם.

Bava Kamma (95a)

וְכֵן הִיכָא דְגִזְלָה קְיָיְמַת לֹא עָבוּד רַבָּנָן תְּקַנְתָּא — **But** is it so that **wherever the stolen article is extant the Rabbis did not make an enactment** exempting the robber from returning it? — **Why**, we have the case of a stolen **crossbeam** that the robber built into a mansion, — **which is** an instance of where **the stolen article is extant**, — **yet we learned in a Mishnah in Gittin (55a):** — **And R' Yochanan ben Gudgeda also testified concerning a stolen crossbeam that [the robber] built into a mansion, that [the original owner] takes only its value** as compensation, but may not force the robber to return the crossbeam itself, — **because of an enactment** that the Rabbis instituted **to assist those who wish to repent**, who might be reluctant to repent if they had to dismantle their house in order to return the beam to its owner. Thus, we see that the Rabbis *did* make an enactment to assist a potential penitent by exempting him from returning the stolen article that is still extant! — ? — **It is different there.** — **For since there is the ruination of the mansion** involved in the removal of the crossbeam, — **the Rabbis treated it as though it is not extant.** However, since the crossbeam is physically present in the mansion and has not been *consumed*, the robber must pay the *value* of the crossbeam to the original owner (*Rashi*).

Succah (31a)

— **Ravina said:** — **Regarding the beam of a succah that had been stolen** and was then built into the succah, — **the Rabbis made an enactment concerning it** and allowed the robber to merely pay the victim the value of the beam, rather than demolish the succah and returning the beam itself, — **because of the enactment concerning a stolen crossbeam.**

Bava Kamma (81b)

— **as was taught in a Baraisa:** — **R' Yishmael the son of R' Yochanan ben Berokah says:** — **It is a stipulation of the court** — **that this beekeeper shall be allowed to go down into his fellow's field** — **and cut off the bough of his fellow's tree** — **in order to save his swarm** of bees that flew into the neighbor's field and settled on that bough; — **and [the beekeeper] shall give him** as compensation **the value of his fellow's bough.** — **And it is another stipulation of the court** — **that this person coming along with a barrel of wine shall be required to pour out his wine** — **and save** in the empty barrel **his fellow's honey;** — **and as compensation he may take an amount equivalent to the value of his spilt wine from his fellow's honey.**

תקנת מריש

רש"י (ב"ק צה.) - ומיהו דמי בעי לאהדורי הואיל וגזילה קיימת בבירה.

פני יהושע - אף לאחר תקנתא דרבי לא זזה תקנת מריש ממקומה לענין שנותן דמיו וכדאשכחן באמת (סוכה לא.) גבי כשורי דמטללתא דאיירי בימי אמוראי ועבדי בה תקנת מריש, ואף לפי מה שכתבו התוספות דתקנתא דרבי ליתא אלא בגולן קבוע או כשעשה תשובה מעצמו אפילו הכי נפקא מינה דאפילו איכא כל הני אפילו הכי חייב ליתן דמי מריש לפי רש"י כיון דגזילה קיימת.

תקנת מריש בקרקע

רבינו ירוחם (הובא בבית יוסף סוף סימן שעא) - משיג גבול ובונה הכותל בשל חבירו והכניס מהקרקע בתוך שלו ובנה על אותו כותל בניינים גדולים חייב לסתור הכל שלא עשו תקנת השבים בקרקע וכן כתבו הגאונים בתשובה.

רשב"א (ג, קפח) - עוד שאלת במסיג גבול ובנה כותל בחצר חבירו והכניס הקרקע בתוך שלו כאמה ובנה על אותו כותל בית גדול שסמך עליו ועכשיו בא בעל החצר להרוס כל בנינו אם נדון בזה כדין מריש או לא, תשובה, לא עשו תקנת השבים רק במטלטלין אבל בקרקע לא אמרו שימכור זה את שלו וישחית את נחלתו.

רמ"א (חושן משפט שס, א) - גזל קרקע ובנה עליה בניינים גדולים צריך לסתור הכל ולהשיב קרקע לבעלים דלא עשו תקנת השבים בקרקע.

סמ"ע (שס, ו) - דכיון דהוא דבר קבוע ועומד הוה ליה למידע דשל הנגזל הוא ולא הוה ליה לקנותו.

שער משפט (שסא, א) - ודבריו תמוהים דהא לאו בלוקח מגזלן אמרי הכא אלא בגזלן גופיה דודאי יודע שגזלו ואפילו הכי עשו תקנת השבים, ולשון העיר שושן [הלבוש] מתוקן יותר שכתב דלכך לא עשו תקנת השבים בקרקע דטעמא מאי עשו תקנת השבים כדי שלא יעלים הגזלן שגזל ולא יעשה תשובה ובקרקע לא שייך זה שאי אפשר להעלימה.

אם נעשה על ידי בנאים

שו"ת מב"ט (ג, קמג) - אם לא נעשה ההשגת גבול מדעתו רק שהבנאים הכניסו חצי אמה מקרקע חבירו שלא מדעתו אפשר שגם הגאונים יודו שעשו בו תקנת השבים ויפרע לבעל הקרקע מה ששוה החצי אמה כי לא החמירו אלא מפני מה שעבר על לא תשיג גבול רעך והכא לא עבר כיון שלא ידע.

משנה למלך (הל' גניבה ז, יא) - ואין נראין לי דבריו כלל. [אבל עי' שבט הלוי ח"ה עמ' רצג].

שער משפט - באמת דבריו נכונים דלענין גזילה מה חילוק בין ידע מהגזילה או לא ידע דאף בלא ידע צריך להחזיר הגזילה בעינא, אך מכל מקום נראה לי דהאי דינא תליא בפלוגתא דרבוותא דלפי שיטת הרא"ש שהביא הטור והרב רמ"א בסימן רע"ד דמי שהיה לו נחיל של דבורים... ואם כן הכא נמי בשלמא אם גזל קרקע ובנה עליו בנין גדול מדעת צריך לסתור בנינו ולא שייך בזה השבת אבידה דהוי כמאבד ממונו לדעת... אבל אם הכניסו הבנאים חצי אמה של חבירו ובנה עליו בנין גדול שלא מדעת הבעל הבית אם יצטרך לסתור הבנין מחמת זה ויהיה לו הפסד גדול מחויב בעל הקרקע ליטול דמי קרקעו בכדי להציל חבירו מן ההפסד... אך לשיטת החולקים על הרא"ש שם הכא נמי צריך לסתור כל הבנין.

ערך ש"י - לע"ד מכל מקום צריך לסתור הבנין ולהחזיר הקרקע כיון דמדינא ודאי הכי הוא ומאן דסבירא ליה דכופין לקוף הענף ולשפוך היין הוא רק דסבירא ליה דתנאי בית דין הוא... ועוד דקרקע שאני דהא כתבו תוספות דאין אדם רגיל למכור קרקעותיו כלל.

משפט שלמה (ג, ז) - מה שכתב בערך ש"י דקרקע שאני יש לחזק את דבריו על פי שו"ת הרשב"א הנ"ל דלא מחייבין ליה לבעל הקרקע להשחית נחלתו ולמוכרה, ובספר שער משפט לא נימק כטעמו של הרשב"א ולכך הסתמך על טעמו של הלבוש... ולפי הבנה זו כתב דאומנם במקום תנאי בית דין דהשבת אבידה יהיה שייך תנאי זה גם בקרקע.

פתחי חושן (ב, סקל"ה) - מכל מקום נראה לכאורה שאף המב"ט והשער משפט לא אמרו אלא בהשגת גבול בדבר מועט, אבל כשבנה כל הבנין על קרקע חבירו אף על פי שנעשה בטעות לא מסתבר שיהא חייב בעל הקרקע לקבל דמיו. [וע"ע משפטי התורה סי' פ, וע"ש עוד בענין סוכה כה"ג].